

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

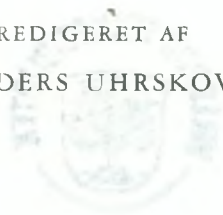
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KULTUR
OG FOLKEMINDER
XIII

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1961

LARS LARSEN FRA VEJBY

Hans Barndom og Ungdom

I »Kultur og Folkeminder«, Aargang XI, 1959, bragte vi en kort Omtale af fhv. Folketingsmand Lars Larsen (1839—1927), idet vi som Eksempel paa hans Fortællekunst anførte det væsentlige af tre af hans Artikler om *Pottemageri i Nordsjælland*, *Kaffedrikning* og *Hvordan Vejby Forsamlingshus blev til*. I Aarbogen for i Fjor fortalte vi om *En Fest i 1880*, og her var Lars Larsen, der endnu befandt sig paa sin Solhøjde, Dirigent.

I det følgende vil vi, til Dels med hans egne Ord, give en Skildring af hans Barndom og Ungdom. Foruden den rent personalhistoriske Side skulde den tjene til at give et Kulturbillede af Livet i de Tider, der efter Menneskenes Levevis at dømme synes saa uendelig langt borte, skønt det dog kun drejer sig om godt og vel hundrede Aar.

Lars Larsen var fra Vejby, og det var han stolt af. Deri er intet mærkeligt. De fleste Mennesker er vist en Smule stolte af den By, de er fra, hvad enten den saa er stor eller lille.

I den Del af Folkedigtningen, der giver sig Udtryk i Bygderemserne, for at bruge Thorkild Gravlunds Udtryk, spiller Vejby en fremtrædende Rolle. Det hedder saaledes:

Raageleje Lopper,
Unnes Sopper,
Mønge Myg.
Ørby Krudt,
Holløse Herrer,
Tibirke Mærer,
Tisvilde Knægte
kan ikke nægte,
at i Vejby bor Fruer og Hofmænd.

Unnes er Unnerup, Søpper Klumper i Øllebrød.

Disse Bygderemser varieres paa forskellig Vis.

Men altsaa »i Vejby bor Fruer og Hofmænd«, og her er *Lars Larsen* født den 31. Oktober 1839. Hans Fader, der ogsaa hed *Lars Larsen*, var født den 7. December 1803 i Unnerup, Vejby Sogn, som Søn af Gaardmand *Lars Larsen* — der var altsaa tre Generationer af samme Navn — og Hustru *Margrete Andersdatter*. Den 6. April 1838 blev han i Maarum Kirke gift med *Margrethe Børgesdatter*, der var født i Nellerød den 17. Marts 1816 og Datter af Husmand *Børge Rasmussen* og Hustru *Sidse Nielsdatter*.

I Lars og Margrethe Larsens Ægteskab var der kun eet Barn, Sønnen *Lars Larsen*. *Margrethe Larsen* døde den 30. Marts 1865, mens hendes Mand levede til den 7. April 1883, da han døde, 79 Aar gammel.

Lars Larsen fra Unnerup var den yngste af otte Søskende. Han var den eneste i Flokken, der havde haft regelmæssig Skolegang, de andre havde kun gaaet til den saakaldte *Læsning*, Vinteren før de blev konfirmeret, og her brugtes kun Pontoppidans »Forklaring«. At *Lars* fik en egentlig Skolegang, skyldtes aabenbart Skoleloven af 1814. Paa det Tidspunkt var han en halv Snes Aar.

Om Faderens senere Tilværelse fortæller Sønnen, at han var Artillerist i 4 Aar, hvorefter han tjente 6 Aar i Frederiksborg — Benævnelsen Hillerød kom først langt senere — hvor en ældre Broder allerede i nogle Aar havde tjent hos en af Byens Brændevinsmænd (Brændevinsbrændere). Denne Broder var ligesom Brændevinsmand *Kristen Jensens* Sønner dengang Byens stærkeste Mænd. De kunde tage en Tønde Rug under hver Arm og spadsere hen over Kornloftet med dem, de kunde løfte en Tønde Brændevin op og drikke af Spundshullet, og de kunde trække en tyve Lispunds Bismer op med een Finger. *Lars Larsen* tjente først hos en Skolekammerat, der var Vognmand, men denne Mands Kone var ikke af de blideste. Det hændte, at hun gav sin Mand baade Karklud og Gulvskruppe i Hovedet, og *Karlene* gik heller ikke Ram forbi. *Lars Larsen* fandt, at dette var værre end at være Soldat, men forlade sin Plads i Utide gjorde man ikke i de Tider. Da Skiftedagen kom, tog *Lars Larsen* Plads hos Slagtermester *Scharøe*, og her kom han hos udmærkede Mennesker.

Der var ikke Tale om Standsforskel, og han blev der i fem Aar. Fra dette Tidsrum skriver sig hans Kendskab til Frederiksborg, et Kendskab, som han senere delagtiggjorde sin Søn i, og Sønnen huskede det til sin høje Alderdom.

Som allerede nævnt giftede Lars Larsen sig 1838. Han og hans Kone kom til at bo i et af de saakaldte Ellemosehuse, der laa ved Skellet mellem Ørby og Vejby Marker, og til Huset hørte der 2 Tdr. Land Jord. Lars Larsen købte Huset for 280 Rigsdaler, som han og hans Kone havde sparet sammen. De havde 1 Ko, 2 Faar og tillige om Sommeren 2 Grise, der begge blev slagtet om Efteraaret, den ene til Salg og den anden til Nedsaltning. Desuden havde de en halv Snes Høns og et Par Bistader, hvad for Resten alle havde dengang.

I dette Hjem voksede Sønnen Lars op, og han viste sig snart at være en i visse Henseender ualmindelig begavet Dreng. Alle Børn vil gerne gøre sig bemærket. Det vilde den lille Lars ogsaa. Han fik sin første Optræden i en større Kreds, da han var fem Aar, og den Begivenhed er det første, han mindes fra sin Barn-dom. Anledningen var, at der hos hans Farbror, Gaardmand *Jørgen Larsen* i Unnerup, var kommet en lille Pige til Verden. Hun var født den 7. December 1844 og blev døbt den 15. December med Navnet *Maren Jørgensdatter*. Hun blev senere gift med Gaardejer *Anders Christensen*, der var Ejer af Maglebjerggaard i Ørby fra 1859 til 1903. I mange Aar var han Medlem af Direktionen for Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, ligesom han havde en Række andre Tillidshverv. Men det var altsaa den lille Maren, der var kommet til Verden, og hende blev der holdt Gilde for. Paa Barselgildets første Dag var der Musik og Dans. I Andendagsgildet deltog Familien, Naboer og de nærmeste Bekendte. Her blev den femaarige Lars præsenteret for sin Faders ret store Familie, og han vakte alle Gæsternes Forbavselse ved at kunne læse flydende baade i Lærebog, Katekismus og Salmebog. Det viste sig altsaa allerede dengang, at han i visse Henseender var i Besiddelse af usædvanlige Evner.

Det, der iøvrigt gav dette Gilde sit særlige Præg, var, at en fremmed, en saakaldt »hellig Mand«, uventet var kommet til Stede. Han falbød gudelige Smaaskrifter og bad om Lov til at tale til de forsamlede, hvad han ogsaa fik. Endnu mange Aar efter

mindes Lars Larsen Begyndelsen paa et af Skrifterne: »Jeg saa en Dreng staa paa Taget af en meget høj Bygning, hvorpaa Murfolk var i Færd med at arbejde, men pludselig gled han ud med Foden og vilde være faldet ned paa Stenbroen, hvis han ikke havde faaet fat i et nedhængende Tov; her hang han nu og holdt i Tovet, indtil en stærk Mand kom til og med udbredte Arme lod ham falde i sin Favn. Saaledes er det ogsaa med os Mennesker, vi hænger i Syndens Tov, indtil den stærke Mand, Jesus, kommer og tager os i sin altid aabne Favn.«

Talen gjorde Indtryk paa Lars' barnlige Fantasi, han havde jo aldrig hørt saadan noget før, og paa Hjemvejen talte hans Forældre ogsaa om denne forunderlige, hellige Mand, der var kommet ind i Gaarden.

Han var iøvrigt blevet beværtet som alle de andre, og han blev i Gaarden om Natten. Da han tog af Sted, efterlod han et *Himmelbrev*, som man længe opbevarede i Gaarden. Himmelbreve spillede ved deres religiøse Ordvalg en stor Rolle i ældre Tid. Man havde haandskrevne og trykte Himmelbreve. Mange af Soldaterne i 64 bar et Himmelbrev paa sig — vistnok altid haandskrevet — og troede, at det skulde beskytte dem mod Fjendens Kugler. Rundt omkring i Hjemmene havde man Himmelbreve enten i Dragkisteskufferne eller i Glas og Ramme, idet man troede, de beskyttede mod Lynnedslag. Et Himmelbrev var altsaa en Art Amulet.

I en af de mange Artikler, hvori Lars Larsen som ældre Mand skildrede sin Barndoms Egn, fortæller han følgende om sit Barndomshjem: »... Koen kælvede i Reglen sidst i April eller først i Maj, og da man dengang ikke kendte til andet Foder end Halm og Hø, stod jo Koen gold det meste af Vinteren, saa man i den Tid ikke havde Mælk eller Smør. Mine Forældre var efter den Tids smaa Forhold ret velstaaende; vi mærkede ingen smalle Steder, og man avlede selv, hvad man behøvede af Rug, Byg, Kogearter, Kartofler, Humle, Honning m. m. Til Brugen af egentlige Urtekramvarer som Kaffe, Sukker, The, Rosiner o.s.v. kendte man ikke. Den eneste Gang om Aaret, min Moder delikaterede sig med Kaffe, var om Julen, hvor man købte af Hønskrømmer

Lars Jensen i Ørby $\frac{1}{4}$ Pund Bønner og $\frac{1}{2}$ Pund Sukker (Kandis) samt Cikorie, desuden nogle Pund Risengryn, $\frac{1}{4}$ Pund Rosiner og $\frac{1}{4}$ Pund Korender.

De tre Højtidsaftener, Jul, Nytaar og Helligtrekonger, spiste man Risengrød og Klipfisk. Men ellers levede man Aaret igennem af egne Produkter, og der blev kun købt Tran (til Belysning) og Brændevin. Brændevinen blev købt i Helsingør, men Trannen hos Madam Skovgaard i Vejby [Madam Skovgaard, der var Moder til den senere saa kendte Maler P. C. Skovgaard, Joakim og Niels Skovgaards Fader, havde en lille Høkerforretning i Vejby]. Mel og Gryn var af hjemmemalet Byg og hjemmesigtet Bygmel, der ogsaa anvendtes til Æbleskiver og Pebernødder om Julen. Om Vinteren havde vi som sagt hverken Mælk eller Smør, men kun Fedt og Honning. Og vi havde rigeligt af salt Flæsk og salt Sild.

Fader var i mange Aar fast Husmand hos sin Søster og Svoger, Jens Sørensen og Hustru, hvor Moder ogsaa af og til kunde være, desuden kom hun noget hos min Farbroder, Jørgen Larsen i Unerup, til Vask, Hørbrydning, Skætning o. l.

Jeg selv var Reservehyrdedreng hos vor Nabo, Sognefoged Jens Nielsen i Vejby. Det var et meget godt Madsted, og vi fik for Resten ogsaa Brændevin, baade Piger og Drengene, saa meget vi vilde drikke. Brændevin blev jo dengang betragtet som et vigtigt Næringsmiddel.

Om Sommeren, naar Koen malkede, kunde min Moder sælge Smør, og det kunde flere flittige Husmandskoner. Men naar disse Husmandskoner skulde sælge Smør, skulde det ske i al Hemmelighed, da de ellers fik Skyld for at være *Smørhekse*. De solgte Smørret enten i Fredensborg (Store Kro) eller i Frederiksværk til Marketenderen Peder Nielsen eller ogsaa i Helsingør; ofte ogsaa til Smeden i Horserød, saa sparede man sidste Mil til Helsingør. Hillerød tænkte man dengang ikke paa. Der var jo lang Vej at gaa.

(I Stedet for: »Jeg skal til Frederiksværk,« sagde man: »Jeg skal *ind* til Værket.« Iøvrigt hed det: *ud* til Helsingør, *hen* til Frederiksborg, *hen* til Fredensborg, *ind* til København, *ned* til Esrom og *ud* til Frederikssund).

Da jeg som Dreng nogle Gange havde fulgt min Moder, kunde

jeg alene gaa med Smør. Jeg erindrer, engang jeg fulgtes med den gamle Niels tilbage fra Fredensborg. Jeg havde en Bøtte med 6 Pund og havde faaet en Mark for Pundet. Jeg kom altsaa hjem med en hel Rigsdaler, og det var mange Penge dengang. Niels havde faaet 17 Skilling, vi havde begge solgt til Store Kro.

Vi gik hjemme fra Vejby Kl. 2—3 om Natten, saa kunde jo ingen se os i Nabolaget, og det havde sin Betydning, hvad jeg senere nærmere skal forklare. Vi havde gerne Ostebrød med, en saakaldt *Lommestumpe*, tillige med en lille Flaske Brændevin, vi spiste saa og drak paa Vejen og købte aldrig noget til Fortæring.

Mælke-driften var paa den Tid ens i Huse og Gaarde. Mælkefadene eller Bøtterne blev sat paa Hylden under Loftet i Dagligstuen, og Flødekrukken havde sin Plads paa Langbænken lige inden for Indgangsdøren, selvfølgelig med Laag over. Naar saa Mælken skulde skummes, tog Konen Fadet ned fra Hylden, strøg saa med Fingrene langs Kanten af Fadet for at løsne Fløden og blæste saa med Munden Fløden af Fadet og i Krukken. Naar der saa — som Regel engang om Ugen — skulde kærnes, blev Flødekrukken sat ned i Sengen mellem de varme Dyner, naar man lige var staaet op om Morgenenen . . . Ja, saaledes gik det virkelig til baade hos min Moder og min Faster og Sognefogdens Kone i Vejby.

I vor Tid vil man kunne forstaa, at en saadan Behandling af Mælk og Fløde var meget mangelfuld, og det var ofte vanskeligt at faa Smør. Man troede saa, at en eller anden Kælling havde taget Smørret ved Hekseri, og søgte da Raad hos kloge Mænd og Koner. Nogle søgte dog at klare sig selv ved Hjælp af en Smørbog, som min Faster havde, og som kom i min Besiddelse, men desværre senere gik tabt under Branden af min Datters Hus i Tisvilde.

Jeg husker, at Kunsterne skulde foregaa om Natten, og der maatte ikke tales; de Ingredienser, som skulde bruges, var Dyvelsdræk, Sevenbom og Bævergejl. Desuden skulde der fyres i Bagerovnen. De nærmere Omstændigheder ved Overtroen ved jeg ellers ikke, men en Mand, jeg godt kendte, troede i alt Fald selv at have hjulpet mange til at faa Smør efter denne Smørbog, som, hvis den nu havde eksisteret, vilde have været et interessant

kulturhistorisk Dokument. [Nævnte Smørbog er optrykt i Anders Uhrskovs Bog »Fra Landbrugets Verden«, 1936, Side 7—19, og den begynder saaledes: »En liden Underretning for Landmanden, hvorledes man skal omgaaes Kalve, som skal lægges til, afhjælpe visse Sygdomme hos Qvæget; samt hvad man skal gjøre, naar man ved at kjærne ei kan faae Smør, etc.«]

I mine Drengaar foraarsagede Overtroen om »Smørhekse« en stor Ulykke, som jeg her skal anføre, og for hvis Paalidelighed jeg kan indestaa. En Afbygger boede paa en ensom Mark ved Nørremose sammen med sin voksne Søn. Der var ingen Kvinder i Huset og vist ikke meget propret; de to Mænd kunde ikke faa Smør og søgte da Hjælp hos en klog Mand i Risby i Tikøb Sogn. Denne lod Mistanken falde paa en enlig boende Kone paa Laugø Mark. Sønnen blev rasende, løb med en stor Brødkniv ned til Huset og vilde myrde Konen. Hun fik imidlertid reddet sig ud i Mørket og slap uskadet hen til nærmeste Bondegaard, hvorfra Sønnen, en ung, kraftig Mand, fulgte med Konen medtagende en ladt Bøsse. Da den rasende Mand nu ogsaa vilde fare paa ham, afskød han Bøssen og ramte den anden i Hovedet, saaledes at det ene Øje blev helt ødelagt, og Manden blev enøjet alle sine Dage. Han havde ogsaa paa anden Maade faaet Ansigtet læderet.

Dette var altsaa en meget uhyggelig Følge af Smørhekseovertroen, men Overtroen gav sig mange andre uhyggelige Udslag. Man vil altsaa kunne forstaa, at Husmandskonerne som antydet var meget forsigtige og solgte deres Smør i al Hemmelighed. Heksetroen har haft dybt Rodfæste i den nordsjællandske Befolkning. Troen paa Smørhekseriet fik sit endelige Grundskud, da Andelsmejerierne kom i Gang, og nye Tider og nye Livsanskuelser kom frem.«

Saa vidt Lars Larsen. Angaaende Andelsmejerierne kan oplyses, at Aarsagen til deres og Andelsslagteriernes Opstaaen først og fremmest var de stærkt faldende Kornpriser, der gjorde det nødvendigt at omlægge Landbruget fra at være kornsælgende til at lægge Vægten paa Produktion af Smør og Flæsk. I 1888 oprettedes der ikke mindre end 8 Andelsmejerier i Frederiksborg Amt, nemlig Horns Herreds Andelsmejeri i Gerlev Sogn, Hjørlande Andelsmejeri, Andelsmejeriet Kildevæld i Annisse Sogn, Græsted Andelsmejeri, Sigerslev Andelsmejeri, Langager Andels-

mejeri i Ølstykke Sogn, Andelsmejeriet Blistrup og Andelsmejeriet Ørekilde i Vejby Sogn. Senere kom der 19 til. Vejby Sogn var altsaa blandt de første, der indførte en mere tidssvarende Smørbehandling. —

Som tidligere omtalt var den ældre Lars Larsen fast Husmand hos sin Svoger, Gaardejer Jens Sørensen, hvor han fik 12 Skilling om Dagen og Kosten. Vi indskyder, at en Skilling var godt 2 Øre i vore Penge, 16 Skilling en Mark og 6 Mark en Daler, d.v.s. 2 Kroner. Tærskningen, der tog det meste af Vinteren, var paa Akkord, og Betalingen var hver 20. Skæppe eller lidt mere.

*

Sønnen Lars havde sin Gang i de tre Gaarde, hos Jens Sørensen, Jørgen Larsens i Unnerup og Naboen Jens Nielsens. Det var fra sin Færden i de tre Hjem, han havde sin meste Viden om Begivenheder, Sæder og Skikke fra den Tid.

Mest kom han hos Jens Sørensen, der var født 1765 og døde 1849. Skønt Jens Sørensen var langt op i Aarene, var han aandsfrisk og livlig. Han fortalte gerne, og Drengen lyttede spændt. De passede i det hele godt sammen, og Lars Larsen betænkte sig ikke paa senere at sige, at han skyldte Jens Sørensen sin bedste Opdragelse. Jens Sørensen overtog i en tidlig Alder Gaarden, hvad der friede ham for at blive Soldat. Han var Gaardmand, da Udskiftningen fandt Sted fra 1784 til 1790, og de 12 af Vejby Gaarde blev flyttet ud. Han var utrættelig i at fortælle sin lille Slægtning om Fortidens store og smaa Begivenheder, om Kørselen for Engelskmanden 1807, om Turene til Hørsholm med Husarfurage o.s.v. Naar de var ude at gaa, lærte han Drengen Navnene paa Markerne i Vejby Sogn: Fædriften, Faarefælleden, Aadyssevangen, Stiesman, Præstevangen, Saksenkolden, Kælderbjergsvangen, Boveknold, Viermanen og mange flere. Især dvælede han gerne ved Fællesskabsdriften. Han fortalte om Gadestævnet, hvortil Oldermændene kaldte Bymændene sammen ved at tude i Byhornet. Folk havde dengang »Ager om Ager«, og Ærligheden var ikke altid saa stor, hvorfor det ogsaa hændte, at den enes Ager traf til at blive bredere end den andens. Gadestævnet endte da ogsaa jævnlgt med Slagsmaal, og saa gik der Bud

efter *Knud Bondefoged* med den sribede Trøje. Bondefoged eller Foged var en Benævelse, der brugtes, indtil Sognefogedinstitutionen kom 1791. Han var bomstærk og skilte de kæmpende ad.

Om Pestens Tid 1711 fortalte Jens Sørensen ogsaa. Det var et slemt Aar. Pesten hærgede især i Vejby og Tibirke Sogne. Skønt der ellers plejede at komme et Par Hundrede Daler i Kildeblokken, kom der det Aar næsten slet intet. Folk turde ikke komme sammen. Det var i det hele en Rædselsperiode. Det skal ogsaa have været vanskeligt at faa Ligene begravet, hvorfor de ofte laa i Husene i længere Tid. Da en Kone mærkede, hun skulde dø, skar hun noget Mad til sine to Børn og bad dem gaa til Ramløse. Det gjorde de ogsaa, den ældste tog den yngste ved Haanden, og de vandrede af Sted. Det var ikke for ingenting, Konen sendte sine Børn til Ramløse, for dette Sogn slap langt lettere gennem Farsoten. Halsnæs blev derimod frygtelig hjemsogt, ikke blot Gaarde, men hele Landsbyer blev affolkede, og ved denne Lejlighed bosatte nogle Amagere sig derude, saaledes stammer Slægten *Heje* fra den Tid. Det var heller ikke saa svært at faa Ejendom derude. Det blev sagt, at man kunde købe en Gaard for en Snes Æg.

Ogsaa om den anden af den Tids Ulykker, Sandflugten, fortalte Jens Sørensen. Han har haft en god Hukommelse og et aabent Sind, og naar han gik i Marken med den lyttende Dreng ved Haanden, var de begge i deres Es. Det er meget sandsynligt, at den historiske Interesse og den Fortælleglæde, Lars Larsen senere lagde for Dagen, har sin Rod i dette Samvær.

Lars Larsen var ti Aar, da hans Ven døde, 84 Aar gammel. Han syntes, at den gamle Mand havde bevaret sin Skønhed i Døden, som han laa der i Kisten med Salmebogen under Hagen, saadan som Skik var, og de tre Halmkors saa vel som Saksen paa Brystet. Da Lars havde været den afdødes Kæledægge, fik han Lov til at følge ham til Graven, skønt det kneb for Moderen at skaffe Tøj. Provst *Blichfeldt* holdt en smuk Ligtale og oplæste desuden et saakaldt *Testamente*, d.v.s. en Art Levnedsbeskrivelse, som Skolelæreren plejede af affatte.

Den tredie Gaard, hvor Lars havde sin Gang, var hos Naboen. Manden hed som nævnt Jens Nielsen, og han var Sognefoged som sin Far og Farfar, den tidligere nævnte Knud Bondefoged.

Baade Jens Nielsen og hans Kone var dygtige og stræbsomme Folk. Hun var navnlig kendt for sit hjemmegjorte Lærred, der ansaas for at være det bedste i Sognet. Men Tiderne var fattige, og til Trods for, at Jens Nielsen ingen Prioriteter havde i Gaarden, kneb det dog saadan et Aar, at han maatte laane 5 Rigsdaler til Sommerskatten.

Men det hjalp betydeligt paa Forholdene, da han i Fyrrerne var blevet Sognefoged og af Amtet fik overdraget at bygge det nye Jordemoderhus i Ørby. Det blev opført af stampet Ler, og Jens Nielsen gjorde selv Arbejdet sammen med sine Husmænd og en *Hugger*. Saaledes kaldtes en Mand, der baade var Tømrer, Snedker og Hjulmand. Man fortalte, at da Huset var færdig, havde han alle de 500 Rdl. i Behold, som han skulde have for Opførelsen.

Kronborg vestre og østre Birk hørte dengang sammen, og Birkedommeren boede i Nødebo. Øvrigheden saa man i Almindelighed ikke noget til omkring i Sognene, uden naar den kom for at lede efter *Brændevinstøj*. Saaledes kaldtes Redskaberne til Brændevinsbrænding. Dette var forbudt, men man brændte alligevel Brændevin omkring paa Gaardene, mens man i de mindre Hjem var henvist til at købe denne eftertragede Vare. At holde Orden i Sognet var derfor Sognefogedens Sag, og da Jens Nielsen var meget stærk, faldt det ham i Almindelighed ikke svært. En Vanskelighed var det dog, at han var noget hidsig.

I Vejby levede der i de Aar en Mand, der hed Jæger-Niels. Han og Jens Nielsen var begge født 1807, de havde været Soldat sammen og faaet Klø sammen. Men Jæger-Niels var noget af en Slagsbroder, og stærk var han tillige. Stor i Munden var han ogsaa, og hans Talemaade var denne: »Burre bommelom! Karle er Karle, Dreng er Dreng!« Hvortil han undertiden føjede: »Men i Vejby Sogn er vi Karle!«

En Dag han var henne i Fogedgaarden, gjorde han sig udtilbens, og han og Jens Nielsen røg sammen ude i en Lo. Det gik haardt til, men Jæger-Niels maatte i Gulvet, hvorefter han slukøret listede hjem til Jæger-Marie, som hans Kone hed. En Dag var han kommet i Krigshumør derhjemme, og han tog saadan paa Vej, at der blev sendt Bud efter Sognefogden. Jens Nielsen var ikke glad ved det, for man vidste jo ikke, hvad det kunde ende

*Rigtig Træng
Vejby Kirke*

Ebba Holm

Vejby Kirke.
Træsnit af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

med, men lidt efter kom han tilbage i det mest straalende Humør. Det var lykkedes ham at bevare sin Sindsro og faa den hidsige Mand beroliget. Da han kom, stod Niels og slog i Bordet, saa Ølkruset dansede. Men saa tog Fogden ligesaa stille Kruset og satte det hen i Vindueskarmen, idet han sagde: »Slaa nu bare til

Niels, nu spilder du ikke Øllet!« Men saa var der jo ikke noget ved at slaa i Bordet. Da Niels heller ikke turde gaa løs paa Fogden, var han lige ved at koge over af Arrigskab. Saa tog han en Saks — for noget maatte der jo gøres — og begyndte at klippe sig selv i Øret, men da det udelukkende gik ud over ham selv, holdt det snart op.

Da tog Jens Nielsen Ordet og sagde: »Hør, *Niels Larsen*, du er jo en fornuftig Mand, skal vi ikke tage os en Skraa? Du maa alligevel være glad for Marie, hun er jo baade en dygtig og proper Kone, og selv om I bliver lidt hidsige en Gang imellem — det kender jeg saamænd fra mig selv — saa maa I se at blive gode Venner igen.« Det lykkelige hændte — Jæger-Niels tog Skraeen, og Forsoningen var indtraadt.

*

Inden vi giver os i Lag med en Skildring af Skoleforholdene i Vejby, vil vi beskæftige os lidt med de kirkelige. Herom skriver Paul Nedergaard bl. a.: Det kirkelige Liv i Vejby-Tibirke Sogne var i mange Aar præget af deres afsides Beliggenhed . . . Vækkelserne i Tresserne i andre Dele af Herredet naaede ikke herud. Præsterne var højkirkelige.

Sognepræst i Vejby-Tibirke var Dr. phil. *Jeremias Müller* (1783—1848) fra 1834 til 1848, det er altsaa ham, der har døbt Lars Larsen.

Da Biskop *J. P. Mynster* den 3. Oktober 1841 visiterede i Vejby Kirke, skriver han, at Kirken, som tilhører Kongen, er stor, lys, har smukke Hvælvinger og er vel vedligeholdt. Sognepræsten, Dr. Müller, prædikede over Dagens Epistel, »hvorfra han, just ikke paa den lige Vei, kom til Ps: 1.2. og til et langt Thema om »den Guds frygtens Salighed, saavel under Livets ublide og blide Kaar.« Der var ikke Meget at rose, uden en vis Trohiertethed, som ogsaa udtalte sig i det frie, men monotone, Foredrag. Katechisationen ret god. En talrig Forsamling, og Ungdommen svarede temmelig godt, men Eftertanken syntes kun lidet vakt.« — Dr. Jeremias Müller døde den 17. April 1848 i Kaldet, som han havde beklædt i 14 Aar.

Hans Efterfølger blev den 3. Juli 1848 Provst *Michael Frederik Blichfeldt* (1795—1869).

Da Biskop Mynster den 14. Juli 1850 anden Gang visiterede i Vejby Kirke, skriver han i Visitatsbogen: »Kirken er fremdeles i god Stand, Spr. Provst Blichfeldt prædikede over Dagens Evangelium: »Naar Nøden er størst, er Guds Hielp nærmest.« Jævnt i Tanker og Udtryk, dog ret godt; Foredraget ogsaa jævnt, dog ikke uden Kraft; Katechisationen derimod svag. En talrig Forsamling, og Ungdommen svarede meget godt.«

Herefter vender vi os til Skolen.

Da Lars 1847 havde naaet den skolepligtige Alder, kom der en Dag Tilsigelse til Forældrene fra Skolelærer Jensen i Vejby om at møde i Skolen med deres Dreng den og den Dato, det og det Klokkeslet. Det var ikke med Glæde, de modtog Meddelelsen. De havde begge gaaet hos Lærer Jensen, men mindedes ikke deres Skoletid med Glæde. Faderen sagde altid, at hans Skoletid havde han ingen Nytte haft af. Han havde gaaet hos Jensen i 7 Aar, lært Lektier og faaet en Masse Klø, men han kunde, siger Sønnen, ikke engang skrive sit eget Navn, og Regning havde han ikke Begreb om.

Niels Jensen var født 1784, Søn af en Vangemand i Tikøb, Seminarist fra Blaagaard og kom til Vejby 1807, hvor han var Lærer, til han døde 1865, 81 Aar gammel. Jensen var opvokset i Frederik VI's Tidsalder og præget af den rationalistiske Tænkemaade. Det var i den indbyrdes Undervisnings Tid, og den vandt, maaske ved sit militæriske Tilsnit Frederik VI's Yndest i den Grad, at han lod forstaa, at Metodens Modstandere ikke kunde regne med at være hans Venner.

Den indbyrdes Undervisning, der efterhaanden blev indført ved de fleste af Landets Børneskoler, omfattede Læsning, Skrivning, Regning og Geografi. Undervisningsstoffet var udformet i Tabeller, som blev gennemgaaet paa Kommando under Medvirkning af en Række Bihjælpere, idet Læreren ved Hjælp af Stød i en Fløjte satte Arbejdet i Gang.

Metoden var bedst egnet til Steder, hvor der var et større Antal Børn og faa Lærere, i det hele, hvor Folkeskolen stod paa et lavt Trin. Til vort Land egnede den sig ikke. Fra forskellig Side blev den da ogsaa stærkt angrebet, dels paa Grund af dens mekaniske Karakter og dels som Følge af den megen Tidsspilde, som den ved sin vidtstrakte Form medførte. Den indbyrdes Undervisning

havde sin Blomstring fra o. 1818 til ind i Trediverne, da den kom i Tilbagegang og efterhaanden helt forsvandt. Men til Lærer Jensens Temperament passede den aabenbart godt, og han blev trolig ved med at anvende den til sine Dages Ende. Biskop J. P. Mynter, der ogsaa visiterede to Gange i Vejby Skole, 1841 og 1850, var vel tilfreds med Undervisningen.

Hvordan Beboerne saa paa deres Skolelærer, faar man et Indtryk af ved at læse, hvad Lars Larsen siger om ham: Hr. Jensen var en betydelig Personlighed, i mange Aar ubetinget Vejby Sogns Førstemand, Enehersker, Høvding over sit Rige. Han kom til Vejby 1807 og døde som Lærer i Embedet 1865. Han var en smuk Mand, en rigtig Kraftkarl, han kunde endnu paa sine ældre Dage tage en Tønde Rug paa Logulvet og lægge den op paa Nakken. Han var Ordensmand til Fingerspidserne og besad alle Sognets Tillidshverv; der var jo i hans meste Tid intet Kommunalvæsen, Jensen besørgede det hele. Fra 1841 indførtes *Sogneforstanderskabet*, der 1867 erstattedes af *Sogneraad*.

Paa Landbrugets Omraade var han Foregangsmand, ikke alene i Vejby Sogn, men for hele Egnen; hans Skolelod blev ypperlig dyrket. Da han kom til Vejby, var Kartoffeldyrkning ukendt; men han fik den indført. Han skrev en lille Bog, som han kaldte Kartoffelbogen, og uddelte den gratis til Sognets Beboere. Paa Havebrugets Omraade var han ogsaa Foregangsmand, og hvad den indre Husholdning angik, saa stod den ikke tilbage. Madam Jensen var en meget dygtig Kone, hun bagte selv Brødet, bryggede Øllet, lavede Maltet, og avlede ogsaa selv Humlen. Alle deres Klæder var hjemmelavede, og der var Masser af uldent og Linned i Huset. Der sagdes, at Jensen havde 60 fine Hørlærreds-Skjorter. De saaede selv Hør og holdt Faar, saa Grundstofferne til Klæderne frembragte de selv.

Omtrent samtidig med, at Jensen var Høvding i Vejby, var der i Kronborg Amt tre andre Mænd, der hver paa sit Sted var Foregangsmænd, det var Kammerraad og Kromand *Lorensen* i Helsing, Kammerraad og Kromand *Mentz* i Gilleleje samt Kammerraad, Amtsforvalter *Fasting* i Esrom. At disse fire Mænd har gjort megen Nytte som Foregangsmænd paa Egnen, er utvivlsomt, men der er særlig et Træk, som jeg skal fremføre: de hjalp

Den gamle Stubmølle i Holløse.

Pennetegning af Ebba Holm 1909. Denne Mølle laa oprindelig i Unnerup, hvorfra den blev flyttet til Holløse. Her blev Møllen købt af den norske Maler Sinding Larsen, der flyttede den til Tisvilde, hvor den senere brændte. (Nordsjællandsk Folkemuseum).

Maleren *P. C. Skovgaard* fra at være en fattig Dreng til at blive den berømte Kunstner, han blev. Peter Skovgaard gik i Skole hos Jensen, og han blev opmærksom paa Drengens Talent for Tegning. Peter havde nemlig tegnet et omvandrende Fattiglem, Faare-Lars, og Jensens Hest, gamle Blis. Jensen henvendte sig da bl. a. til ovennævnte Mænd. I Fællesskab hjalp de Peter Skovgaard til

at faa en Uddannelse. De gode Mænd fik megen Glæde af deres Værk, og P. C. Skovgaard blev den Mester paa Landskabsmale-riets Omraade, som af alle er anerkendt.

I det meste af Jensens Lærertid kendtes der paa Landet hver-ken Aviser eller Post, men i Fyrerne fik han sammen med Præ-sten, Mølleren og Skovrideren sat en Postforbindelse med Hille-rød i Gang, denne bestod i, at en Husmand, der for Resten kald-tes Glade-Hans, en Gang om Ugen gik til Hillerød. I 1848 fik Jensen ogsaa sin Avis, Frederiksborg Amtstidende, der var be-gyndt at udkomme 1839. Postmanden blev lønnet med Naturalier, Rug, Byg og Flæsk. Fra det saakaldte Trykkefrihedsselskab havde Jensen faaet nogle Bøger, bl. a. Ingemanns Romaner, Ro-binson Crusoe, Den danske Bondeven, udgivet af en Pastor Lud-vig Christian Børresen, og et Maanedsskrift, Almuevennen. Disse Bøger laante han ud til Beboerne, men han holdt strengt paa, at de blev ordentlig behandlede. Skoledrengene kunde ogsaa til Tider faa Lov at læse dem.

Jensen i Vejby var af sin Samtid anset for at være en betydelig Personlighed, og der var ogsaa den punktligste Orden overalt saavel i Skolen som i Marken, men han havde i sin Skolegerning en Skyggeside, hans Undervisning bestod hovedsagelig af Lek-tier og Prygl. —

Da Lars kom i Skole, kunde han, som han selv siger, alle Religionsbøgerne udenad og læse korrekt indenad i, hvad Bog det skulde være, men det vidste Jensen ikke noget om. Vi gaar imidlertid let hen over Lars Larsens noget triste Skoleminder og gør et lille nødvendigt Sidespring til Helsinge, der i 1847 havde faaet en betydelig Mand til Præst. Hans Forgænger *Jens Chri-stian Find*, var fra 1840 til 1847 Præst i Helsinge-Valby. Om ham har Biskop Mynster ikke meget godt at sige, da han den 1. Oktober 1841 visiterede i Helsinge Kirke: »Spr. Find prædi-kede over Tit. 2, 13—15. Kort, tyndt, rationalistisk Væv om »Kierlighed, Retfærdighed og Helliggiørelse«, uden al Klarhed, og det Øvrige ligesaa ulogisk som Themaet. Foredraget svagt og usikkert.«

Med *Carl Georg la Cour* (1808—1880), der var Præst i Hel-singe-Valby fra 1847 til 1880, fik Stedet en baade kyndig og myndig Mand. Kirkelig set skete der i Helsinge et Systemskifte.

Da Mynster den 16. Juli 1850 for anden Gang visiterede i Helsing Kirke, skrev han i Visitatsbogen: »Spr. la Cour prædikede over Joh. 7, 45—47: »Lader Eder ikke forføre!« Text og Thema passede kun lidet til hinanden, men ellers en levende, og christelig Prædiken, ogsaa foredragen med ualmindelig Liv, og dog med Smag og Anstand. Katechisationen meget god. En særdeles talrig Forsamling, og Ungdommen svarede meget godt.«

Et Indtryk af la Cours Evne til at fange Befolkningens Øren faar man igennem det, han sagde ved sit 25 Aars Jubilæum 1872. Efter at han først havde omtalt de skæbnesvangre Aar 1848—50 og 1864, sagde han: »Naar man lever sammen i saadanne Tider, knyttes man uvilkaarligt nærmere til hinanden. Jeg ved vel, at der til Forkyndelsen af Guds Ord altid klæber sig noget personligt, og at enhver derfor ikke kan føle sig tilfredsstillet hos den samme Præst. Men har der derfor været enkelte, som er blevet borte, saa har der bestandig været flere og flere, som er strømmet til, saa Kirken stundom har været for lille. Det er Sognets egne Børn, hvis Lyst til at høre Evangeliet har været i stadig Stigning.«

la Cour, der selv havde undervist, var meget skoleinteressert og foretog Rejser til Udlandet, især for at studere Gymnastik og Pædagogik. Lars Larsen siger om ham, at han var en betydelig Mand og en myndig Herre, der begyndte at se Provstiets gamle Skolelærere efter i Sømmene. Han vilde, de skulde lære Børnene noget. Han yndede ikke Pryglesystemet og paalagde da ogsaa ved given Lejlighed Lærer Jensen at gaa noget mere lemfældig til Værks. Det faldt Jensen svært, men han blev dog i Embedet til sin Død 1865. Han var kort i Forvejen blevet Dannebrogsmænd.

Lars Larsen havde et ualmindelig aabent Blik for alt, hvad der kom ham for Øje, Mennesker, Begivenheder, Huse og Gaarde, og ved Hjælp af sin enestaaende Hukommelse gemte han disse Indtryk hen, til der mange Aar senere blev Brug for dem. Hans forskellige Beretninger om Livet i Vejby og Omegn stammer i det væsentligste fra Iagttagelser i Aarene 1845—55.

Med disse Skildringer som Grundlag vil vi her forsøge at give et lille Billede af Egnen og Tiden. Hvert Sogn var som et lille

Rige for sig, der egentlig ikke kom meget i Berøring med Omgivelserne. Der var en Ensartethed over det hele med Hensyn til Bygninger, Levemaade, Klædninger o.s.v., og der var ingen Standsforskel mellem Gaardmænd og Husmænd. Der var kun enkelte *fornemmede*, som blev tiltalt med *De*, nemlig Provsten, Skolelæreren, Mølleren, Skovrideren og — Jordemodermanden. Vejby Sogns Købstad var dengang Helsingør, men en Del af Sognets Beboere havde aldrig set nogen Købstad.

Bygningerne, baade Huse og Gaarde, var alle af Bindingsværk med klinede Lervægge. Der fandtes i Sognet ikke en eneste grundmuret Gaard, kun enkelte Steder var der lidt Mursten i Bindingsværket. Bagerovne og Skorstene var enten af raa Mursten eller stampet Ler, kun Skorstenspiben var af brændte Sten. Stuehuset paa en Gaard laa enten i Syd eller Nord, kun sjælden i Øst eller Vest. Begrebet Hygiejne, som i vore Dage spiller saa stor en Rolle ved Bygningernes Opførelse, kendte man ikke ret meget til. Der var ikke Nødtøftshuse ved nogen Gaard. Man slog Spildevand ud, hvor det var lettest at blive af med det, og det banede sig Vej til Møddingen eller Gadegrøften, der ofte om Sommeren var en stinkende Pøl.

Indtægten fremkom hovedsagelig ved Kornsalg, Mælkeridriften var som tidligere omtalt meget tarvelig. Ved hver Bolig var der i Reglen en Have med nogle Frugttræer. Her dyrkedes ogsaa Grønkaal, Gulerødder og Persille, men særlig Merian og Timian. Hvidkaal købte man af Amagerne paa Novembermarkedet i Hillerød, og det var en almindelig Talemaade: »Vi skal til Fresborre Marked og købe Amagertøj.« Bistader var der næsten ved hvert Hus og hver Gaard, Honning spillede en Rolle i Ernæringen, idet *Sødemader* (Honningmader) var meget yndede, især af Børn, som Afveksling i den ellers grove og ensformige Kost.

Det daglige Liv i en Bondegaard gik sin stille og støtte Gang med nærmest glade og tilfredse Arbejdere. Man stod om Sommeren op Kl. 4 eller lidt før, om Vinteren ved Sekstiden. Man tændte ikke Lygte i Udhusene. Pigerne malkede i Mørke, og Karlene muggede, striglede og vandede Heste i Mørke. En Times Tid efter, at man var staaet op, spiste man Davre, men forinden vaskede man sig, Mandfolkene altid i *Vandhoven* (Vandtruget) eller i en Spand i Gaarden, Fruentimmerne i *Steset* (Bryggerset).

Sæbe brugte man ikke, kun ved højtidelige Lejligheder, naar man f. Eks. skulde til Alters, brugte man en Klat grøn Sæbe. Haandklæde som i Nutiden kendte man ikke, man brugte fælles Tørrestykke, der gerne blev benyttet en Uge ad Gangen.

Efter Davren gik Mandfolkene til Arbejdet, om Vinteren i Lo og Lade, om Foraaret og Sommeren i Marken. Kvinderne gik om Sommeren med i Marken og til indvendig Husgerning, om Vinteren til Spinderok eller Væv. Der var dengang i Vejby Sogn ca. 300 Spinderokke og 150 Væve. Eller ogsaa havde Kvinderne Arbejde med Slagting, Bugning, Brygning, eller de maatte *feje af Lo*, som det kaldtes at rense Sæden med et Haandsold. Denne Rensning blev foretaget af Kvinderne og var et meget besværligt Arbejde, idet de stod med bøjet Ryg og snurrede rundt med Soldet

Den første Petroleumslampe i Vejby Sogn kom, saa vidt Lars Larsen husker, 1862. Tidligere var Belysningen Tranlamper og ved højtidelige Lejligheder Tællelys, som man selv støbte. Ildebrande var dengang ikke saa hyppige som nu, og det kan ikke nægtes, at der blev anvendt mere Forsigtighed ved Brugen af Ild og Lys. Lygter i Stalde og Udhuse brugtes som foran nævnt ikke meget, Tændstikker var vel ikke helt ukendte, men blev benyttet meget sparsomt. Lars Larsen fortæller, at han mindes et Par Ildebrande, der var foraarsaget af Bugning og Malttørring, og nævner i den Forbindelse, at vel var Bygningerne brandforsikrede, men ikke Løsøre, Kreaturer eller Afgrøder. En Gaard var brandforsikret for 500—700 Rdl., et Hus med Jord til for 200—300 Rdl. Det var dengang en Ulykke, hvis et Sted brændte. Uden Hensyn til tidligere Uvenskab var ved Ildebrandstilfælde altid Naboer og Sognemænd rede til at hjælpe, og det blev betragtet som en Skam, hvis man ikke gjorde det. Hjælpen var aldrig Penge, men Naturalier: Sæd, Fødevarer, Kreaturer o. l., ligesom ogsaa Kørsel ved de nye Bygningers Opførelse blev ydet gratis. Væggenes Klining blev i Reglen ogsaa besørget af frivillige Klinekonere. Stundom kom ogsaa brandlidte Folk fra Nabosognene og bad om Hjælp. I det hele var der dengang langt større Fællesfølelse og Hjælpsomhed i et Landsogn end nu.

*

I Barnets Sind staar Højtiderne i en særlig Glans, og især gælder det Julen. Lars Larsens Forventninger til denne Højtid var store. Han erindrer alle Enkeltheder og fortæller levende herom. Noget Juletræ, som man nu kender det, havde man ikke. Det var først ind i Tresserne, Juletræet fik Indpas i Vejby og andre nordlige Sogne. Men ellers var Forberedelserne store og omfattende. Det gjaldt navnlig Mad og Drikke.

Det første, der skulde til Side, var Brændevinsbrændingen, men her gjaldt det om at være forsigtig, thi Brændevinsbrænding var som tidligere nævnt ulovlig, og Øvrigheden var jævnlig paa Færde med Ransagninger efter *Brændevinstøj*, men paa en ofte meget snedig Maade gik Budskabet fra Gaard til Gaard, naar Øvrigheden var i Vente, og man gjorde sit Bedste for at faa skjult de forbudte Redskaber. Naar Birkedommeren fra Nødebo, en Skriver, en Politibetjent og en Toldembedsmand kom ind i en Gaard, kaldte de Folkene sammen, spærrede Udgangene og begyndte Ransagningen. I Stuerne blev Sengene undersøgt, Dynerne lagt ned paa Gulvet og Sengehalmen endevendt. Madrasser kendte man ikke dengang. Flere Steder opdagede man ikke noget, men paa andre Gaarde gik det ikke saa godt, Brændevinstøjet blev fundet og konfiskeret samtidig med, at Ejeren fik en betydelig Mulkt. Trods Forbud og Risiko vovede man alligevel at fortsætte. Brændevin var Befolkningens Yndlingsdrik; at købe det kostede Penge, og dem havde man ikke mange af. Men i Slutningen af Fyrterne gik Brændevinsbrændingen af Brug, og fra 1850 kan den regnes som ophørt for Vejby Sogns Vedkommende.

Var Brændevinsbrændingen først overstaet, tog man med lettet Hjerte fat paa Bagning og Brygning, det var gerne en Uges Tid før Jul. Der blev bagt to Dage i Træk, den ene Dag Grovbrød, den anden Sigtebrød. Foruden ved Gilder var Julen den eneste Tid paa Aaret, hvor man bagte Sigtebrød. Sigtebrødene var altid runde, de var store og vejede 8—10 Pund Stykket. Der blev paa en Bondegaard foræret en Mængde Sigtebrød bort. Alle Gaardens Folk, baade Karle og Piger, fik et hver, ligeledes Hyrdedrengen, Husmanden, Skrædderen, Skomageren, Smeden, Huggeren, Klokkeren, Døgneren, og hvem der paa anden Maade havde Forbindelse med Gaarden. Sammen med Sigtebrødet blev

Egud Tøjh.

Ebba Holm. 1924

To Bondekoner.
Træsnit af Ebba Holm 1924.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

der givet en hel eller en halv Klipfisk. En saadan Gave kaldtes *Julerente*, og det var gerne Karlens og Drengens Bestilling at bære *Julerente* omkring.

Efter Bagningen kom Brygningen, Maltet blev malet paa Haandkværn, og her maatte Karl og Pige hjælpe til. I Dagene

op mod Jul blev der bagt Pebernødder, de var lavet af sigtet Rugmel, der var ættet i *Urt*, som det første Produkt af Bryngningen kaldtes. Til Æbleskiverne, af hvilke der blev bagt mange, benyttede man Bygmel, som Konerne selv sigtede over en stor, flad Kurv, der kaldtes en *Sælle*. Endelig var der ogsaa Rengøringen, som skulde overstaas.

Men alt fik jo dog en Ende, og den længe ventede Højtid nærmede sig. Naar man Juleaften havde faaet *skøttet af*, hvad der betød at fodre og vande Kvæget til Aften, samt vasket og børstet sig, og man kom ind i Stuen, skete det med følgende Hilsen, der forøvrigt ogsaa brugtes senere i Højtiden: »Glædelig Jul, Helsen og Sundhed og alt, hvad som kært er.« Glemte man det, skulde man have af *Mangleholtet*, som den runde Stok kaldtes, hvorom man vikledede Vasketøjet for at *mangle* det paa Bordet med *Manglefjælen*.

Det var paa den Maade, man i gamle Dage rullede sit Tøj. Manglefjælen var ofte smukt udskaaret og malet med forskellige Kulører, et Arbejde, der var udført med Hjertevarme, idet Tingen var tænkt som en Gave fra den unge Mand, der havde forarbejdet den, til den Pige, han holdt af.

Efter at man saaledes havde ønsket glædelig Jul, blev man trakteret med Brændevin og Æbleskiver. En skinnende hvid Dug af Bygkornsdrejl blev bredt over Bordet, og Træbrikker, der gjorde det ud for Tallerkener, blev anbragt. Smørbrikker og store Stabler Sigtebrød kom paa Bordet. Endelig blev Klipfisken baaret ind, den laa paa et Fad med Skindet opad, overhældt med en meget velmagende brun Sovs og pyntet med Korender. Sidst kom en Sennepskop for hver fire-fem Personer. Det var særlig den gode Sennep, der gjorde Klipfisken saa velmagende. Den var hjemmelavet, og det skete paa den Maade, at Sennepsfrøene kom i et Lerfad med Vand. En stor Kanonkugle, et *Sennepslod*, blev anbragt i Fadet, som man stillede paa sine Knæ, hvorefter man begyndte at rukke dem, saa Kuglen kom til at trille rundt og knuste Frøene. Dette kaldtes at male Sennep.

Efter at Bordet var dækket, satte Husbonden sig for Bordenden, idet han sagde: »Kommer nu hid til Bordet, Folk,« og under lydløs Stilhed fremsagde han Bordbønnen:

I Jesu Navn gaa vi til Bord
at æde og drikke paa dit Ord,
dig Gud til Ære, os til Gavn,
saa faa vi Mad i Jesu Navn.

Man tog nu fat paa Klipfisken, der betragtedes som en Herre-
ret. Bordknive og Gafler, som man nu kender det, havde man
ikke, Mandfolkene benyttede hver sin Lommekniv, hvormed man
smurte sig et Stykke Smørrebrød, Kvinderne havde dog som
Regel Knive, men det var hjemmesmedede Brødknive. Til Klip-
fisken gik Brændevinen rundt adskillige Gange, og hver fik, hvad
han kunde drikke. Risengrøden var den næste Ret. Grødfadene
var omhyggelig pyntede med Korender og havde et Smørhul i
Midten af Form som et Kors. Enhver havde sin egen Ske, og man
gav sig god Tid til at spise.

Juleaften fik Lænkehunden Lov til at komme ind i Stuen, og
hver af Husets Folk skulde give den en Bid Mad, men skete det,
at den løb til Døren med en Mundfuld, troede man, at Giveren
skulde dø inden Aarets Udgang. Efter at man havde spist, hvad
man orkede, fremsagde Manden atter en Bordbøn:

I Jesu Navn saa har vi ædt,
af Øl og Mad saa er vi mæt.
Nu Tak til Gud Fader og Guds Søn
og til Gud den Helligaand, Amen.

Efter at man havde rejst sig fra Bordet, gav man hinanden
Haanden og sagde »Tak for Mad«, og Svaret var det samme. Man
sagde Tak for Mad til alle, ogsaa Husbonden til Tjenestedren-
gen. Efter at Kvinderne havde taget af Bordet, sang man et Par
Salmer, og Juleevangeliet blev læst højt. Nu kom den muntre
Del af Aftenens Oplevelser, Kortene kom frem, og man begyndte
at spille Brus om Pebernødder og Æbleskiver, hvoraf »vor
Mo'er« havde forsynet hver med en Portion. En mærkelig Kon-
trast til den Andagt, der nylig havde fundet Sted, og som var
baaret af Tro og Alvor, var det, at man til Kortspillet bandede til
hvertandet Ord, og det var ikke Smaaeder, der anvendtes. For-
klaringen var vel den, at Banden var saa almindelig til daglig, at
man slet ikke lagde Mærke til det. Drenge maatte dog ikke
bande, før de var konfirmerede.

Mens Stuen ellers om Vinteraftenerne fik sit sparsomme Lys fra en Tranlampe, brugte man i Juletiden hjemmelavede Tællelys, Juleaften dog et hjemmestøbt Formlys, men man maatte endelig passe paa ikke at slukke Lyset eller tage det af Bordet Juleaften, thi det betød Ulykke. Ligeledes maatte man ikke spinde, vinde Garn eller male paa Kværn i Juletiden. Allerede ved Nitiden brød man op, og idet man sagde god Nat og glædelig Jul, fremsagde Husmoderen følgende Vers, som alle gentog:

Lad os nu ej vor Madkurv hen
bag Laas og Lukke sætte,
før end en hungrig Jesu Ven
en Smule faar af dette.

Man kan ikke være i Tvivl om, at denne Afslutning har grebet de tilstedeværende stærkt, thi man vidste, at det ikke var Mundsvejr. Der blev givet meget bort i hine Tider, ikke mindst i Jens Nielsens Gaard, hvorfra denne Skildring stammer.

Julemorgen ringede Kirkeklokkerne, og der var stor Kirkegang. Den rummelige Vejby Kirke var fuld, og man skulde ofre til Præst og Degn. Der blev aldrig holdt Bryllupper i Julen og meget sjældent Barnedaab. Anden eller tredie Juledag var der gerne Ungdomsbal, men ellers var Julen særlig Hjemmenes Fest. Man kom sammen med ens Slægtninge, man underholdt sig med at læse — en religiøs Roman, *Jesu Barndoms Bog*, var især en yndet Læsning. Men navnlig spillede man Kort og drak Brændevin til, alt imens man bakkede paa Piben. Juleaften, Nytaarsaften og Helligtrekongersaften blev kaldt de *tre bøvede Aftener*. Maden og Skikkene var ens, dog sang man Nytaarsaften altid Salmen »Til Ende Aaret haster«.

I hele Juletiden stod Bordet altid dækket, og enhver fremmed, der kom til Gaarden — ogsaa de, der besøgte Tjenestefolkene — skulde ind og have Mad. Paa Bordet stod Sulefade, fyldt med kogt Flæsk, enten Bov eller Skinke — aldrig Mellemlæsk — kogt, salt Faarekød, Rullepølser og store Hakkepølser (Medisterpølser). Et saadant Sulefad var saa tungt, at det var alt det, Husmoderen kunde løfte det op paa Bordet. Der var ogsaa lidt Forfængelighed med i Spillet. Man vilde gerne have Ord for at have velfyldte Sulefade. Lars Larsen husker, at de Hesselbjerg Gaardmandskoner blev særlig omtalt for deres mægtige Sulefade, men

de Vejby Gaardmandskoners var absolut heller ikke at kimse af.

Man spiste godt i Julen, og man gav sig Tid, idet man opmuntrede hinanden ved at gentage det gamle Ord: »Man kan æde meget, bare man gi'er sig Stunder.«

Naar man havde spist det, man kunde, snakkede man, og enhver fortalte, hvad han havde oplevet. Lars Larsens Forældre kom meget sammen med de tre Svogre. *Jens Christensen* i Vejby, *Jens Sørensen* i Vejby og *Niels Hansen* i Hesselbjerg. De havde alle tre deltaget i Krigen med Engelskmanden. Niels Hansen havde været med i Slaget den 2. April 1801, og herom fortalte han paa sin jævne og ligefremme Maade uden Spor af Pral: »Ja, jeg var jo lige blevet færdig med Tjenesten og var kommet hjem og blevet gift. Pernille havde lige faaet vor første Tøs, Ane, da jeg blev indkaldt i Julen 1800. Jeg skulde møde paa Trekroners Batterier, da jeg jo var Artillerist. Her traf jeg sammen med *Søren Apperup* fra Tikøb Sogn. Hans Moder var Enke og havde et Hus i Tikøb. Vi blev Sloffer (Sovekammerater) og for Resten rigtig gode Venner. Vi fik hyppig Landlov og besøgte da en Bekendt, jeg havde fra Raageleje, Skaaninge-Karen, som vi havde kaldt hende, mens hun var hjemme. Hun var nu gift og boede i Nyboder. Hendes Mand var Sejlmager paa Holmen, de havde det godt og et dejligt lille Hjem. Vi blev altid gæstfrit modtaget. Enhver, der har været Soldat, ved, hvad det vil sige at have gode Bekendte at komme til i Fritiden, og Karen og hendes Mand var storartede imod os. De var ret velstaaende, og der var ingen smalle Steder med Mad og Drikke, naar vi Soldater kom.

Tiden gik jo ellers med Skydeøvelser paa Batteriet, og her havde Søren og jeg gjort os bemærket ved vore sikre Skud. Naar Søren rettede Kanonen med Øjet og jeg med Haandspagen, traf vi gerne altid, hvor vi skulde, men da saa Blokskibene blev lagt ud, blev baade Søren og jeg flyttet ud paa et af dem. Det var en gammel flad Kasse uden noget lukket Batteri, alle Kanonerne stod paa Dækket. De var af forskellig Kaliber, og vi havde Navne til dem, en kaldte vi *Nutten*, en *Lange Maren*, og hende kom Søren og jeg til at betjene. Ogsaa her gjorde vi os bemærkede ved vore sikre Skud. Chefen saa ud som en stor Dreng, han hed *Willemoes*, men var for Resten en lille Kernesvend. Han var dygtig til at lede Skydningen og havde altid et opmuntrende Ord

til os Soldater, og Landlov var han ikke sparsom med. Selvfølgelig forrettede vi punktlig vor Tjeneste.

Imidlertid var den engelske Flaade kommet ind og laa Nord for Trekroner, og vi havde en Fornemmelse af, at nu vilde det snart gaa løs. Søren og jeg var i Land hos Karen og hendes Mand for at sige Tak og Farvel, vi hængte maaske nok lidt med Næbbet, jeg kunde ikke lade være med at tænke paa Pernille og vor lille Tøs derhjemme, Søren havde jo sin Moder i Tikøb, men Karen var utrættelig til at sætte Mod i os, og da vi saa sagde Farvel, sagde hun: »Kan I faa fri Skærtorsdag, saa kom herop, saa skal I faa Grønkaal til Middag. Vær nu endelig ved godt Mod!« Natten før Skærtorsdag var der vist ingen om Bord, der sov, vi var lysvaagne allesammen, parate til at tage imod Engelskmanden, som nu ventedes hvert Øjeblik. Han kom imidlertid først lidt op ad Formiddagen, og det saa flot ud, da de store Skibe sejlede frem i Linie med Sejlene paa Rand, som Sømændene siger. Der kom imidlertid lidt Uorden under Opsejlingen, et Par af Skibene kom paa Grund, og de andre foretog en Drejning over mod os. Et Par af Skibene sejlede forbi os uden at skyde, men saa kom der en stor en af dem, de kalder *Tredækere*, og holdt lige ned imod os. Søren og jeg stod ved *Lange Maren* og fik Lejlighed til at sende Engelskmanden nogle velrettede Skud, og vor Chef kom springende og sagde: »Bravo, Gutter! blot lidt lavere, saa skal han faa Lov at bruge Pumperne!« Imidlertid kom Engelskmanden og lagde sig lige over for os, og nu fik vi det glatte Lag fra hans Batterier væltende ind over os med et Brag, som om Verden skulde forgaa. Kanoner, Planker og Mennesker blev smadret sammen saa forfærdeligt, at jeg gysede ved at tænke paa det. Søren og jeg havde lige faaet drejet Kanonen, og han stod paa Rapperten for at tage Sigte, da der kom en Kanonkugle og knuste Sørens Hoved. Han faldt bagover i Armenene paa mig, og jeg tog ham i Favnen og lagde ham hen paa Dækket. Blodet væltede ned over min Uniform, og jeg tror nok, jeg tabte Besindelsen, thi jeg erindrer ikke mere, hvordan det gik til, før vi var kommet ind ved Toldboden. Vor unge Chef havde nu ikke tabt Hovedet, han havde faaet den sønderskudte Skude bjærget ind til Toldboden. Her var et Mylder af Mennesker, som gerne vilde hjælpe os paa alle Maader. De saarede blev

baaret i Land, og vi andre kunde faa Afløsning, hvis vi vilde. Min Tur gik op til Karen, hun holdt Ord med Grønkaalen, men desværre, Søren var ikke med. Vi talte om at faa Bud hjem til hans Moder, maaske hun kunde faa Lov at begrave ham derhjemme. Det blev imidlertid ikke til noget, thi et Par Dage efter blev alle vore faldne begravet i en stor Grav paa Holmens Kirkegaard, og her kom Søren med. Han fik saamænd en pæn Begravelse, en flok hvidklædte unge Piger strøede Blomster paa Graven, og der var baade Musik og Taler, og jeg tror, det halve København var med ved Begravelsen. Anden Paaskedag kom Pernille ind og saa til mig, hun var gaaet de otte Mil fra Hesselbjerg. Hun havde hørt, der havde været Slag, og var utaalmodig, hun havde faaet Tue-Ane til at passe Tøsen godt derhjemme. Hans fra Bakkebjerg havde lovet at gøre Jorden i Stand i Foraaret, den ene Ko havde kælvvet, og det var gaaet godt med Faarenes Lægning. Jeg kom imidlertid hjem inden Høst, og hvor dog Tøsen var blevet stor i det halve Aar. Ja, Pernille og jeg har saamænd haft det godt siden, og nu er vi jo snart gamle, men I kan tro, jeg tænker tidt paa Søren Apperup og Skaaninge-Karen og den 2. April.«

Saadanne Fortællinger, der blev gentaget næsten hvert Aar, sad den lille Lars fra Ellemosehuset og lyttede til med store Øjne og gemte dem saa godt i sit Sind, at han kunde gengive dem mange Aar efter.

Dagen efter Helligtrekonger var Højtiden forbi, Rok, Garnvinde og Haspe kom atter i Gang, Lysene forsvandt og gav Plads for Tranlampen, og Mændene vendte tilbage til Tærskeloen, ligesom ogsaa Hverdagskosten afløste Julens bedre Levemaade.

Imellem Jul og Paaske kom Fastelavn, og da var der et Mylder af Fastelavngilder, som Regel et i hver By, Vejby, Ørby, Hølløse, Mønge og Tisvilde. I disse Gilder deltog baade Gaardmænd og Husmænd, Tjenestefolk og Gaardmandsbørn uden Standsforskel. Gildet begyndte om Søndagen med Klipfisk og Risengrød ligesom ved et almindeligt Gilde, og om Mandagen slog man Katten af Tønden.

Foraarets Højtid var Paasken. Til den første Helligdag, Skærtorsdag knyttede der sig megen Overtro. Aftenen før Skærtorsdag skulde alle Heksene ride til Bloksbjerg, og naar der kom en

saadan Uro i de onde Væseners Lejr, maatte man gøre alt for at beskytte sig mod deres Anslag. Man satte Staal i alle Døre og i Hjørnerne paa Rugmarken, alle de tidligere malede og tjærede Kors over Døre i Lader og Stalde blev malet op, og man gjorde Kors i Sædbunker og Smørkrukker. Bagerovnstøjet, Kost, Rage og Gresle, blev omhyggelig gemt, for at Heksene ikke skulde faa fat paa det og benytte det til at ride til Bloksbjerg paa. Man maatte ikke spinde Aftenen før Skærtorsdag. En Kone, der havde gjort det, havde faaet en vissen Haand. Troen paa disse Ting var almindelig. Skærtorsdag skulde man have syv Slags Kaal til Middag. Dertil brugtes foruden almindelig Kaal de forskellige Slags Grønt, Aarstiden frembød. Langfredag Morgen havde man en Skik, der stod i en besynderlig Modsætning til den, der ellers raadede den Dag. Det var nemlig Sædvane, at man risede hinanden op med Ris, hvad der kaldtes at give *Langfredagsskrænne*. Det gjaldt derfor om at komme tidlig op og faa Tøjet paa i en Fart. Denne Skik medførte en Del Løjer mellem Karle og Piger, for Resten ogsaa mellem Mænd og Koner. Dagen opfattedes ellers som en meget alvorlig Dag, hvad der navnlig kom frem ved Husandagten, hvor man brugte Kingos gribende Paaskesalmer. Naar Husfaderen Langfredag satte sig for Bordenden og efter at have læst Lidelseshistorien med kraftig Røst istemte »Søde Synd, du Vellyst-Engel«, »Sover I, hvor kan I sove« eller »Bryder frem i hule Sukke«, blev alle grebet af en dyb Alvor. Da alle disse Salmer var til samme Melodi, nemlig »Jesus, dine dybe Vunder«, var det let at synge med. Undertiden sang man ogsaa »Som den gyldne Sol frembryder«. Disse Salmer gjorde et saa stærkt Indtryk paa Lars Larsens Barnesind, at han endnu som gammel betragtede Kingos Salmer med særlig Forkærlighed. Paaskedag var som Juledag Offerdag, og Kirken var fuld. Levemaaden var ikke nær saa god i Paasken som i Julen. Der vankede hverken Sigtebrød, Risengrød eller Æbleskiver, hvorfor man ogsaa anvendte Talemaaden *Den fede Jul, den magre Paaske og den sultne Pinse-dag*. En særlig Ret ejede dog Paasken i *Paaskeæggene*. Paaskelørdag kogte vor Mo'er et større Antal Æg. De blev haardkogte og farvede sorte, røde, gule o.s.v. Ethvert Medlem af Husstanden fik saa et Antal Æg til fri Raadighed. At forære et Paaskeæg bort til en god Ven var ikke ualmindeligt. Paaskedag maatte man

ikke spise Paaskeæg. Gjorde man det, stødte man Anklerne i Stykker. Til Gengæld spiste man saa mange flere Anden Paaske-dag.

Der var ikke meget Kortspil i Paasken, Vaaren var i Luften, man talte om Vejret og Jordens Tjenlighed, og man gik en Tur i Marken. Et Spil havde man dog at fornøje sig med i Paasken, det var *at trente*. I nogle Smaadynger Sand paa Gulvet anbragte man en fire, fem Æg paa Rad, og saa trillede man efter dem med et lille Garnnøgle eller en almindelig Bold. Ramte man et Æg, var det vundet. Det hændte, at et Æg under den lidt haarde Behandling gik i Stykker, men da det var haardkogt, var det jo ikke derfor ødelagt. Naar man indbød fremmede i Paasken, bad man dem *komme og trente Paaskeæg*, og det var ikke blot Børn og unge, der morede sig over den Idræt, men ogsaa gamle.

Den tredie Højtid, Pinsen, var den mindst højtidelige, idet den savnede det hjemlige Præg, som Julen og Paasken havde. Levemaaden adskilte sig ikke fra den sædvanlige, man fik heller ikke ved den Lejlighed et Stykke Sigtebrød, hvorfor det jo ogsaa hed *den sultne Pinsedag*. Man gik i Kirke Pinsedag og bragte Præst og Degn deres Offer som Juledag og Paaskedag, men Of-feret var dog gerne lidt knappere i Pinsen. Ogsaa dette er vel nok et Udtryk for, at man ikke satte Pinsen saa højt som de to andre Højtider.

Pinsen var en Friluftsfest. Det var ved den Tid, man *red Sommer i By* og bagefter samledes til Pinsegilde.

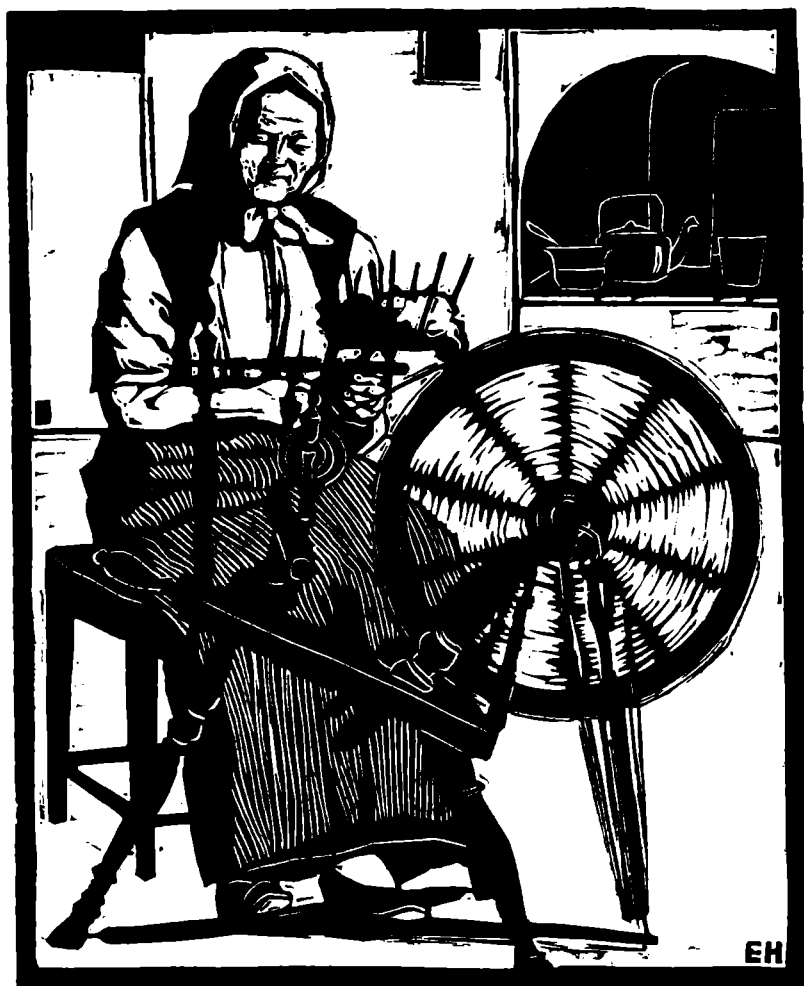
Det var i Foraaret 1848, Provst Blichfeldt kom til Vejby. Hans to yngste Sønner, Emil og Mikael, kom i Skole hos Jensen, men i Religion underviste Provsten dem selv. I Religionstimerne i Skolen læste de i Stedet Geografi og Fædrelandshistorie. Da Jensen vidste, at Lars kunde Religionsbøgerne udenad, fik han Lov at være med her. Provstens Sønner havde baade Bøger og Landkort, saa det fik Lars meget ud af.

I 1854 havde han gaaet i Skole i 7 Aar, og det var ikke meget, han havde lært. Om Efteraaret skulde han gaa til Præsten. Blichfeldt var en alvorlig, men mild og venlig Mand, som alle Præste-

børnene holdt meget af, især Lars, der havde bygget Træskibe til hans Sønner og var godt kendt i Præstegaarden. Han var da ogsaa velanskreven hos Provsten, der kaldte ham for Skibstømmermanden. Naar de andre ikke kunde svare, sagde Provsten gerne: »Ja, saa maa vi spørge Skibstømmermanden!« Og han svarede gerne rigtigt. Naar Blichfeldt spurgte, hvad der hørte til Kristentro, skulde de svare: »Der hører tre Ting, nemlig kristelig Kundskab, kristeligt Sind og kristeligt Levned.« Senere i Livet fandt Lars Larsen, at det var en underlig Forklaring paa, hvad Kristentro var.

Det var en streng Vinter det Aar, og Præstebørnene maatte staa i Porten ligesaa tilsneede og forfrosne, som de var, indtil de blev kaldt ind. Skifte Fodtøj eller lægge Overtøjet var der ikke Tale om. Nogle af Drengene, deriblandt Lars, bar Faareskindspelse, og det var ikke behageligt at sidde med en saadan paa i den varme Stue. Med Foraaret kom den højtidelige Konfirmations-søndag, Lars og de andre Præstebørn var alle grebne af den forestaaende Begivenhed. De 17 Drengene var ens klædte i Vadmel's Bukser og Trøje, Hvergarns Vest og en ganske billig høj Silkehat. Af de 22 Piger var de 21 ens klædte, de havde Hvergarns-Kjoler og brede Forklæder, altsammen hjemmevævet, men det mest originale var Hovedtøjet, det var det saakaldte *Flettetøj*, der var forfærdiget af flettede, højrøde Silkebaand med et Nakkestykke af kulørte Glasperler og undertiden en Guld- eller Sølvgalon foran. Til Flettetøjet var der knyttet den Regel, at det kun maatte benyttes to Gange i Kvindens Liv: Naar hun blev konfirmeret, og naar hun stod Brud. Mærkeligt er det at erfare, at Ejerinden dog godt kunde laane dette minderige Stykke ud til en ung Mand, som benyttede det til at pryde sin Hests Hovedtøj med, naar han skulde ride Sommer i By. Alle de 21 Piger bar Flettetøj, mens Skovriderens Datter havde en Blomsterkrans paa Hovedet, men hun var ogsaa undervist privat af Provsten og kom ikke sammen med de andre Børn.

Paa Konfirmationsdagen samledes Drengene og Pigerne i Præstegaardens Port, og da Klokkerne begyndte at kime, gik de i Procession op i Kirken. Konfirmationshandlingen foregik med stor Højtidelighed, og navnlig læste Provsten med megen Stemning den lange dengang benyttede Konfirmationsbøn, der begyndte

Eged Trykte
Line ved Spinderokken. Triville.

EH
Ebba Holm

Line ved Spinderokken.
Træsnit af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

saaledes: »For dit Aasyn, alvidende Gud, er da nu det hellige Løfte gentaget, som i vor Barndom paa vore Vegne af andre er aflagt ved vor Daab.« Desuden sang man Salmen med Linierne: »En Gang de ud fra Fædrebo skal om i Verden vanke.«

Efter at den kirkelige Handling var endt, gik Konfirmanderne atter ned i Præstegaarden, hvor de i Konfirmandstuen blev be-
værtet med gammel fransk Vin og Kage. De blev indtegnet til
Alters næste Søndag sammen med deres Forældre, ligesom det
blev dem betydet, at de fremtidig skulde gaa til Alters to Gange
om Aaret. Ved Konfirmationen fik Lars Larsen Karaktererne:
udmærket godt for Kundskab, Opførsel: sædelig.

De var jo nu voksne Mennesker, og dertil hørte foruden den
nævnte Altergang, at de skulde aarelades een Gang om Aaret.
Den gamle Smed i Ørby aareladede, og Lars Larsen besvimede
ikke, hvad der ellers var meget almindeligt, naar man blev aare-
ladt første Gang. Lars var nu Ungkarl, og han skulde til rigtig at
tage Del i det grovere Arbejde. En anden Pligt førte Alderen
ogsaa med sig. Mens han tidligere kun havde deltaget i Gilderne,
skulde han nu ogsaa med til Ungdomsballerne. Det var ikke,
fordi det morede ham, men hans Forældre paabød det, for det
hørte sig til.

Lars Larsen fortæller om et større Arbejde, han var med til.
Hans Forældre havde faaet mere Jord, og i 1855 og 56 byggede
de et nyt Stuehus og et Udhus. De blev begge opført af Gran-
tømmer-Bindingsværk og med klinede Lervægge. Lergulve var
der overalt, undtagen hvor der kunde blive spildt Vand, i Skor-
sten (Køkken), Stegers og Kostald, her var der Stenbro. Saavel
Skorsten som Bagerovn, Ildgrue og Maltkølle var opført af raa
Sten, Stuehuset var 9 Al. bredt, Udhuset 7½ Al. Der var 12
Fag Stuehus og 18 Fag Udhus. Haandværkernes Løn, saavel
Tømrer som Murer, var 2 Mark om Dagen og Kosten. Det hele
havde kostet hans Forældre 200 Rigsdaler foruden deres eget og
hans Arbejde. Som tidligere omtalt var Hjemmene paa Landet
dengang overvejende selvforsynende. I »Skorstenen« lavede man
Maden paa det aabne Ildsted, man bagte Brød i Bagerovnen,
man fyrede under Kobberkedlen, der benyttedes til Ølbrygning,
Vask og til at koge Grød i til Højtider og Gilder. Man fyrede
under Maltkøllen, hvor det hjemmelavede Malt blev tørret, og
endelig fyrede man i Bilæggerovnen, der stod i Stuen og skulde

give Varme til hele Familien. Den kunde ikke reguleres, og Varmegraden var derfor meget svingende.

Til alt dette skulde der Brændsel, og det bestod i overvejende Grad af Tørv, som man fik fra de hjemlige Moser, for Vejby Sogns Vedkommende den store Unnerup Mose, Hannebjerg Mose, Maglemose, Aamose, Svansmose og Askemose. For Tibirkes Vedkommende fra den store Tibirke Mose og Tisvilde Bymose.

Om dette Emne beretter Lars Larsen mange Aar efter bl. a. følgende: »Til Bagning maatte helst bruges Bøgekvas, ogsaa for Askens Skyld, thi denne brugtes til Vask. Man kendte kun lidt til Sæbe og slet ikke til Soda eller andre købte Ingredienser. Bøgeaskelud var Hovedmidlet. Enkelte Steder kogte man selv lidt Sæbe, men i Sommertiden købte man $\frac{1}{4}$ Pund grøn Sæbe hos Købmanden, naar man kom til Byen (Helsingør). Det var saa godt til at smøre paa Skjortelinningerne, sagde Konerne. Haandsæbe til Vask af Ansigt og Hænder kendte man ikke. Skægsæbe til Barbering fik man gerne foræret til Julen af Købmanden.

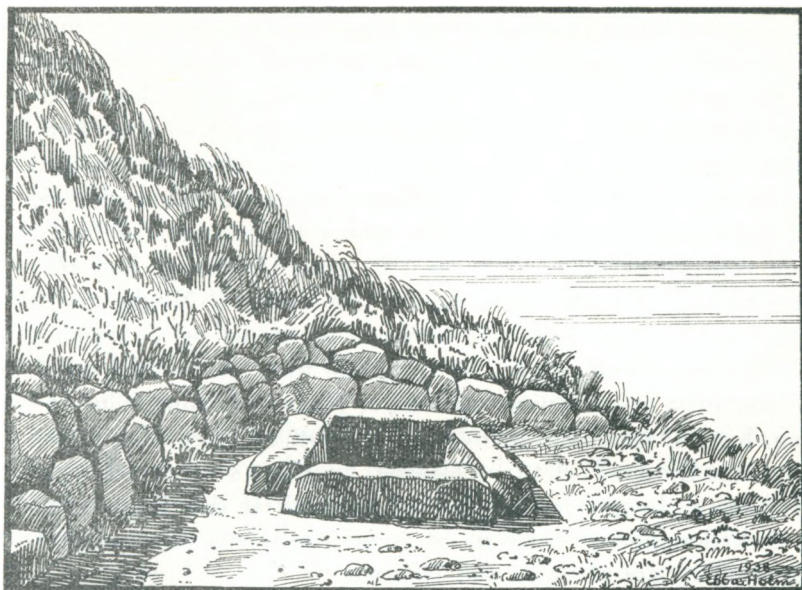
Som foran nævnt var Tørv det egentlige Brændsel, og Tilvirkningen af denne var meget primitiv og meget billig. Der skulde gerne en 11 à 12 Personer til Tørveskæret, og selv havde en Gaardmand: Husmand, Karl, Dreng og to Piger. Saa byttede man og fik en lignende Styrke. Piger saavel som Døtre gik gerne med paa Tørvemose. Det var bare Sjøv, syntes de. Naar de trillede Tørv, var de altid paa bare Ben, og det var ogsaa de Mandfolk, der stod i Graven. Der var gerne 5 Mand i Graven, 2 til at »køre ud«, som det kaldtes, 2 til at øse op i Skubkarrene og 1 Tilvender. Det blev den saakaldte Pløddertørv, der jo i Graven blev bearbejdet dels med Hakke og Skovl, dels med bare Ben. Paa Bakken, som Tørrepladsen kaldtes, var der en til at slette ud, en til at bære Vand o.s.v. og Resten Trillere.

Tørveskæringen formede sig jo som rene Gildesdage, og der blev drukket meget Brændevin. Arbejdstiden var lang. Man mødte Kl. 4 om Morgen, fik saa Davre og var altid paa Mosen inden Kl. 6. »Lillemidten« var Kl. 9, Middagen Kl. 12, Middagen Kl. 4 $\frac{1}{2}$, og man holdt ikke op, før Solen gik ned, men fik altid en Times Middagssovn paa Mosen.

Kosten var ens hos alle. Til Davren var det Sild, Brød og

Søbemælk, til Lillemidten enten Fedte- eller Smørrebrød med et Stykke Ost eller Pølse til (ikke Paalæg), om Middagen altid Grød og Klipfisk. Det var som Regel Byggrynsgrød eller Boghvedegrød, man fik. Dog kunde det ske, at man en enkelt Gang fik Risengrød. Til Middagen fik man altid Æggekage, der var bagt temmelig tyk, med et Stykke Flæsk i til hver Mand. Den blev saa skaaret i lige store Stykker, og saa tog man et Stykke Æggekage i den ene Haand og et Stykke Brød i den anden. Til Middagen fik man gerne opvarmet Klipfisk med Kartofler og Mælkegrød bagefter. Kaffe kendtes dengang ikke, men Brændevin blev der drukket meget af. En Flaske, stundom en Pot, var det, man regnede med pr. Mand om Dagen. I min grønne Ungdom var jeg meget paa Tørvemose, ikke alene til Bytning, men ogsaa hos mine Forældre, Bekendte og paarørende, der kom og bad om at faa »Laves« paa Tørvemose. I Nordsjælland sagde man aldrig Lars, men derimod La-ves i to Stavelser. Jeg erindrer saaledes, at jeg engang var paa Tørvemose 17 Dage i Træk og fik hver Dag Grød og Klipfisk til Middag og Æggekage til Middagen, og jeg skal ikke nægte, at jeg til sidst var ked af Æggekagen.

Der var endnu en særlig Skik ved Tørvemosen, og det var at »lege til Middagen«. Denne bestod i, at man løb efter Pigerne, indfangede dem og slog dem omkuld paa Engen og voldelig tog et Kys . . . Ja, undskyld, det var egentlig ikke voldelig, thi Pigerne vilde gerne kysse. Jeg tror nu, at de var ligesom Pigerne i vore Dage, og som de ogsaa var paa Holbergs Tid. Jeg erindrer en Episode fra min egen Tid. Jeg indfangede en stor, stærk Pige, som jeg vilde kysse, men om Forladelse, jeg blev smækket i Engen, saa det klaskede efter. Jeg blev jo begrinet, men da jeg rejste mig lidt flov, tog hun mig uden videre om Halsen og gav mig et Smækkys. Hun blev siden en meget dygtig Husmandskone i Tisvilde, og naar vi siden talte sammen, morede vi os over denne lille Tildragelse. Var der gifte Koner med paa Tørvemosen, maatte de ogsaa holde for med Kysseriet.« Lars Larsen tilføjer, at Sædeligheden, særlig paa Landet, var bedre dengang end nu. Det blev betragtet som en stor Skam at faa et Barn uden for Ægteskabet, og blev Ægtefolk skilte, var de dermed udstødte af det gode Selskab.

SCT. HELENE KILDE . TISVILDE .

Pennetegning af Ebba Holm.
(Nordjællandsk Folkemuseum).

Medens som anført Vejby Sogn var godt forsynet med Tørve-moser, var dette ikke Tilfældet paa Halsnæs. Her har der altid været knapt med Brændsel. De Halsnæs Bønder tog ofte ud til Tibirke Mose for at skære Tørv. Hele Styrken blev da derude om Natten og laa i Lejr paa Mosen. Det var i Reglen den saakaldte »Skæretørv«, de oplagde. Der skulde saa kun to Mand i Graven, en Afstikker og en Skærer. Det var lettere Tørv end Pløddertørven, men meget behagelig at behandle, og den gav hvid Aske.

Det strengeste Arbejde, Lars Larsen var med til, var Plejltærskningen om Vinteren. Lige fra der blev indhøstet, til Foraaret nærmede sig, stod han Dag ud og Dag ind paa Loen og svang Plejlen. En fattig Trøst var det vel, at de rige Sognefogedsønner maatte gøre det samme. I 1853 fik man en Tærskemaskine i Præstegaarden, og nogle af de største Gaarde fulgte efterhaanden efter, men paa de fleste Ejendomme vedblev man endnu i mange Aar at tærske med Plejl.

Nogen Afveksling i det daglige Livs Trommerum havde man om Vinteren i Gilderne og Ungdomsballerne, og der var ikke mange Søndage, hvor det ikke var det ene eller det andet af den Slags. Ballerne behagede — som tidligere antydet — ikke Lars, og han var næppe gaet med, hvis hans Forældre ikke bestemt havde forlangt det. Han skulde være som andre Mennesker og ikke gaa og blive et rent Mæhæ. Hans Ulyst over for Baller havde maaske bl. a. sin Aarsag i en grim Oplevelse, han blev Vidne til ved et af de første Baller, han deltog i. Nogle stærke Karle fra Helsing Sogn var kommet til Stede, og de yppede Klammeri med Vejbyerne. Det udartede til et større Slagsmaal, hvor der blev brugt Knive, og Blodet flød i Strømme. Gulvet i Stuen, hvor Dansen fandt Sted, var skævt, og efter Slaget stod der en stor Blodpøl i det lave Hjørne. En Kone strøede Sand paa og fejede op, hvorefter Dansen fortsattes. Efter den Begivenhed gav Birkedommeren Ordre til, at Sognefoged Jens Nielsen fremtidig skulde være til Stede ved Ballerne.

Nej, Lars Larsen havde mere Lyst til at læse, men det var til Gengæld noget usædvanligt i Vejby Sogn og derfor ingenlunde velset af alle. Det er tidligere nævnt, at Lærer Jensen havde begyndt at holde Frederiksborg Amtstidende. Flere af de mere velhavende Gaardmænd fulgte efter, de var gerne tre eller fire om et Eksempplar, og den ene hentede saa Avisen hos den anden. I 1856 skete der noget, der nok har vakt Opsigt i Vejby Sogn: fire unge Mennesker slog sig sammen om at holde Amtstidende. Den ene var Lars Larsen, og han var kun 16 Aar, men læselysten og videbegærlig. Den ene af dem hentede Avisen hos Postmanden i Vejby, og iøvrigt hentede den ene hos den anden med en Dags Mellemrum. Det, der her skete, var noget helt usædvanligt, og det gav Anledning til megen Snak. Nu har Bønder aldrig fundet det rart at komme i Folkemunde, og Lars's Fader var ligefrem vred. Det lignede ikke noget, at saadanne Fyre gav sig til at holde Avis, de kunde lade *de fornemmede* om den Slags Humbug. Han fandt sig dog efterhaanden i det, men Sønnen passede alligevel paa saa vidt muligt at læse Aviserne, naar Faderen ikke saa det. En af de andre Holderes Moder tog endnu værre paa Vej, men efterhaanden drev dog Bygen over, og i Løbet af en halv Snes Aar var der mange i Vejby, der holdt Avis.

Omtrent samtidig med Avislæsningens Begyndelse kom der Mormoner til Sognet. De fik ogsaa nogen Tilslutning. Der var ikke saa faa Familier i Vejby Sogn, der i de Aar rejste til Utah, deriblandt hele Farbroderens temmelig store Familie. Provst Blichfeldt, der var en ældre Mand, havde det iøvrigt ikke saa let. Som Medhjælper i det store Embede havde han faaet en Kapellan, *K. V. Lange*, der tog Bolig i Tisvilde og blev kaldt *Tisvildepræsten*. Men de to kom ikke saa godt ud af det, og Enden blev, at Blichfeldt tog sin Afsked. Provsten, der var følsom af Natur, var meget bevæget, da han holdt sin Afskedsprædiken, Da Lars, der stod hans Hjerter nær, var oppe at sige Farvel, havde Provsten Taarer i Øjnene, da han sagde: »Ja, Du kan tro, Lars, at det gør mig ondt at forlade Vejby. Jeg har stadig tænkt, at mine Ben skulde hvile inden for denne Kirkegaard, men Forholdene har udviklet sig saadan, at jeg maa forlade Vejby. Jeg rejser nu til København, og Gud ske Lov, jeg har jo rigeligt det daglige Brød.« Lars fik ogsaa Taarer i Øjnene, og han glemte aldrig Provst Blichfeldt.

Blichfeldt blev efterfulgt af *Carl Christian Jensen* (1816—1895). Sognepræst i Vejby-Tibirke fra 1859 til 1885. C. C. Jensen var en Mand med mange Interesser, og han studerede bl. a. Kinesisk, ligesom han deltog i internationale Oldforsker møder. Men nogen folkelig Forstaaelse havde han ikke, og der blev snart kold Luft mellem de nye Præstefolk og Vejbyerne. Ikke mindst for Lars Larsen var Skiftet af stor Betydning. Hans Kundskabstørst var stadig voksende, og da *Lærer Lundt* i Unnerup begyndte at holde Aftenskole, meldte Lars Larsen sig straks som Deltager. Dette nye Foretagende fandt Pastor Jensen ubehageligt. Han drev Spot med det nye Oplysningsbureau, som han kaldte Aftenskolen i Unnerup. Saadanne overbegavede Kraftidioter, som han skal have kaldt Eleverne, var kloge nok i Forvejen, og de blev endnu værre, hvis de fik mere Oplysning.

Men den Slags Tale virkede — saadan som den sædvanligt gør — nærmest modsat, og Lars Larsen var glad ved Aftenskolen. Han lærte i de to Vintre, han gik der, mere end i de syv Aar, han gik i Skole. Han fik saaledes lært at skrive nogenlunde ordentlig Dansk, saa han kunde affatte et Brev paa rimelig Maade, det havde han ikke kunnet før. Naar Lars Larsen som ældre

Mand kom til at skrive de mange Artikler, hvorigennem han spredte Viden om Datidens Liv og Forhold, kan man godt i sine Tanker sende Lærer Lundt og hans Aftenskole en stille Tak for godt Arbejde.

*

Man tager fejl, hvis man tror, at Aandslivet dengang var ringe eller blot svagt, det randt blot af andre Kilder end nu. Baade Fantasi og Følelse var stærke hos den Tids Mennesker, men den kritiske Sans var svagere og Synskredsen snæver. Lars Larsen var et Barn af sin Tid. Der blev fortalt meget i hine Tider og læst lidet, ja, mange læste slet intet. Nu er det nærmest modsat: der bliver læst meget og fortalt lidet.

Lad os betragte Aandslivets Kilder i Lars Larsens Barndom. Det strenge legemlige Arbejde, der var et Kendetegn for Tiden, oplevedes af mangfoldige Fortællinger, Sagnene blomstrede, og Viser blev sunget. Naar f. Eks. Skættekonerne var samlet for at forarbejde Hørrer, gik Snakken rigtig. Kærestehistorier og Sognets Nyt i det hele blev drøftet. Man kan godt kalde det Sladder, men ind imellem var der ogsaa noget af Historiens Vingesus, i Datidens Klædedragt naturligvis. Under den russisk-tyrkiske Krig 1854 drøftede man saaledes, om det var *kristne Tyrker* eller *Hundetyrker*, der krigedes, for var det Hundetyrker, gik de nok paa to Ben ligesom andre Mennesker, men de havde Hoveder som en Hund, de kristne Tyrker havde derimod Form som almindelige Mennesker.

En Historie, der ogsaa blev fortalt af Skættekonerne og troet som den rene og pure Sandhed, var den om Frederik VI. Da han var med til Kongressen i Wien, havde den russiske Kejser fornærmet de andre Monarker ved at snyde sin Næse foran Fronten. Da ingen andre turde udfordre Kejseren til Duel, traadte Frederik frem og gjorde det. De huggede saa løs paa hinanden med Klingerne, men Kejseren kunde ikke klare sig og maatte for ikke at risikere Livet gaa ind paa at stille 12.000 Mand Tropper til den danske Konges Raadighed i Tilfælde af Krig.

Vi staar aabenbart her over for et Vandresagn. I *H. F. Feil-*

Egel Træs
S. Helenes Grav i Tisvilde.

Ebba Holm

Skt. Helene Grav i Tisvilde.
Træsnit af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

bergs jyske Overleveringer *En Kaargild* — en Art Sidestykke til Blichers *E Bindstouw* — behandles samme Motiv paa lignende Maade, men mere udførligt. Vi finder i dem et Par Eksempler paa, hvordan Folkets historiske Trang i hine Tider paa Fantasiens Vinger skabte Begivenheder omkring Wienerkongressen i 1815.

Der blev fortalt meget, løst og fast, og der blev ogsaa sunget. Det er tidligere nævnt, hvilken Betydning Kingos Salmer havde i Paasken. Til Hverdags var det poetiske Udvalg noget mere jævnt. Klæderne blev som tidligere nævnt forarbejdet af egne Produkter, Uld fik man af Faarene, og naar den skulde kartes, blev der om Vinteraftenen samlet en Del Kartekoner til Kartegilde. For at faa Arbejdet til at gaa let fra Haanden sang man Viser. Nogle af disse Kartekoneviser var hjemmelavet, men de fleste kom med Kludekræmmerne, eller de blev erhvervet paa Frederiksborg Marked. Der var i Vejby Sogn to Kludekræmmere, Klude-Rasmus i Ørby og Klude-Per i Tisvilde. De forsynede Sognet med Viser, Historier og Almanakker, om Foraaret tillige med Have- og Blomsterfrø, ligesom de ogsaa bragte Ny-

heder fra Sted til Sted. Klude-Per virkede desuden som klog Mand, idet han var ikke saa lidt lægekyndig. Begge Kludekræmmerne var vellidte, og især var Klude-Per en anset Mand.

Man sang ogsaa til Leg. Lars Larsen fortæller, at det i Vejby Sogn og andetsteds om Sommeren var Skik at lege paa Gade. Dette bestod i, at Ungdommen de hellige Aftener samledes i Landsbyerne, fortalte Nyheder og passiarede om løst og fast. Derefter tog man fat paa Danselegene. Man sang, og man svang sig i Dansen til smaa Kvad som f. Eks.:

Malene med din gule Lok!
Tag dig en af denne Flok!
Tag hvilken du vil,
gør ingen Forskel,
saa fanger du Lykken i Blinde.

Eller:

Kom, kom, fagre Ungersvend
og før mig op udi Dansen!
Den ene giver jeg en Kurv,
den anden fører jeg til min Gaard,
og der er Glæde og ingen Sorg,
og der skal Brylluppet stande.

I Folketroen spillede Helene Kilde og Helene Grav en stor Rolle. Herom fortæller Lars Larsen følgende: Det var i 1847 Lørdagen før St. Hans Søndag, at en Bondevogn fra Karrebæksminde kom kørende til Sognefogeden i Vejby, og i Vognen laa i Sengeklæder et stakkels værkbrudent Menneske, der ikke kunde støtte eller staa. I Agestolen sad en alvorlig ældre Mand og Kone, som var kørt de 18 Mil fra Karrebæk i en gammeldags fast Vogn og skulde nu overnatte hos Sognefogeden, hvis Kone var fra Karrebæk Sogn, og saa tage til Helene Kilde og Grav om Søndagen med den syge. Som Skoledreng saa jeg baade Køretøjet og den syge, men tænkte vel ikke videre derover, før jeg nogle Aar senere paa Helene Grav ser et malet Trækors, hvorpaa stod, at den og den Dag og Aar var N. N. fra Karrebæk blevet helbredet for sin Sygdom. Paa Graven var ogsaa en Mængde Krykker, Kæppe, Tavler o. l. I 1864 blev en Del af dem kørt til Tibirke Kirke og lagt paa Vaabenusloftet. —

*

Det er tidligere nævnt, hvordan Lars Larsen fortalte om, at der ingen Standsforskelse var mellem Gaardmænd og Husmænd. Derimod var der i hine Tider et tydeligt Skel mellem Bønderne paa den ene Side og Embedsmænd og Byernes Borgerskab paa den anden.

I en Fløj af det gamle Esrom Kloster var der i sin Tid Amtstue og Skovkasse. Bønderne havde derfor jævnlig Ærinde hertil, hvad man f. Eks. udtrykte saaledes: »Vi skal til Klosteret at betale Skat.« Amtsforsvalteren sagde *han* og *du* til Bønderne. »Hvad vil han mig?« var gerne hans Tiltale, naar en Mand kom ind til ham. Naar en af Bønderne, der dengang var meget fattige, stod og klagede sig altfor længe, kunde han blive fejtet af med et: »Hold Mund, dit Fæ, og skrup af!«

Et bestemt Eksempel paa, hvordan en Bondemand kunde blive tiltalt paa et offentligt Kontor, finder man i Peter Abrahams *Mit Ungdomsliv*, hvor han beretter om en Oplevelse, han havde paa Amtstuen i Frederiksborg Nyhuse i Juni Termin 1856.

Abrahams fortæller følgende: »Jeg havde gjort min Indbetaling og sad paa en Træbænk ved Væggen, ventende paa min Kvittering, da en gammel Bonde i hjemmegjorte Hvergarmsklæder og med Pelshue paa Hovedet kom ind i Kontoret. Fuldmægtigen, Assessor *Møller*, stod ved Pulten, beskjæftiget med mine Sager, vendende Ryggen til Indgangsdøren. Idet Bonden træder ind, stryger han Huen af og siger sit godmodige, langtrukne »God Dag«, hvortil Fuldmægtigen uden at se op fra sit Skriveri raaber: »Hold Kjæft!« Bonden gaaer saa langsomt og forknytt hen og lægger sin Skattebog paa venstre Side af Pulten; øjeblikkelig giver Fuldmægtigen Bogen et rask Slag, saa den flyver hen ad Gulvet, og raaber: »Kan Du ikke lægge den ved den rigtige Side, Dit Asen!« Bonden tog taalmodigt Skattebogen op fra Gulvet og lagde den ved Fuldmægtigens høire Side, idet han med krummet Ryg sagde: »Væs'go'«, hvortil Fuldmægtigen atter raabte sit »Hold Kjæft!« Saa var min Kvittering færdig, og jeg gik bort, beriget med smukke Erfaringer om, hvorledes en Bonde i de Tider blev behandlet paa et offentligt Kontor.«

Det var især Præster og Lærere, der i hine Tider øvede Indflydelse paa Landsbyfolks Aandsliv. En Mand, der fik Betydning for Folk i Vejby, var C. S. Nyegaard, som 1854 blev Præst i

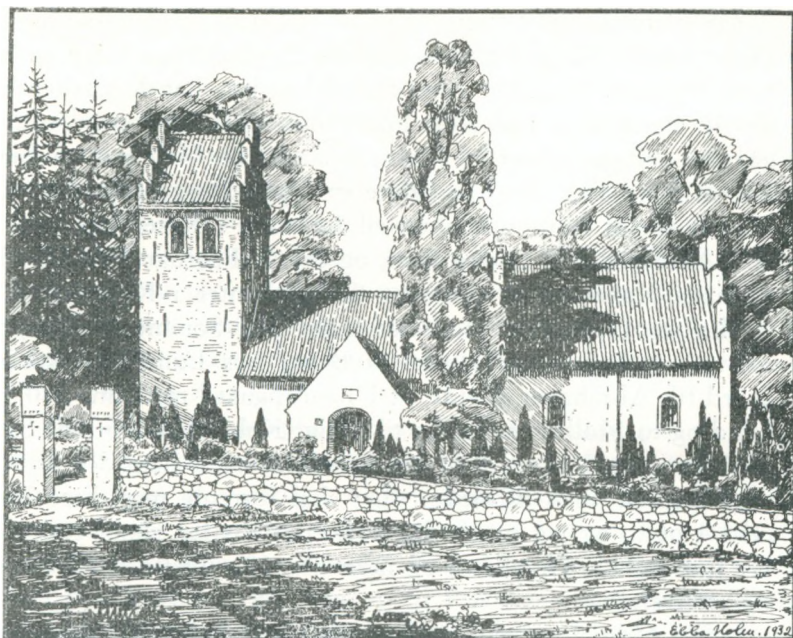
Blistrup. Med ham skete der ligesom i Helsinge et Systemskifte i Sognet. *Peter Adolph Tilde* (1784—1854) var Præst i Blistrup fra 1818 til sin Død 1854. Den 4. Oktober 1841 visiterede Mynster Stedet, og veltilfreds var han ikke. Om Præstegaarden siger han: »Alt lugter af Tobak og Brændevin,« og om Prædikenen hedder det: »Spr. Hilde prædikede over Ordspr. 22,6: »Nogle faa vigtige Klogskabsregler med Hensyn til en fornuftig og christelig Børneopdragelse«. (Manden har selv ladet sine fleste Børn opvoxe uden Opdragelse; i disse Dage er en Søn bleven gift med en Huusmands Datter, og en Datter med en Bonde. Manden skaber sig saaledes, at man maa troe, han drikker). Lutter daarligt Sludder; ikke et christeligt Ord, Foredraget: hvert Ord et Skriig, uden Forbindelse med de andre Ord.«

Det var jo ikke saa godt. Men fra 1854 og til 1880 virkede *Conrad Sophus Nyegaard* (1815—1882) i Blistrup, og med ham kom der Liv til Sognet. Herom hedder det: »Nyegaard fik Orden paa Præstegaarden og den store Avling, blev hurtig meget anset. Han var nærmest grundtvigsk, en fornem og belæst Mand, som havde Venner i alle Kredse. Hans velbesøgte Møder i Gaardene blev Baggrund for den gode Kirkegang. Pastor Jeansson, Græsted, skriver, at han var den eneste Præst i Nordsjælland, man kunde »faa en aandelig Samtale med.«

Vi vender tilbage til Vejby Sogn, hvor der nogle Aar efter Nyegaards Ankomst til Blistrup ogsaa kom en fremmed Fugl og satte sit Præg paa dem, han kom i Berøring med, deriblandt i særlig Grad Lars Larsen. Denne Mand var *Peter Abrahams*, og om ham er det nødvendigt at fortælle en Smule.

Albert Peter Carl Abrahams var født i København den 5. Oktober 1839 og Søn af *N. C. L. Abrahams*, der var Professor i Fransk og senere Notarius publicus. Moderen hed *Frederikke Juliane Augusta Philipsen*. Ægteparret skabte et meget lykkeligt Hjem, hvor fem Sønner voksede op.

Peter gik først i Mariboers Realskole, hvor han befandt sig godt. Herfra blev han sat i Metropolitanskolen, hvor han befandt sig meget daarligt. Den største Glæde, han og hans Brødre havde i de Aar, var Sommeropholdene paa Højagergaard ved Slangrup, der ejedes af deres Morbroder, *Moritz Philipsen*. Her blev der vist dem en udstrakt Gæstfrihed, og mens Peters Moder

Tibirke Kirke.

Tibirke Kirke.
Pennetegning af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

endnu levede, havde de en Dag en mærkelig Oplevelse. En gammel Kone, som blev kaldt Klude-Sofie, sagde en Dag til Moderen, der kom gaaende sammen med Drengen: »Ja, Frue, ham der, Peter, han bliver da nok Husbond her paa Gaarden efter sin Onkel — det tror da jeg.«

Efter at Peter Abrahams havde tilbragt et Aar paa Grüners Handelsakademi, hvor han arbejdede med Lyst og Iver, naaede han den 1. April 1856, hvad han saa længe havde higet efter, at komme til Landvæsenet, idet han tiltraadte en Stilling som Landvæsenselev paa Hillerødsholm hos Forpagter Teisen, der havde Hillerødsholm og Trollesminde i Forpagtning. Faderen skulde betale 300 Rdl. om Aaret for ham. Peter Abrahams sluttede sig til Familien, han legede med de mange Børn, læste Lektier med de ældre og spillede Klaver med den ældste, en Pige paa 12 Aar. Han var meget musikalsk, spillede og sang godt.

I September 1858 blev Landbohøjskolen aabnet, og her var Peter Abrahams med paa det første Elevhold paa knap en halv Snes Stykker. Efter 1 $\frac{3}{4}$ Aars Forløb var han Landbrugskandidat og fik Plads som Forvalter hos Proprietær *Lund* paa Annissegaard — altsaa tilbage til Nordsjælland. Her blev han imidlertid kun et Aars Tid, idet han fulgte en Opfordring til at indtræde i Hæren for at blive uddannet til Løjtnant i Reserven. Han gik op i Arbejdet med Liv og Lyst, og den 3. Februar 1862 blev han og hans Kammerater udnævnt til Løjtnanter i Reserven. Efter forskellige Oplevelser stod han sidst paa Sommeren ledig paa Torvet, og hvad saa? Under et Besøg hos *Lund* paa Annissegaard fik Abrahams at vide, at Unnerupgaard med sine 170 Tdr. Land og to Møller var at faa til billigt Køb. Han drøftede Sagen med Slægt og Venner. Faderen lovede at laane ham den nødvendige Kapital, men tilføjede: »Du skal forrente mig disse Penge med 4 pCt., og jeg beder dig huske, at Renten skal betales den 11. Juni og 11. December og ikke den 12.« Dette holdt Sønnen sig efterrettelig.

Inden Udgangen af Oktober 1862 sad Peter Abrahams som Proprietær paa Unnerupgaard i Vejby Sogn. Det var ikke noget lille Ansvar at paatage sig for en ung Mand paa 23 Aar. Der var nok at tage fat paa, og megen Tid til Selskabelighed blev der ikke. Abrahams havde heller ikke mange at omgaas, egentlig ikke andre end Familien *Lund* paa Annissegaard og Pastor Nyegaards i Blistrup.

Det er klart, at Bønderne i Vejby Sogn holdt Øje med den nye Mand paa Unnerupgaard. En Københavner og kun 23 Aar — kunde det nu ogsaa gaa? Men det gik imidlertid. En af dem, der ogsaa fulgte den nye Mands Færden med Interesse, var Lars Larsen, men hos ham var det ikke Skepsis, men Tillid, der var Grundlaget. Han skimtede her en helt anden Kultur end den tilvante. Var her ikke noget at lære, noget at opleve? En skøn Dag vovede han sig ind til den fremmede Herre, og han blev vel modtaget. Lars Larsen, der var fyldt af en levende Oplysningstrang, var begyndt at fuske lidt med Landmaaling, Nivellering, Fysik og Kemi, men han trængte til yderligere Vejledning, og den gav Abrahams ham beredvilligt. Der var ogsaa flere andre unge,

der sluttede sig til. Den unge Proprietær trængte til Selskab, og han fandt i den jævnaldrende Bondekarl en Tilhører med et ualmindelig aabent Sind. Han fortalte, og Lars lyttede. Den unge Bonde, der var fuld af Hunger efter Liv, mødte her en helt ny og fremmed Livsform. Han kendte Bøndernes Liv og Tænke-maade ud og ind, men Hovedstadens højere Borgerskabs Kultur og Aandsliv var ham et fremmed Land, og det gik ham, som det er gaaet flere opvakte Bøndersønner her i Nordsjælland, at dette fremmede og tilsyneladende saa brogede Liv kom til at staa for dem som det egentlige og mest attraaværdige. »Jeg skylder den Mand meget af den Aandsudvikling, jeg har faaet,« skriver Lars Larsen mange Aar efter.

Med Stedets Sognepræst kom Abrahams snart paa en spændt Fod. Da han efter sin Overtagelse af den nye Ejendom havde saa mange Ting at varetage, naaede han ikke at faa ydet Pastor Jensen noget Offer de første to Højtider, hvorfor han modtog et uforskammet Brev fra Præsten. Saa snart Kapiteltaksten var sat hen paa Vinteren, gik han op til Præsten for at betale Tiende, idet han samtidig medbragte en Femdalerseddell som Offer for de tre foregaaende Højtider. Han gik til Hoveddøren og afleverede sit Kort, men Pigen, der tog imod, viste ham hen til *Træskodøren*, som de, der til daglig havde Ærinde hos Præsten, benyttede. Pastor Jensen var dog saa høflig at spørge, om Abrahams ikke vilde hilse paa Fruen, men det ønskede Abrahams ikke. Han kom ikke oftere i Vejby Præstegaard, men søgte en helt anden Udvej for at faa sin kirkelige Trang tilfredsstillet. Ifølge Loven om Sognebaandets Løsning af 4. April 1855 havde man Ret til at slutte sig til en anden Præst end ens Sognepræst, og det gjorde Abrahams, idet han løste Sognebaand til Nyegaard i Blistrup. Flere andre Beboere i Vejby Sogn løste ogsaa Sognebaand til Nyegaard eller til la Cour i Helsingør. Frihedsrørelsen fra 48 bredte sig ogsaa til de kirkelige Omraader.

Kort efter, at Abrahams var kommet til Unnerup, trak det op til Krig med Tyskland. Man mindedes 1848, og der var en Del Begejstring omkring i Sognene. Da Krigen kom, og Løjtnant Abrahams var indkaldt, meldte Lars Larsen sig som frivillig, men Lægerne kasserede ham, idet han havde en kronisk Lidelse

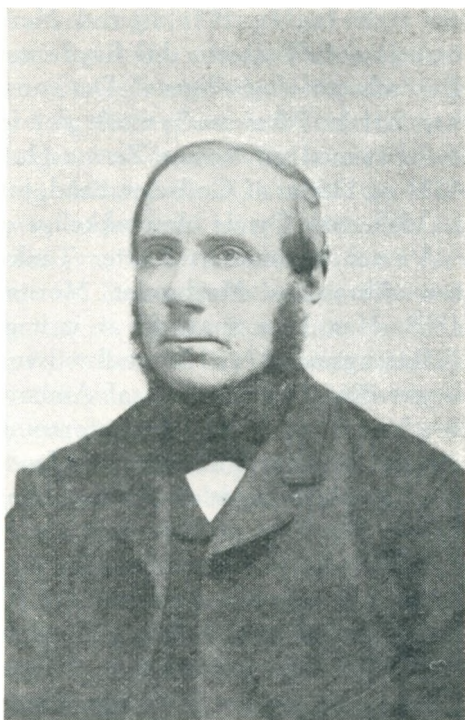
i højre Knæ, som han havde paadraget sig ved at vælte med et Brændelæs. Han kunde kun bruges til Sygepasser, og det syntes han ikke var tiltrækkende.

Abrahams blev Adjudant hos *Oberst Beck* ved første Regiment. Efter Tilbagetoget fra Dannevirke deltog han i Træfningen ved Sankelmark, ved den Lejlighed viste han en saadan Konduite, at han belønnedes med Ridderkorset.

Da Dannevirke var rømmet, var *Lars Larsen* tilfældig i København, hvor han havde faaet Adgang til Rigsdagens Tilhørerplads den Dag, da man ventede Kundgørelsen om Stillingen. Herom skriver han: »Der var fuldt besat og nogen Uro, og det var ikke blide Bemærkninger, der hørtes. Ordet Forræder blev ogsaa nævnt. Da aabnede en Tjener Døren til Ministerværelset, og *Monrad* traadte ind, iført gejstligt Ornat, omtrent som det, hvori han er malet i Frederiksborg. Der blev saa stille, saa man vist kunde have hørt en Knappenaal falde, og med en underlig gribende Betoning, som jeg aldrig glemmer, oplæste *Monrad* Kundgørelsen om Dannevirkes Rømning. Og mærkeligt nok: ganske tyst og stille gik saa Tilhørerne, og jeg selv følte, at en Ulykkessky hang over Danmark. Dette Indtryk staar endnu saa levende for mig.«

At *Lars Larsen* var et opvakt Hovede, var kendt i Egnen. Man vidste ogsaa, at han gav sig af med Landmaaling med mere, og en skøn Dag fik han Besøg af en af Egnens fremtrædende Mænd, *Kammerraad Mentz* fra Gilleleje, der spurgte, om han kunde og turde paatage sig et Nivellement ved Søborg Sø. Det turde *Lars Larsen* nok, og paa den Maade fik han Lejlighed til at lære denne ejendommelige Mand lidt nærmere at kende.

Efter at *Lars Larsen* i nogle Aar havde tjent paa forskellige Gaarde, overtog han i 1864 Faderens Parcelliststed, som han drev til 1874. Han var imidlertid blevet forlovet, og den 19. Februar 1865 blev han i Vejby Kirke gift med *Karen Jensdatter* af Vejby. Forloverne var Gaardmand *Lars Jørgensen* af Mønge og Parcellist *Lars Larsen* af Vejby. *Karen Jensdatter* var født den 27. Januar 1839 i Blistrup Sogn som Datter af Parcellist i Ludshøj *Jens Pedersen* og Hustru *Ane Jensdatter*. Ved sin Konfirmation i Vejby Kirke den 3. April 1853 siges hun at være Plejedatter

Lars Larsen.

af Gaardmand Lars Jørgensen i Mønge, der jo ogsaa var hendes Forlover.

Lars Larsen var altsaa nu gift og hjemfaren, men Forbindelsen med Peter Abrahams ophørte ikke af den Grund. De stod hinanden saa nær, at Abrahams under Krigen skrev to Breve til ham.

Med Driften af Unnerupgaard, som Sognets Bønder havde set en Smule skeptisk til, var det gaaet meget godt. Den almindelige Mening blandt Bønderne fandt Udtryk i følgende Udtalelse: »Løjtnanten var kun en lille Mand, men han var ligegodt en rask lille Mand.«

Han havde siddet ensom paa sin Gaard. En stor Del af Tiden tilbragte han ved sit Klaver. Han havde, som han selv siger, en naturlig Evne til at harmonisere og kunde, naar han sad med en Opera for sig, spille Syngestemme og Akkompagnement sammen,

saa at det tog sig ret fyldigt ud. Men selv om Musikken dulmede, og selv om Abrahams dog havde nogle Steder at komme, nagede Ensomheden dog alligevel. Det var jo ikke noget egentligt Hjem, han havde. Men saa lysnede det forude. I Juni 1865 blev han forlovet med sin Kusine *Zerina Holm*, der var født den 20. Maj 1844 og Datter af Godsejer, cand. jur. *Jacob Holm* til Ellinggaard i Odsherred. Og de blev lykkelige og glade.

Vi vender imidlertid atter Tanken tilbage til Højagergaard, som Abrahams' Morbroder, Morits Philipsen, havde ejet siden 1838. Han kom snart til at indtage en fremtrædende Stilling. Folketingsmand for Hillerødkredsen 1854—55, Medlem af Landstinget 1866—74, Medlem af Amdtsraadet 1854—68, Formand for Frederiksborg Amts Landboforening 1856—65. Dette er kun et Udpluk af hans Tillidshverv. Men en Novemberdag, da Philipsen var borte, lagde en Ildløs Højagergaard i Ruiner. Philipsen havde ikke Lyst til at paatage sig det store Besvær, der var forbundet med at bygge Gaarden op igen. Højagergaard skulde sælges. Da opstod den Tanke i Abrahams' Sind: Sæt nu han købte den! Derved vilde en længe næret Ungdomsdrøm gaa i Opfyldelse. Det viste sig, at Philipsen ingen hellere vilde sælge Gaarden til end sin Søstersøn. Kort sagt — 1867 var Peter Abrahams Ejer af Højagergaard, Klude-Sofies Spaadom var gaaet i Opfyldelse. Der kom nu en travl Tid, Gaarden skulde bygges op og Driften passes baade paa Højagergaard og Unnerupgaard. I Slutningen af Aaret flyttede Familien til Højagergaard, men 1868 bragte store Uheld for Landbruget, det blev nemlig et meget tørt Aar. Der faldt ikke Regn fra April til September, Vaarsædsmarkerne var mislykkede, og Græsmarkerne var afsvedne. Paa mange Gaarde i Egnen maatte man hugge Vintersæden af for at skaffe Foder til Kreaturerne. Abrahams' Økonomi var anspændt den Sommer, men han klarede sig dog igennem.

Forbindelsen mellem Abrahams og Lars Larsen blev ikke afbrudt ved Flytningen. Sammen med en anden Familie besøgte Lars Larsen og hans Kone Familien paa Højagergaard. Efterhaanden skiltes dog deres Veje, men det gamle Ord: Ude af Øje, ude af Sind kom dog ikke til at gælde her.

Vi følger imidlertid Peter Abrahams til Vejs Ende. Ogsaa han tog Del i det offentlige Liv. Han var Formand for Sogneraadet,

Medlem af Frederiksborg Amtsraad fra 1871—75, et Aars Tid Formand for Landboforeningen og et Par Gange Folketingskandidat i Frederikssundskredsen (Højre), men uden at opnaa Valg. 1873 solgte han Unnerupgaard, og 1875 afhændede han Højjagergaard til Baron Knuth. Aarsagen var den, at Ægteparret havde en Søn, der nu var syv Aar og skulde i Skole, hvorfor det vilde være hensigtsmæssigt at flytte andetsteds hen. Enden blev, at Familien bosatte sig i København, hvor Abrahams først blev Raadmand og senere Direktør for Begravelsesvæsenet. Her indlagde han sig stor Fortjeneste ved en Række Reformers, der bl. a. kom Fattigfolk til Gode, og i det hele for sit medmenneskelige Livssyn og sin venlige Forhandlingsmaade. For Vanførebevægelsen gjorde han et stort og uegennyttigt Arbejde. 1884 købte Abrahams det store Inddæmningsareal Sidingevig ved Lammefjorden, som han 1891 maatte sælge med Tabet af næsten hele sin Formue. Han døde 1909.

Mødet med Familien Abrahams og dens fremmedartede Kultur gav et stærkt Indslag i Lars Larsens personlige Udvikling. Som tidligere nævnt var han blevet gift 1865. Ungdomstiden var forbi. Lars Larsen var gaet ind i Manddommen, og hermed slutter vor Beretning for denne Gang.

A. U.

KILDER

Lars Larsens Afhandlinger i *Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarbog* for 1908, 1909 og 1910.

Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid. Paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger. Udarbejdet af Anders Uhrskov, 1918.

Lars Larsens Livs-Erindringer i *To Nordsjællanderes Erindringer*. *Nordsjællandsk Folkeliv*, I, 1921. Udgivet af Anders Uhrskov.

Mit Ungdomsliv. Af Peter Abrahams. Memoirer og Breve XLI, 1923.

Frederiksborg Amts Avis.

Nordsjællands Venstreblad.

Dansk Præste- og Sognehistorie (Kirkelig Geografi) 1849—1949. Samlet og udgivet af Paul Nedergaard. I. Københavns Stift, 1951.

J. P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835—1853, 1937. Ved Bjørn Kornerup. Samt Meddelelser fra Landsarkivet for Sjælland.

FRA SLAGSLUNDE SOGN

Naar Regeringen i gammel Tid havde Brug for Oplysninger om Tingenes Tilstand rundt om i Sognene, havde man ingen anden Udvej end at sende Spørgelister til Præsterne. Saadan gik det ogsaa, da man i 18. Aarhundrede indsamlede Oplysninger til den store Danmarksbeskrivelse »Danske Atlas«, paabegyndt af Erik Pontoppidan og videreført af Hans de Hofman. En saadan Præsteindberetning vedrørende Kregme Sogn har tidligere været gengivet her i »Kultur og Folkeminder« (XI, S. 78). Man kunde nok føle sig fristet til at sende flere af disse gamle Breve i Trykken; men mange af dem er dog ganske uegnede dertil og indeholder kun tørre Opremsninger. Det var ikke alle, der havde samme Evne som Kregmepræsten til at krydre Fremstillingen med levende Anekdoter. Slagslundeprestens Indberetning, dateret 1772, hører dog til de meget oplysende; den er ligesom alle de andre opbevaret i Nationalmuseets Arkiv og skal her gengives i Uddrag. Vel har den ikke samme underholdende Karakter som Kregmepræstens, men den giver dog et anskueligt Billede af dette naturskønne Sogn i Tiden før den store Udskiftning; desuden er Brevskriveren, Pastor Henrich Friederich Pram, en særdeles fornuftig Mand, der ikke uden videre godtager, hvad hans Sognebørn fortæller ham om gamle Dage. Paa et enkelt Punkt i hans Fremstilling tager han saaledes Livet af en gammel Overlevering om en saakaldt »Valdemarsvej« og giver i Stedet en rimelig og forstandig Forklaring, som en senere Tids historiske Kritik fuldtud kan godkende. Vi gengiver da her i Uddrag hans Beretning med Bibeholdelse af den gamle Bogstavering, der uden Vanskelighed kan læses den Dag i Dag:

... Der findes i Byens Vange en stor Mængde, og for det meste godt Kilde-Vand. Saaledes findes strax udenfor paa den vestre Side af Byen et herligt Kilde-Væld, kaldet Vestre-Kilde, der paa et maadeligt Gaardrums Størrelse har 4 Væld, hvorfra Byen, der ved en derfra giennemflydende Bæk deles i Store og Lille Slagslunde, har to gode Kjær... Paa den nordvestre Side af Byen findes lige i Kanten af Vangegærdet under en meget høj Backe i Skoven en hartad mageløs Kilde under Navn af Klokkekilde, hvis Vand af alle Kiendere holdes lige saa godt som Roskildes Konge-Kildes Vand. Paa Toften imellem Præstegaarden og Kirken er en Kilde, hvis Vand smager syrligt eller blækagtigt, men er klart som det reneste Crystal; det holdes meget godt at koge Erter udi, samt til Malt-Støbning og Brændevins Brænden... Jeg forbigaar flere [Kilder], hvoraf jeg inden Byens Eenemærker vist skal foreviise maaskee 30 større og mindre Kilder; herforuden har næsten hver Gaard eller Huus sin egen Brønd.

Paa Byens Marker og i Skovene findes mange saakaldede Dysser, d.v.s. Begravelses- og Offersteder. Især fortienner at mærkes paa den nordlige Side af Byen *Langedyssen*, der er 66 Skridt lang og 12 Skridt bred og rundt omkring besat med store Kampe-Stene; paa den anden Ende, mod Nord, ligger en meget stor Kampe-Sten, der er nedvæltet fra nogle andre, som endnu ligger i Jorden... Bedre mod Byen ses en noget mindre Dyse, ligeledes omsat med Kampesten. Imellem disse tvende Dysser er en Strækning af 460 Skridt og midtvejs imellem dem ligger, omtrent et godt Stenkast fra Vejen, en liden Dyse, der nede i Jorden har ligesom en Kasse af to lange Sten ved Siderne og to korte ved Gavlene, og derover en mægtig Kampe-Sten. Paa den søndre Side af Byen findes den saakaldede Steyle-Dyssel, der er meget stor og omsat med store Stene og paa den nordre Ende har en paa andre ophøyet Sten, ligesom og et Stenkast derfra en mindre Dyse ligesom de tvende forrige... Foruden disse findes alle Vegne i Markerne og i Skovene adskillige saadanne Alderdoms Mærker, især midt udi den saakaldede Stor-Skov midt i Slette Mose en Begravelse eller Offersted, under hvis Dække-Sten skal være en bundløs Huule; Stedet har jeg set et Stykke fra, men for Vands Skyld har jeg ey saa nøye kunnet beseet det. Gud veed, om alle disse Dysser ey kunde være Levninger fra

dem, som langt tilbage i Tiden har beboet det herfra omtrent en Fjerdingvej ved Badstrup Sø beliggende og af alle nu saa kaldede Badstrup Steenhuus.

Slagslunde Byes Beliggenhed er . . . 3 Miil fra Roskilde, der fra Byen kand sees . . . Ellers falder fra nogle Steder i Skoven og Marken den ypperligste Prospect, som kand ønskes. Saaledes kand man fra et vist Sted i Marken ved klart Vejr see 34 forskellige Landsbye Kirker paa Kjøbenhavns, Roeskilde og Jægerspriis Amter. Alle Vegne igiennem Markerne og Skoven falder de yndigste Spadsere-Toure over Bakker og Dale forbi Søer og Kilder igiennem græsbeegroede Skove, saa at mand maae tilstaae — da mand har aabne Marker paa den søndre Side og Skoven paa den nordre Side — at i Slagslunde haves Danmark og Norge *en Migniatur*.

Igiennem Slagslunde Marker og Skov sees endnu mange Stæder med tydelig staaende Grøfter paa Siderne, opfyldte Moser og en opdæmmed Ende over Bure Søe den saakaldede Valdemars Kongevej. Men jeg holder dette Navn urimeligt, deels siden den de allerfleste Stæder findes andbragt i gandske lige Linier, hvorom Alderdommen ey bekymrede sig, deels siden den er inden Grøfterne omtrent 10 à 12 Alen breed, hvilket andre saakaldede Valdemarsveje, som jeg har seet, icke har været, og deels siden baade Vejen og Grøfterne endnu ere saa tydelige og kiendelige, som det icke kunde være — man maae regne fra hvilken af Valdemarerne man vil. Vejen siges stykkeviis saaledes at kiendes fra Roeskilde til Frederiksborg. Men troeligt er det, at denne Vej har i de senere Tider været andlagt enten for Friderichsborgs Slots Bygning eller for Hoffets Flytning mellem Slottene.

Slagslunde Skov i Særdeleshed ligesom og endeel af Ganløse Skov frembringer en besynderlig Sort Bøgetræer, paa hvilke Stammerne ere som paa de almindelige [Bøgetræer], nogle krogede og nogle rette, men Toppene ere som en Parasol med mangfoldige i hinanden flettede og needhængende smalle Grene, der udgjør et Dække, som paa alle Sider af Træet naaer omtrent 2 Alen nær Jorden og er saa tæt, at mand derunder kand staae vel beskyærmet for den største Regn. I Særdeleshed er mærkværdigt et Træe, som staaer i Ganløse Broskov, levnet i den nye Plantage, hvilket har en Stamme som sædvanlig omtrent 4 Alen høy gand-

Christian IV's Kongevej gennem Krogenlund Jan Steenberg fot.
Skov, set mod Syd.

ske tæt, denne deeler sig i mangfoldige Grene, der ere flettede sammen omtrent 4 Alen høyt, dog uden at blive meget tyckere end den tette Stamme, og derhos alligevel saa, at det fra alle Sider er gennemsigtigt; derpaa nedfalder Toppen til alle Sider, dog ej længere end til den flettede Stamme begynder... .

Da Slagslunde Skov har i de gamle Tider uden Tvivl været fuld af store Moser og Kiær, er der igiennem til Guldbergs Mose paa den eene Side og til Buursøe paa den anden Side engang langt tilbage i Tiiden gravet en stor Rende, der endnu meget tydelig kiendes og kaldes Udløbs-Renden.

I Slagslunde Mark har engang langt tilbage i Tiiden staaet en Mølle, efter hvilken endnu kiendes nogle Eege-Pæle og den saakaldede store Dam, ligesom og nogle Aase i Markerne have Navn baade af Mølleren og Dammen.

De tvende Gaarde ligefor Kirken, som kaldes Hov-Gaardene, have i gamle Dage udgiort en Herregaard paa 24 Tdr. Hartkorn. Herregaardens anseelige Kornlade staaer endnu og bruges, ligesom og nogle af Vaaningshuusene, der tilsammen ere opførte af got Bindingsværk af ført Eege-Tømmer; den sidste *particuliaire* Ejer skal have været en Povish, men siden 1673 har den altid været beboet og brugt af Bønder.

[I det følgende nogle Bemærkninger om Kirken og Præstegaarden, samt en Kritik af visse Enkeltheder i Videnskabernes Selskabs Kort 1764; her udeladt]

I Slagslunde er en privilegeret Kroe. Yderst i Slagslundes Skov, paa Grændserne af Hiørlunde Overdrev, er et Skovhuus, kaldet Helledes-Huus med et Vænge, hvor Skovfogeden boer, for fornemmelig at beoagte, at omliggende Byer ey skulde forhugge Skoven.

Slagslunde og Ganløse den 29 Julij 1772
Henrich Friderich Pram

Saaledes lød den gamle Beretning. Naar vi nu tager den frem paany, hæfter vi os først ved de Træk, der er os velkendte. Saaledes er Egnen omkring Slagslunde og Ganløse stadig meget rig paa Oldtidsminder; der er endnu en hel Del Langdysser, selvom Nationalmuseets 1. Afdeling kan oplyse, at deres Antal, siden Slagslundepresten 1772 skrev sin Beretning, er meget formindsket. Af de mange Kildevæld, som Præsten nævner, kendes i vore Dage stadig »Klokkekilden«, Nord for Sognebyen og tæt ind mod Ganløse Sogneskel. Heller ikke de »vrang«, forvoksede Bøge eller »Hængebøge«, som Sognet 1772 har været saa rigt paa, er os ukendte; der staaer saaledes et meget fint Eksempel i Slagslunde Skov, tæt ved det sydøstlige Hegn ud for den i Præstebereitningen omtalte Guldbjærg Mose. Forsvundet er derimod ethvert Spor af Møllen og Herregaarden; der kan godt gemme sig en rigtig Overlevering i Præstens Meddelelse om, at Slagslundegaardens sidst kendte Ejer hed Povisch, idet den gods-

Christian IV's Kongevej gennem Krogenlund Skov, ved en Grøft tæt Syd for det foregaaende Billede. Jan Steenberg fot.

rige Otto Pogwisch, død 1684, en Overgang havde været Amtmand paa Frederiksborg. — Endelig skal det nævnes, at Skovfogedhuset »Helledeshus«, som Pastor Pram lægger i den nordlige Udkant af Skoven mod Jørlunde Overdrev, ganske rigtig ligger der endnu. Navnet er desuden ikke ukendt i Nordsjælland: ogsaa ved Knurrenborng Vang i Asminderød Sogn ligger et Skovhus af dette Navn, undertiden — og mere drilagtigt — stavet Helvedeshuset.

Den mest interessante Meddelelse i Slagslundepræstens Indberetning drejer sig dog om den saakaldte »Valdemarsvej«. Han oplyser ikke nøjere, hvor i Bymarken der findes Spor af en For-

tidsvej, men vi har andetsteds fra, navnlig i Nabosognene, Oplysninger om en lignende gammel Vejføring og kan temmelig nøje følge dens Rute. Og da H. F. Pram lægger den tæt hen til Østenden af Buresø, er det første, vi maa gøre, at søge dens Spor paa dette Sted. Og Heldet er med os. Netop der, hvor vi maatte vente at finde den, ligger de uomtvistelige Spor ganske tydeligt, naturligvis ikke i det aabne Agerland, hvor Ploven vel forlængst har slettet alt ud; men inde i Skovene er der gode Muligheder, og her støder vi straks paa de tydelige Vejspor. Det viser sig da, at den efterlyste Vej maa være gaaet østen om Slagslunde Skov hen til Passet mellem Buresø og Bastrup Sø, der hvor Slagslunde og Uggeløse Sogne mødes. Det er i Krogenlund Skov, i Uggeløse Sogn, vi møder de friske Spor af et ganske anseligt Vejanlæg. Fra det lave Drag mellem Søerne har Vejen slidt sig nordpaa op i Skovbrynet, hvor den danner en Kløft, og hvor et langstrakt Skovdige markerer dens Forløb. Vi kan følge den gennem bakket Terræn inde i Skoven, hvor den et enkelt Sted har maattet passere en dybt udgravet Rende, indtil den i den jævner nordlige Del af Skoven tilsyneladende forsvinder. Men helt henne ved det nordlige Skovbryn, tæt ved en Dysse (der mærkelig nok ikke er afsat paa Maalebordsbladet), ser vi Sporene igen paa det Sted, hvor Vejen skulde foretage sin stejle og dybe Nedstigning til Engdraget ved Langesø Aa; Hulvejen er her saa dybt indskaaret i Skrænten og Faldet saa stejlt, at Fortidens Køretøjer maa have haft uhjælpelig svært ved at forcere Bakken. Vejretningen peger her stik Nord over Frynebro mod Uggeløse Skov. Der løber en moderne Vej paa dette Sted, den gaar vel hen over den gamle Vej, hvis Spor dermed er udslettet. Men vi havde jo faaet et Fingerpeg mod Uggeløse Skov, hvor der paany skulde være gode Muligheder for at finde den. Og den er der. Blot er Vejsporene ikke saa iøjnefaldende. Men har man blot vænnet sine Øjne til at følge gamle Vejspor i Terrænet, finder man den snart, idet den med en lille Drejning mod Nordøst søger ud af Skovens nordøstlige Hjørne med Kurs mod Uggeløse Mose.

Her slipper vi foreløbig Vejen af Syne. Der er aabenbart ikke mere at se i Terrænet, men saa meget desto mere kan vi finde i Oplysninger hentet fra andre Steder. Der er for det første et gammelt Kort over Stenløse-egnen, gengivet i »Annaler for nordisk

Kort over Egnen Nord for Slagslunde By. Kongevejen er indtegnet; fra Byen længst mod Syd følger den en Rute, hvor der ogsaa i vore Dage gaar en Vej; i Krogenlund ved Østenden af Buresø og Nord derfor i Uggeløse Skov er Vejlinjen rekonstrueret efter tydelige Spor i Terrænet.

Oldkyndighed« 1838; der er her aftegnet en snorlige »Valdemarsvej«, som passerer Værebro Aa et godt Stykke østen for den berømte Værebro, og som har tydelig Kurs mod Roskilde. Netop den Omstændighed, at Vejanlægget slet ikke tager Hensyn til hin Bro, der dog i Middelalderen var et meget vigtigt Vejpas mellem Roskildeegnen og Nordsjælland, bør gøre os forsigtige, naar vi skal bedømme denne »Valdemarsvej«s Alder: den er ganske aabenbart ikke saa gammel endda. Det næste, vi gør, er at indhente Oplysninger om Vejens nordligere Forløb. En Præsteindberetning fra 1770'erne (nu i Kgl. Bibl.) oplyser, at der dengang fandtes Spor paa Lynge Mark af »en Konge-Vej, som Kong Valdemar den Store skal have ladet anlægge enten fra Gurre eller Søborg Slot til Roskilde«; hvor i Lynge Mark den skal

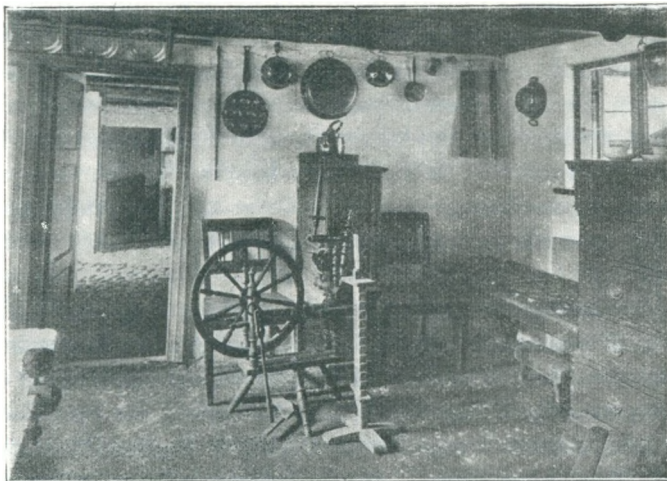
søges, ved vi ikke, men den gaar ganske givet i Forlængelse af Vejen mellem Slagslunde og Uggeløse. Dernæst vender vi os til Amtmanden over Frederiksborg, Joakim Christoffer Bülow, som i et Brev af 9. Marts 1677 giver Ordre til at optage nogle Pæle, som for mange Aar siden var nedrammet til et Vejanlæg i Uggeløse Mose, men som nu, da Vejen forlængst er opgivet, henstaar til ingen Nytte. At det er vor Vej, er jo ganske indlysende. Men hvad hentyder Amtmanden mon til, naar han taler om et paa-tænkt, men aldrig fuldført Vejanlæg for mange Aar siden? Svaret faar vi i Christian IV's Breve (Bd. VIII, S. 286). Den 9. Dec. 1643 skriver Kongen til Korfits Ulfeldt, at da han sidst var i København, havde han hørt sin Søn, Hans Ulrik Gyldenløve (Lensmand paa Frederiksborg) og Københanslensmanden Niels Vind diskutere om, hvor den nye Vej mellem Roskilde og Frederiksborg skulde gaa. Nu giver Kongen de disputerende Herrer det gode Raad, at de henlægger al Diskussion om Sagen til Aastedet: de to Dannemænd bør krybe op i Uggeløse Kirke-taarn, hvorfra de magelig kan se baade til Roskilde og til Frederiksborg, »hvoraf de snart kan slutte, hvor Vejen skal gaa«. Dermed er det altsaa givet, at den Vej, vi har søgt at finde dels i Terrænet, dels i gamle Brevsager, var fra Tiden omkring 1640 og var bestemt til at være Kongevej, aaben alene for Majestæten og for dem, der kørte i hans Ærinde, men lukket for alle andre. Og det var jo paa det nærmeste det Resultat, Pastor Henrich Friederich Pram i sin Indberetning var kommet til.

Paa det Kort, der her er gengivet, har vi prøvet at indtegne Vejens Forløb. Det er let nok i Uggeløse Sogn, hvor Sporene endnu findes i Skovene. Syd for Buresø, i Slagslunde Sogn, finder vi ingen direkte Spor, for Vejen har ikke her løbet gennem Skov. Imidlertid siger Pastor Pram i sin Indberetning, at Vejen har fulgt lige Linier, og den Udtalelse kan vi bruge som Rettesnor, idet vi placerer Kongevejen i Forlængelse sydover af Vejbanens Forløb gennem Uggeløse Sogn. Den har da fulgt den nuværende Sognevej fra Slagslunde By til Østenden af Buresø, forbi de dejlige Bakkedrag ved Klokkekilde og tæt op ad Grænseskellet mod Ganløse Sogn. Pastor Pram kan nu ikke have tænkt paa denne Vejstrækning, da han 1772 skrev om Slagslunde Sogn, for paa den Tid var der her offentlig Vej, og

den er tydeligt afsat paa Videnskabernes Selskabs Kort 1768. Naar Præsten taler om de tydelige Spor af Vejen paa Byageren, maa han derfor tænke paa Markerne Syd for Slagslunde By, hvor der er aabent Land. Men er der noget at se der? Hvis denne lille Artikel skulde falde i Hænderne paa særlig lokalt kyndige Læsere, kan vi maaske faa Svar derpaa; og vi vilde ogsaa gerne høre, om nogen kender noget til Kongevejens Forløb Vest for Stenløse med Kurs mod Sydvest, mod Engene ved Værebro Nord for Gundsømagle.

Der er altsaa en Del Spørgsmaalstegn i denne Artikel. Nogle af Spørgsmaalene kan vel blive besvaret af Egnens Beboere; men saa har vi endnu en Udvej i Baghaanden: »den flyvende Arkæolog« kan maaske fra sit Fugleperspektiv faa Øje paa Vejen i større Sammenhæng, end vi her har formaaet — man har i al Fald Erfaring for, at den Slags Spor ofte tegner sig tydeligt fra Luften, mens man paa Landjorden ingenting kan se. Til Overflod er »den flyvende Arkæolog« paa Forhaand fortrolig med Egnen: det er Museumsinspektør Hans Stiesdal, som stammer fra Søsum i Stenløse Sogn, og som har lovet at foretage nogle Togter hen over de Egne, der her har været behandlet.

Jan Steenberg.

Stue i Husmandsstedet.

EN KONGEJAGT

For ældre Nordsjællændere er der vel endnu et Begreb, som hedder Fredensborgdagene. Det er navnlig Tiden indtil Kong Christian IX's Død i 1906, da Kongeparrets Børn og Svigerbørn samledes paa Fredensborg Slot omkring »Europas Svigerfader«. Højdepunktet maa have været Aarene 1881—1894, da Czar Alexander III, Selvhersker over alle Russere, var den fornemste blandt Gæsterne. Siden han i 1866 ægtede Christian IX's næstældste Datter, Prinsesse Dagmar, var han som kær Gæst ved det danske Hof en højt elsket Onkel for Kongehusets yngre Medlemmer.

I adskillige trykte Memoirer og Dagbøger findes Skildringer af Hoffets sorgløse Liv i disse »Kejserdage«. Noget andet er, at de faldt i en Periode, der var fyldt med politisk Sprængstof baade herhjemme og ude i Europa. Men paa Fredensborg slappede Monarkerne af og nød Familielivet. Der blev foretaget Udflugter i Nordsjælland, til Frederiksborg, Kronborg og Gurre, Sejlture paa Esrom Sø og Fisketure paa Badstuedammen ved Frederiksborg. Ind imellem var der mere officielle Begivenheder i Hovedstaden, som krævede de høje Herskabers Nærværelse, og om Efteraaret var der Jagter, som samlede et talrigt aristokratisk Selskab. Det er omkring en saadan Jagt i Oktober 1889, vi her vil samle os.

Det var langt fra hvert Aar, de høje Herrer var saa talrigt tilstede paa Fredensborg i Jagttiden, at særligt store Jagter indgik i Programmet. Men i Efteraaret 1889 indtraf det saaledes, at Kongens to fornemste Svigersønner, den russiske Czar og Prinsen af Wales (den senere Kong Edward VII af England), begge ledsaget af deres unge Sønner, var paa Fredensborg og kunde deltage i en stor Kongejagt den 8. Oktober. Vildtparaden afholdtes

om Eftermiddagen i Grønholt Vang, og Begivenheden mindedes i et stort Maleri, som Landskabsmaleren H. Brasen udførte i Aarene 1890—92 og udstillede paa Charlottenborgs Foraarsudstilling 1892. Det kom i Kongehusets Eje og testamenteredes ved Prins Valdemars Død i 1939 til Det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg, hvor det nu har sin Plads.

Gennem Samtidens Aviser, især »Berlingske Tidende« og »Frederiksborg Amtstidende«, er det ikke vanskeligt at følge de officielle Begivenheder omkring Hoffets fornemme Gæster i disse Sensommer- og Efteraarsmaaneder 1889: Torsdag den 29. August ankom Kejseren, Kejserinden, Storfyrsttronfølgeren med Søsken- og flere Medlemmer af den russiske Kejserfamilie om Bord paa Kejserskibet »Derjava«. Den danske Kongefamilie modtog dem paa Københavns Toldbod, og et Æreskompagni af Garden paraderede. »Berlingske Tidende« fortæller den 31. August: »I Gardens forreste Geled stod som højre Fløjmand Prinds Christian i menig Garderuniform, men med Elefantordenens blaa Baand, og præsenterede Gevær for Kejseren«. Det maa her oplyses, at denne Prins Christian var den senere Kong Christian X, som i Sommeren 1889 var blevet Student og var indtraadt i Garden som Menig, dog med Løjtnants Charge.

Samme Dag, 31. August, bragte vort lokale Højreblad »Frederiksborg Amtstidende« under Mærket *u-ph* et længere Velkomstdigt, hvori det bl. a. velment hedder:

I Fyrstebørn, du Hersker over Østen
Bring Sollys til et sludfuldt Efteraar!
Bo trygt blandt os, skønt flad og trang er Kysten,
Og skønt vor Tue lav mod Himlen staar.

Kejserens Besøg blev dette Aar særlig langvarigt, fulde seks Uger, idet han først afrejste Torsdag den 10. Oktober. Hvorledes Dagene gled paa Fredensborg, kan vi danne os et Indtryk af gennem Aviserne: I Løbet af September var der kortere Besøg af Medlemmer af den tyske og den svenske Kongefamilie. 22. September afrejste Kong Georg af Grækenland, Christian IX's næstældste Søn, hvis Ophold havde taget sin Begyndelse allerede 1. August. Prinsen af Wales med Sønnerne Albert Victor og Georg (den senere Kong Georg V) ankom ikke før den 30. September.

Blandt de fredelige Fornøjelser omtaler Amtstidende en Udflugt til Frederiksborg Torsdag den 5. September. I det — undtagelsesvis — gode Vejr vilde Kongehusets Unge hellere have været til Gurre, men de ældre, navnlig Kejser Alexander, vilde til Frederiksborg, hvorfor der holdtes Afstemning i Familiekretsen. Resultatet blev, at man paa Frederiksborg »tilbragte nogle fornøjelige Timer med at bese Herlighederne«.

Saadanne Udflugter forudsatte godt Vejr, og netop Vejrguderne havde været saare unaadige i denne Eftersommer. Amtstidendes Husdigter karakteriserer den forløbne Sommer i et længere Digt den 30. August 1889; det har Titlen »August 1889«, og det hedder bl. a. heri:

Sviende Tørke i Stedet for Væde,
Dengang da Sæden og Græs skulde gro,
Saadan svandt Sommeren hen uden Glæde
Og under Mishaab i Landmandens Bo.

Se, da kom Høsten, og Himlen sin Sluse
Aabned til nyt Ødelæggelsesværk ...

Digtet ender med den mistrøstige Linie:

Skjænker os Brød trods det daarlige Aar!

I Løbet af September bedredes Vejret, og 11. September fortæller Amtstidende: »Aldrig have Banetogene bragt saa store Skarer til Fredensborg som i dette smukke og milde Efteraarsvejr«. Efter Nordbanens Aabning 1864 var jo Hillerød og Fredensborg blevet inddraget i Københavnerens Udflugtsomraade, og mange lagde deres Søndagstur til de smukke Skovegne med de to Slotsbyer, af hvilke Hillerød med det genopførte Frederiksborg vel som Regel tiltrak Flertallet, naar ikke, som i 1889, talrige fyrstelige Gæster gjorde Fredensborg konkurrencedygtig. Netop i 1889 var man færdig med at istandsætte den lille Villa, som laa tilhøjre for Indkørslen til Fredensborg Slots ydre Port, og som var købt af Kejseren i 1885; Aviserne drøftede nu, hvad den egentlig skulde bruges til: Bolig for hans Livvagt? Eller til Overnatning, naar Kejseren vilde tidligt op for at gaa paa Pürschjagt i Gribskov?

Til fyldigere Forstaaelse af dette tilsyneladende saa fredfyldte Tidsbillede tjener dog ogsaa andre Passager fra de samme Aviser; det bør ikke glemmes, at man i 1889 var midt i Provisorietidens Splittelse, hvor vore hjemlige Partier, Venstre og Højre, stod

skarpt over for hinanden. Ved Læsning af Højrebladet »Frederiksborg Amtstidende« ser man, hvor vanskeligt Redaktøren har ved at skjule sin Forargelse over den populære, kofteklædte Folketingsmand Jens Busks sidste Tale i Jylland. Samtidig kan vi læse, at »Garderhøjfortet«, der opførtes for Midler fra den frivillige Selvbeskatning og skulde indgaa i den planlagte Landbefæstning af København, et af Provisorietidens væsentligste Stridspunkter, blev besat af Vaabenbrødre og Højremænd; en Damekomité arrangerede den 5. September en Forsvarsfest i Hillerød. Herhjemme er Arbejderbevægelsen endnu ikke traadt klart frem som politisk Magtfaktor, men vore Aviser omtaler Havnestrejke i London.

Den danske Indenrigspolitik har dog nok været den rene Idyl sammenlignet med den lurende Gæring i det store Rusland, hvor »Østens Hersker« førte en haard Politik imod hemmelige Opørersbevægelser fra Nihilisters og Anarkisters Side. At Czaren har følt Danmark som en fredelig Plet, hvor han uforstyrret kunde dyrke Familielivet, er egentlig meget forstaaeligt; dog er det rigtigt, om vi nu fastholder, at den Vildtparade, som skildres paa Brasens Maleri, overværedes af højtstaaende Personer, som ikke var bekymringsfrie, og at den venlige Atmosfære af oprigtig Hengivenhed for de kongelige Herskaber, som mødte de fyrstelige Gæster, ogsaa har en mørkere Baggrund af politisk Uro.

Det er naturligvis lutter kendte Mænd, der er portrætteret paa Maleriet; tilmed er deres Navne indskaaret i den til Maleriet hørende svære, forgyldte Ramme. De har deres sikre Plads i Historien — eller dog i det mindste i de gamle Aargange af Hof- og Statskalenderen. Som den mest iøjnefaldende Skikkelse staar i Midten Czar Alexander, set i Profil; tilhøjre for ham Svogeren, Prins Edward af Wales; derefter Kong Christian IX, Prins Valdemar og — nærmere mod Forgrunden — Kronprins Frederik (VIII). Iøvrigt er Billedets Hovedpersoner, taget fra Venstre til Højre: Den kongelige Staldmester Kammerherre Scheele, Kongens Adjutant Kommandør H. H. Koch, Overlæge Andersen i Fredensborg (med Ryggen til), Baron Reedtz-Thott, Baron Düring-Rosenkrantz, Birkedommer Moltke (i Uniform), Overførster Müller, som boede, hvor »Egelund« senere byggedes; Kammerjunker Bull, Grev Danneskiold-Samsøe, Kammerjunker Oxholm, Hofchefen Grev Moltke, Oberst v. d. Maase, Amtmand, Baron

Wedell-Wedellsborg, Prins Wilhelm af Glücksburg (med Bøssen under Armen), Hofchefen Kammerherre Castenschiold, Konseilspræsident Estrup (med Siden til), Overhofmarskal Løvenskiold, Prins Hans af Glücksburg, den russiske Gesandt Grev Toll, den engelske Gesandt Mac Donell, Czaren, Prinsen af Wales, Overfører Leth, Kong Christian IX, Prins Valdemar. Længere i Baggrunden Hertug Albert Victor af Clarence, Baron Blixen-Finecke, Storfyrsttronfølgeren (senere Czar Nicolai II), Storfyrst Georg, Prins Georg af England (senere Kong Georg V), Jagtjunker Falkenberg (i Uniform); Kronprins Frederik (VIII); noget længere tilbage staar Skovfoged Hansen og Jægerne Hering og Eskildsen; i Forgrunden (med Siden til) den elegante Skovrider Haxthausen, der havde sin Bolig i »Porthus«, som endnu ligger ved Landevejen mellem Egelund og Fredensborg; endelig ses Jæger Isachsen, Skovfoged Bruun (i Uniform) og yderst til Højre Czarens Jæger med to lange Bøsser.

Men alle disse Mennesker hører jo til i en svunden Tid. Enhver kan gøre sig den Ulejlighed at finde deres Navne i »Hof- og Statskalenderen« eller selv slaa efter i de gamle Aviser og i »Berlingske Tidende« for 8. Oktober 1889 finde Bekræftelse paa, at de fleste af de afbildede Herrer deltog i det kongelige Taffel paa Fredensborg samme Aften. Men hele Situationen er gaaet over i Historien, eller rettere, den er en historisk Detaille, som er gaaet i Glemmebogen og kun nu og da genopfriskes af særligt interesserede Museumsgæster.

Skal der afvindes Begivenheden yderligere Interesse, maa den betragtes fra en helt anden Synsvinkel, og det vil vi gøre: Saaledes staar der tilhøjre i Mellemgrunden en Gruppe Personer, hvis Navne ikke er indskaaret paa Rammen og heller ikke findes i Hof- og Statskalenderen. Bag Skovfoged Bruun ses en skægget Mand i Vest, Kabuds og lange, hvide Bindeærmer. Det er Arbejdsmand Per Andersen fra Tulstrup, og den lille Klynge større og mindre Drengene mellem ham og den russiske Jæger er Skoledrengene fra Tulstrup, der har deltaget i Jagten som Klappere. Den største af Drengene er Gaardmandssønnen H. A. Hansen-Ruth, senere kendt over store Dele af Nordsjælland som Musiker og Ejendomshandler. Paa Billedet er han næsten voksen og bærer bl. a., som det tydeligt ses, Urkæde; i Dagens Anledning har

Paradepladsen i Grønholtvang efter Kongejagten 8. Oktober 1889. Malet af H. Brasen 1890-92, tildels efter Fotografi.
Tilbøret Frederiksborg Museet.

han nemlig laant sin Bedstefaders store Sølv-»Tvebak«. Det kan man faa at vide hos ham selv, eftersom han lever i bedste Velgaaende, 85 Aar gammel, i Frederiksværksgade i Hillerød.*)

Hansen-Ruth er maaske det eneste nulevende Øjenvidne til Kongejagten i 1889. Hvad han har fortalt om Begivenheden skal refereres i det følgende.

Hansen-Ruths Fortælling.

En aarlig Begivenhed for os Skoledrenge var Jagterne, hvor vi blev tilsagt som Klappere og kunde tjene en kærkommen Skilling — 75 Øre — som var en god Dagløn i de Tider, da en voksen Arbejdsmand tjente to Mark daglig om Vinteren, det var ca. 66 Øre; om Sommeren, naar Arbejdet begyndte Klokken 4 om Morgen, kunde det blive til tre Mark.

Jeg har været Klapper adskillige Gange i min Skoletid, for man maatte være saa stor, at man gik i Skole for at kunne klare Anstrengelserne. De første Gange, jeg var med, var det de almindelige aarlige Jagter, som dog var langt større Begivenheder i Egnens Liv, end man rigtigt kan forestille sig idag. Men een Gang oplevede jeg en Kongejagt, og det var i 1889, netop det Aar jeg fyldte 14 Aar og gik til Præsten. Det var den sidste Gang jeg kom med, da jeg snart efter kom ud af Skolen.

Der gik Bud rundt til alle Skolelærerne, i Tulstrup, Asminde-rød, Grønholt o.s.v.; fra Tulstrup Skole var vi ved den Lejlighed 21 Dreng, saa det maa have drejet sig om et ret stort Antal ialt. Betalingen var som sagt 75 Øre, men senere hørte jeg, at Skolelæreren fik 1 Krone pr. Klapper, saa han fik ogsaa sin Fortjeneste paa Jagten. Paa Jagtdagen mødte vi Klokken 6 Morgen paa Skolen, hvor ogsaa Arbejdsmand Per Andersen var mødt. Han boede i et lille Hus i Tulstrup og hjalp som oftest Skolelæreren paa Skoleloden, der var temmelig stor, 12 Tønder Land. Han førte os over til Skovfogedhuset Spønneltshus, som ligger i Nærheden af, hvor Gribskovbanen nu skærer Hillerød—Helsing Landevej.

Vi saa Hundemanden, Skovfoged Eskildsen, komme med Hundene i Vogn. Det var ham, der senere fik et Hus til 4000 Kroner til sig og sine Hunde; vor Folketingsmand, Lars Dinesen, der

* Se: »Den gamle Spillemand«, Kronik i Frederiksborg Amts Avis for 17. April 1960.

havde været med til at bevilge Pengene, blev skarpt kritiseret herfor af Social-Demokratens Redaktør Chr. Olsen.

De kongelige kom ogsaa tilvogns, men det var med Firspand for. Kongen og Czaren kørte med fire brune Oldenborgere; jeg havde aldrig set Kong Christian IX før, og da han kom af Vognen, syntes jeg nærmest, han lignede en Arbejdsmand i sin tarvellige Jagtpaaklædning.

For os ungdommelige Klappere, der havde været oppe før Dag-gry, var Jagtdagen lang og streng. Der var først en god Ventetid, mens der blev spist Frokost. Selv havde vi heldigvis ogsaa vore Klemmer med hjemmefra. Saa blæste Hundejægeren i Hornet, og under Ledelse af Skovløberne blev vi stillet op med en Afstand af 20—30 Meter; saa skulde vi bevæge os i en bestemt angiven Retning, altimens vi med en tyk Kæp bankede paa alle Træstammerne. Paa den Maade blev alt Vildtet drevet op imod en bestemt Plads, hvor dets videre Flugt standsedes af et stort udspændt Net flettet af fingertykke Reb. Det var helt oppe i Grønholt Vang, og Vejen var lang. Her blev saa Vildtet skudt ned af Jægerne, medens Klapperne var posteret ved Nettet for at passe paa, at intet Vildt slap udenom. Saaledes stod jeg i lang Tid ved en Grøft, som løb paa tværs af Nettet. Med min tykke Kæp skulde jeg jage de Ræve og Harer væk, der vilde forsøge at slippe gennem Grøften under Nettet.

Herfra var det, jeg saa en ung Ræv løbe lige ind i Nettet og derpaa falde om som død. Men Mikkell var ikke for ingenting Ræv og ikke saa død, som han vilde lade. Det forstod en af Klapperne, en stor Dreng fra Grønholt; han var ikke bange af sig, men tog Ræven i Nakken og slæbte den spillevende op imod Jægerne. De raabte vist til ham, at han skulde se at komme ud af Skudfeltet, men han lod sig ikke skræmme. Om han fik Ræven afleveret til Kongen eller til Czaren, ved jeg ikke, men han kom stolt tilbage med en blank Daler som Belønning for sin Bedrift.

Vi Drengene blev ellers mest jaget væk, naar vi kom for nær ved de kongelige Herskaber, men jeg gik da engang ikke saa langt fra Czaren; han var en vældig stor Mand og blev fulgt i Hælene af to Kosakker, der bar hans Bøsser. Czaren røg en stor Cigar — ellers var det ikke tilladt at ryge i Skovene; saa ser jeg ham smide en dejlig lang Cigarstump og er ikke sen til at samle den op og

dampe videre paa den — jeg var jo en stor, lang Dreng, der var ved at faa voksne Vaner. Men saa kom Skovrider Haxthausen hen til mig: »Føl engang paa denne her,« sagde han og rakte sit Piskeskæft af Dyreben hen imod mig; troskyldigt stak jeg Haanden frem, men fik i det samme et ordentligt Rap over Fingrene: »Kan du saa smide den Kvalmepind og lade være med at gaa og sætte Ild paa Skoven!« Jeg tænkte nu ved mig selv, at det var nok ingen Kvalmepind, naar det var Kejserens Cigar.

Før Mørket faldt paa, blev der holdt Vildtparade i Grønholt Vang, og der kom en Fotograf tilstede og fik Lov til at fotografere hele Selskabet og deres Bytte. Han brugte naturligvis en af de gamle Kukkasser, hvor man stikker Hovedet ind under et sort Klæde.

Tallene for Dagens Udbytte husker jeg endnu: Det var 21 Stk. Raavildt, 6 Stk. Daavildt, 3 Harer og 6 Ræve. Da der skulde fotografes, masede vi paa, alle vi Drengene, men blev naturligvis jaget væk, saa vi kom i passende Afstand, men med paa Billedet kom vi da. Jeg var jo en af de længste og fik mig anbragt godt langt fremme.

Saa kom Vognene med Hoffets Damer — kun Prinsesse Marie, Prins Valdemars franskfødte Hustru, kom tilhest — og saa kørte Herskaberne bort, mens Per Andersen førte os Tulstrup Drengene hjem igen efter et strengt Dagværk, men en Oplevelse, man aldrig glemte. Vi var først hjemme Klokken halvni, da det forlængst var mørkt; der var samlet god Appetit til Aftensmaaltidet.

Næste Dag fik hver Klapper sine 75 Øre af Skolelæreren; Per Andersen fik 2 Kroner for sit Førerskab, en meget fin Dagløn for en Arbejdsmand i de Tider.

Jeg har altid elsket Naturen og var som Dreng og senere godt hjemme i Skovene; min Onkel var Skovfoged Niels Kristensen i Kommunikationshuset; han var Revierjæger og skød alt Vildtet til Hoffet baade paa Fredensborg og i København. Senere fik han Embede paa Løvendal ved Frederiksværk.

Som ældre blev jeg Opsynsmand ved Frederiksborg Museet og har ofte set det store Maleri af Vildtparaden 1889. Jeg kender alle Personerne paa det, ogsaa mig selv; saa jeg kan jo prale med at være en af de faa nulevende, hvis Portræt er udstillet paa Frederiksborg.

Saaledes lyder den livlige Beretning fra en, der selv var tilstede, og vi kan afslutte med et Par Ord om H. Brasens Maleri af Begebenheden. Især er det interessant nu at vide, at det er malet direkte efter et Fotografi. Det siger sig selv, at en Maler ikke paa Stedet har kunnet staa og tage Portrætskitser af Deltagerne. Brasen var især Landskabsmaler og færdedes i disse Aar en Del paa Fredensborgegnen. I 1892 udstillede han bl. a. to Billeder med Titlerne »Paa Sørup Gade, Sommeraften« og »Efteraar, Grønholtvang«. Samme Aar foreligger ogsaa »Paradepladsen ved Kongejagten i Grønholtvang, October 1889, Portraitbilleder«. Det er vort store Maleri, der ifølge Paaskrift udførtes i Aarene 1890—92. Det er muligvis paa direkte Bestilling fra et af Kongefamiliens Medlemmer, han har indmalet Portrætter af Jagtselskabet med Benyttelse af det Fotografi, som blev taget paa Stedet; i hvert Fald var det, som allerede nævnt, Prins Valdemar, der senere testamenterede Maleriet til Frederiksborg Museet.

Skal vi gætte paa, hvilken Fotograf, der tog Billedet ude i Skoven, er det mest nærliggende at tænke sig, at det har været E. Harnisch, som havde Atelier paa Østergade i København. Netop fra denne Periode har han taget Gruppebilleder af kongelige Friluftsselskaber paa Fredensborgegnen. Paa et af dem, som findes i Billedarkivet paa Frederiksborg, ses et Jagtselskab med mange af de samme Deltagere, som var tilstede 8. Oktober 1889. De engelske Prinser mangler dog, saa det er vel næppe just samme Dag. Fotografiet, der er for gammelt og udvisket til, at det med Udbytte kan gengives her, viser blandt andet den gamle Christian IX, som han efter Hansen-Ruths Udsagn virkelig saa ud ved saadanne Lejligheder: Saa fordringsløst klædt, at han ikke adskiller sig meget fra en jævn Arbejdsmand. Paa det officielle Maleri har Brasen aabenbart gjort lidt for at faa Kongen til at virke mere elegant, end han i Virkeligheden var. Ellers er der al Grund til at tro, at Maleren har holdt sig nært til Fotografiet, og navnlig er det morsomt, at han ikke har udeladt »Bipersonerne«, Klapperne og Skoledrengene, der jo paa deres Vis var ligesaa nødvendige Deltagere i Kongejagten, som de fornemme Jægere. De udfylder og supplerer det Erindringsbillede, som gennem Maleriet og Øjenvidneberetningen bliver fastholdt som et lille Stykke Historie: Erindringen om Kejserdagene, der ogsaa er et Træk af Nordsjællands

Historie; tillige Erindringen om en Jagtdag, der var en Begivenhed baade for Kongefamilien og for de forskellige Samfundslag i Nordsjælland.

H. D. Schepeleern.

TRYKTE KILDER:

Frederiksborg Amtstidende og Berlingske Tidende for September og Oktober Maaned 1889.

Kongelig dansk Hof- og Statskalender 1889 og 1890.

Katalog over Foraarsudstillingen ved Charlottenborg 1892.

Fredensborg, Det danske Kongehus og dets Slægt, I-II, Kbh. 1895—98.

Katalog over de udstillede Portrætter og Genstande paa Frederiksborg, Anden Udgave, 1943.

Vingestol.

Hillerød gamle Tinghus

C. Rathsach for.

opført 1744 i Møllestræde, nedrevet omkring Aar 1927. I Aaret 1690 opførtes her Byens første Tinghus, men det nedfaldt af Ælde og Brøstfældighed 1743. Et nyt Tinghus blev bygget, og det var i Virksomhed til 1831, da der blev opført et Raadhus paa Toppen af den nedlagte Kirkegaard. Det gamle Tinghus blev benyttet til Asyl fra 1833 til omkring 1880. Senere tilhørte Ejendommen Drejer Nielsen og Drejer Rudberg. Fra dette Drejerværksted er udgaaet mange Spinderokke, der forsendtes til Island.

FIRE HILLERØDHJEM OMKRING 1800

Hillerød var en lille By ved Aar 1800. Af Folketællingen »saaledes som den befandtes at være den 1. February 1801«, ser man, at Byen husede 1214 Indbyggere. Byen havde kun fem Gader, og der var ingen Husnumre som nu, kun Matrikelnumre. Disse begynder i *Slotsgaden* med Nr. 1, der ligger ud for Slotssøen. Ialt er der i *Slotsgade* 36 Ejendomme. Man fortsætter med Nr. 37 i *Helsingørgaden*, og slutter med Nr. 79. Her er der 43 Matrikelnumre, hvoraf 39 er bebyggede. Dernæst kommer *Københavnsgaden*, der begynder med Matr. Nr. 80 og fører forbi Latin-skolen til Bygrænsen omtrent ved det gamle Sygehus (nu CF-

Kasernen), hvor Gaden fortsætter i den gamle Københavnsvej. Efter Københavnsgade kommer vi til *Mørkegaden* — den nuværende Østergade — der begynder med Matr. Nr. 98 og slutter med 129. Den femte og sidste Gade er *Bakken*, — den nuværende Bakkegade — der strækker sig fra Matr. Nr. 130 til Nr. 149.

Hvordan Livet formede sig inden for et Hillerødhjem omkring Aar 1800, ved vi meget lidt om. Hvordan Hjemmets Udseende var til daglig og Fest, kender vi heller ikke meget til, men nogen Hjælp kan vi faa ved at undersøge Skifteprotokollerne, hvor der efter Mandens Dødsfald er indført grundige Registreringer over Boets Møbler, Sengetøj, Klæder, Køkkenredskaber, Prydgenstande og alle de mange andre Smaating, som et Hjem består af.

Vi vælger fire Hjem, en Haandværkers, en Købmands og to Arbejders, hvoraf det ene var særlig fattigt. Vi begynder med Haandværkerens Hjem, og herom hedder det i *Skifteprotokollen for Hillerød Kjøbstad 1787—1805*: »Anno 1800, den 7de Maj indfandt sig Skifte Rettens Betjente i Hillerød Byefoged Tønnesen ved Fuldmægtig Hansen og Byeskriver Steenberg ved Ibsen med tiltagne Vitterlighedsvidner Erik Bruselius og Jens Ryberg af Hillerød i Stervboet efter Skræder Mester *Jacob Brasch*, ibd., som efter Anmeldelse justafvigte Nat ved Døden er afgaaet, for at registrere og vurdere fornævnte Braschs Efterladneskaber.«

Brasch sad i uskiftet Bo efter sin Hustru, *Ingeborg Bonum*, der var død i Marts samme Aar, og efterlod sig tre Børn: Sønnerne Jens Nikolaj, 20 Aar, Johan Hendrik, 13 Aar, og Datteren Christiane Frederike, 28 Aar. Boet bestod af et Hus, Matr. Nr. 61, beliggende i Helsingørsgade, med tilhørende Jordlod. I Huset er følgende Lokaler opført: *Stuen til Gaden, Stuen til Gaarden, Køkkenet, Spisekammeret*. Yderligere er der noget, der hedder *Salen*, det er paa 1. Sal, og endelig er der et *Baghus*.

Vi anfører de væsentligste Ting, som dette Hjem indeholdt, men udelader Beløbene, som de er vurderet til. I *Stuen til Gaden*: 1 grøn mahlet Tøpseng med gulstribet Kattuns¹⁾ Omhæng samt Tæppe, 1 linnet Underdyne, hviid, en gulstribet ditto, 1 Overdyne med blaatrykket linnet Vaar, 1 ditto Hovedpude, et gl. gulstribet Vaar, 1 blaastribet Digtens²⁾ Hovedpude, 1 gl. lappet do.

1 Pr. Blaarlærreds Lagner, et sortmahlet Thebord, et lidet blaatmalet Hængeskab, et lidet aflangt Bord, 2 Mahlerier, 27 forskellige Skilderier og en Ramme, 1 Dragkiste med 4 Skuffer.

Endvidere er der 1 rødmalet Fyrre Dragkiste, en grønmalet Halvkiste og et lidet rødmalet Skrin, samt 4 Stk. smaae Skildedier af Gips, hvilket alt tilhørte Datteren, 1 Sølv Lom Uhr, som tilhører Sønnen Johan Hendrik, og et lidet Skrin og et Par Sølv Knæspænder, der tilhører Sønnen Jens Nikolai.

I Stuen findes yderligere: 1 Lehnestol med overtrukken Læder, 4 Stk. Stole med Læder Betræk, 1 Fyrre Bord med Krysfod, et Spejl i brun Ramme, 1 gl. Læder Stoel, 2 Fag sribede Netteldugs³⁾ Gardiner, en Messing Kaffekande, 1 Blik The-daase, et Tin Saltkar, 1 Flødekande, 1 sort Thepotte, 4 Pr. blaae og hvide Thekopper, en do. Spølkum, 2 smaae Pæleflasker og et Glas, 4 Tin Theskeer. I Dragkisten, der var af Lindetræ, fandtes: 1 hvid Kippers Fruentimmer Trøje, 1 Pr. Halværmer og 1 Krave, en sort Fløjels Kyse, en trykket Thedug, 4 Natkapper, 3 Korsklæder, et gl. Netteldugs Gardin, 2 Kraver og 2 Halsklude, 2 Par Halværmer, 2 Stk. Kapper til en Seng.

I Stuen fandtes endvidere: en blaae Frakke, en sort Væst, et hvidt Halstørklæde og 1 Pr. Uldvanter, en sort Stoffes Sørge Kappe, en sort Værgarns do., gl., en 3 kantet Hat, en gl. Paryk, en Støvekost, et Strygejern med Bolte, 2 Pr. Stangbriller i Fouteral, et Brændevins Glas, 6 Urtepotter med Blomster-Træer, 2 Saxe, 1 Snusdaase.

I *Stuen til Gaarden*: 1 Fyrre Himmelseng med grønt Drejels Omhæng, 1 gl. Linnet Underdyne, 1 do. Hovedpude, 1 do. Overdyne, et Pr. Blaarlærreds Lagen, 2 gl. Læder Stoele, 1 Værkstæd Bord, et lidet Spejl i brun Ramme og en Skrivertaule, 2 Skræddersaxe og et Pærsejærn, et Haandklæde af Dreyel, en lille Kasse med 4 Rum. Det har altsaa været Skrædderens Værksted.

I *Køkkenet*: en Thekiedel af Kobber, en Kaffekiedel af do., en Jern Trefod og en do. Ildtang, en Jernpande, 1 Kaffemølle, 1 Messing Lysestage, en Blik Tragt, en liden Skammel, 2 Dejtrugge (Dejgrugge), tre Spækbrætte, en Jerngryde, et Køkkenbord, en Slump Leer Kar og nogle Potte Sløve (Grydeskeer), et Træsaltkar, et Fyrstøj, en Træbakke, en Kiøkken Øxe.

I *Spisekammeret*: et lidet Skab, en Kobber Fierdings Kiedel, som tilhører Datteren, 1 Malmgryde, 2 gl. Spande, en liden Jerngryde, 2 Tin Lysestager, en Jern Rist og en Kaalkniv, 1 Blich Rivejern, 1 Haandløyte, 1 dybt Tin Fad, 1 Messing Lyseplade, 1 Tin Talerken, 1 Blik Lyseform, 5 Stk. Glasflasker, 1 Hammer og Knivtang, 2 smaa Drejel Duge, 6 gl. Porcelains Talerkner, 5 Gafler og 3 Knive, 2 gl. Kurve og et Ølglas.

I *Kælderen*: en Standertønde. *Paa Salen*: 1 Pr. Støvler, en Spansrørs Stok, 1 violet Klædes Kiøle, en Manchester Vest, 1 sort Klædes Vest, en graae Kiøle, en gul Klædes Vest, 2 gl. Parykker, 1 Standersæng, 1 linnet Underdyne, 1 sribet linnet Hovedpude, en Halm Pude, 1 gulstr. Olmerdugs Overdyne, 1 Pr. Blaarlærreds Lagen, 1 Thebord.

Paa Loftet: 1 Pr. guule . . . Buxer (formentlig Knæbukser), 2 gl. sorte Kiøler, 2 gl. Rokke, en Garn Vinde og 1 Haspe, 6 gl. Fuglebure, en Slump gl. Bøger, 1 Psalmebog og en Bibel, et Speil, 1 gl. Stoel, 4 Stk. Skiorter, 3 Blaargarns Lagener, en gl. Meelpose, en Træbimbel, et gl. Krus med Tinlaag.

I *Baghuset*: nogle Rygge Træer, en Brændeøxe, en liden Buesaug, en Kielke og en Saugbuk, 2 Skovle og en Kalke Spand samt en Standhalvkiste. I *Gaarden*: 2 Høns og en Hane.

Videre forefandtes ikke undtagen en *Lade*, som tilhørte Skrædderlauget i Hillerød, og hvortil Oldermænden Rasbek og Bisidder Carlberg har Nøglerne.

Saa hengik halvfjerde Aar. Den 7. December 1803 blev der i *Hillerød Bytingshus* foretaget en Skiftesamling i Boet efter Skræddermester Jacob Brasch. Kurator og Værge for de tre Arvinger er deres Morbroder Kommissionær Bohnum i København, der har anmodet »Borger og Kiæmner Hr. Lobeck« om at møde for sig. I den forløbne Tid har Børnenes Værge, der tillige er Hovedkreditor i Boet, ladet dem benytte Hus og Løsøre i den Hensigt, at »de derved skulde soutinere dem«, hvilket ikke var lykkedes. De kunde ikke holde Virksomheden gaaende. Løsøret, der var vurderet til 59 Rdl. 2 Mark 1 Sk., var derfor solgt, dels for at skaffe Midler til de tre Søkendes Underhold og dels til »Skattens Betaling«. Stedet Nr. 61 var solgt ved offentlig Auktion for 322 Rdl.

Kommissionær Bohnum havde imidlertid en Panteobligation i

Boet paa 437 Rdl. Boets Udgift oversteg altsaa Indtægten, hvorfor der intet blev at arve. Skifte-Bekostningerne, 5 Rdl. 5 Mark, var Bohnum saa ædelmodig at betale, og dermed sluttede dette Bo. Hvordan det siden gik de tre forældreløse og fattige Søskende, ved vi intet om.

Ligeledes i Helsingørsgade, Matr. Nr. 58, havde *Christian Schrøder* drevet Købmandsforretning. Hans Hustru, *Abel Rumand*, var tidligere død. Den 1. Februar 1800 om Eftermiddagen afgik Schrøder ved Døden, og Skifteretten handlede særdeles hurtigt, idet den allerede samme Eftermiddag Kl. 4 sendte sine Betjente til Stedet for at forsegle de forskellige Skabe og Rum. Til Stede var foruden de to Fuldmægtige og to Vitterlighedsvidner Købmand Carl Friderich Kiøpcke af Hillerød og Hustru, som var Datter af en Halvbroder til afdøde.

Købmandsforretningen har næppe været ret stor, idet der ikke befandt sig andre i Huset end afdødes Tjenestepige Anne Elisabeth. Kiøbcke mente derfor at maatte foreslaa, at der blev ansat en Mand til at have Opsigt med Stervboets Sted, hvortil ogsaa hørte en Jordlod, og dette Hverv paatog Borgeren Jens Nielsen sig »imod en billig Betaling«.

Da nu alt var forseglet — ogsaa Nøglerne og afdødes Signet — kunde man give sig Tid, førend den endelige Registrering fandt Sted den 25. Februar og følgende Dage. Imidlertid var Schrøder blevet begravet, og der er ikke Tvivl om, at det skete paa stands-mæssig Maade. Begravelsen kostede i alt Fald 80 Rdl. 5 Mark 8 Sk., hvilket Amtsfuldmægtig Hans Dahlerup senere paa Statens Vegne fandt noget dyrt, men Købmand Kiøpcke havde jo lagt Pengene ud, saa der var ikke stort at gøre.

Det var et meget omfattende Bo, hvorfor det ogsaa tog Skifteretten fire Dage at registrere og vurdere det. Det drejer sig her som vistnok sædvanligt i hine Tider om en meget blandet Forretning. Iøvrigt synes Varelager, private Ejendele og gammelt Skrammel at være saa stærkt blandet, at det er ganske umuligt at uddrage de og de Ting og sige: Dette er Varelageret i denne Købmandshandel.

At anføre alt, hvad Registreringen omfatter, er af Pladshensyn umuligt. Nogen egentlig Rigdom var der ikke i Huset, hvad man ser, da Boet endelig blev gjort op, men det gør Indtryk af at

være et særdeles velforsynet Hjem. Af Lokaler nævnes der: Dagligstuen, den øverste Stue, Spisekammeret, Køkkenet, Portrummet, Kramboden, Pakhuset, Loftet og Kælderen.

Vi nævner et Udvalg af de Ting, der fandtes i *Dagligstuen*. I et Fyrre Chatol med 3 Skuffer laa der en Del Sølvtøj: 6 Spiseskeer, 5 Theskeer og en Sukkertang, et Par Spænder, 2 Halsknapper og en Signet, et Hovedvandsæg, 1 Par Ørenrøser, et Par smaa firkantede Skospænder. Desuden 7 Stk. Sølvpenge.

Endvidere: et Par sorte Silkestrømper, 5 Stk. Støvlemanskietter, 2 Par Handsker og en Haarpung, et Par Strømper og en Nathue, en ny Hørgarns Skiorte, 1 Al. ubleget Lærred, en violet Klædes Kiøle, Vest og Buxer, en nye graa Frakke, en graa Klædes Kiøle og Vest, en sort Klædes Kiøle og Vest, et Par sorte Embs-Buxer, 2 Par sorte Strik Strømper. Dette var det væsentlige af Chatollets Indhold.

Af Dagligstuens øvrige Indbo skal nævnes: Et stort Speil i forgyldt Ramme; et Nürnbergeruhr, der ikke kan være meget værd, idet det er sat til 2 Mark, en Kaaber Themaskine, et 8te Dages Stueuhr i blaamahlet Fouteral (16 Rdl.), 2 Stk. rødt og hvidt Kattuns Omhæng og Kappe til en Alkove, en blaamalet Himmelseng, 2de Bast Motter, en blaastr. Digtens Underdyne, en brunstr. do., en rødtribet Olmerdugs Overdyne, en bruntribet lang Digtens Hovedpude, 3 smaa Trækkepuder med blaastr. Vaar, et Par Blaarlærreds Lagen, en Laasepung og en Snustobaks Daase, en Læder Lænestol med løst Hynde, 4 Læderstole, et Fløjbord med Skuffe under, en liden Slagbænk, en Bast Motte, et Speil i brun Ramme, en klar Flaske og 3 diverse Glas, 6 Pr. Thekopper og en beskadiget Spølkum, Kbhvs. Porcellæn.

I *den øverste Stue* fandtes bl. a.: En indlagt Fyrre Dragkiste med 4 Skuffer og Messing Beslag (12 Rdl.). I denne Dragkiste fandtes bl. a. to Bygkorns Duge, en Thedug af Hørgarn, 3 do. Servietter, 6 gl. forskellige Blaargarns Servietter, et do. Haandklæde, et rødt Lystrings Forklæde, et grønt Lystrings Skiørt, en blaa Taftes Adriene og Skiørt, en Vifte, en Salmebog i Foutteral med Sølvhager og rødt Fløjls Bind, et Par grønne Atlaskes Skoe, et Gingangs Skiørt, en hvid Kiøle og Skiørt af Kippers, en blaa Atlaskes Kaabe og Muffe med Foerværk (14 Rdl.), 2de Kippers Kofter, et sribet Netteldugs Forklæde, en hvidblommet Sirtzes

Kofte, en sribet Gingangs Ditto, en graa Damaskes Kofte og Skiørt, en sort Fløyels Mantiline med Foerværk under, 3 gl. Blaarl. Lagen, en gl. Atlaskes Schluppe og et Øjen Floer. Dette var Dragkistens væsentligste Indhold.

I den øverste Stue fandtes endvidere: Et Speil i forgyldt Ramme, et do. i brun Ramme, et brunmalet Bakkebord, et lidet Con-soldbord, 2 Sirtzes Gardiner og en Kappe til en Alkove, en blaastr. Digtens Hovedpude, en brunstr. do., en blaastr. Olmerdugs do., 2de rødstr. Trækkepuder, et Blaarl. Lagen, et gl. linned Vaar, 3 diverse Læderstole, et Mahlerie.

I det ene af de i denne Stue forefundne Skabe i Væggen note-redes: En sort Porcell. Kaffekande, en do. Melkekande, en do. Thepote og en do. Spølkum, 5 Viinglas og et Øllglas, en Glas-Støvle, et do. Syeskrin, 2 blaae og hvide Kattuns Lommetørklæder, et lidet indlagt Skrin, en Kasse med et Sæt Vægtlodder fra Pund til Qv., 14 laquerede Snustobaksdaaser, 8 Stuver med forskiellige linnede Baand, 5 Bundter smaae Søm, 12 Redekamme og en Kiæmmekam, en Eske med Hægter i, en Blik Daase med $\frac{5}{8}$ Pund The, en Messing Daase med 16 Fingerbøller, en Eske med Syenaale i, en do. med Oblater og Griffeler, en Kasse med Blyelodder, 9 Dusin Beenknapper, 11 Pibehytter. Desuden Allehaande, Lakmoos, Olieblaat, Svovl, heilet Hamp, heilet Hør, Laurbærblade, samt 7 Messing Vægtskaaler med Ballancer, en hviid Steen Kammerpote, en Paraplye og en Stok, en Stok med Sølvknap og Ring, en Stok med en Fugl paa, 6 Blyantspenne, Pontoppidans Kirkehistorie paa tydsk i 4 tomer, Pontoppidans Beskrivelse over Kiøbenhavn samt en Del andre tyske og danske Bøger. Det har været et stort Skab med et mangfoldigt Indhold, fortrinsvis, maa-ske udelukkende, Købmandsvarer. Med alt dette var Dagen gaaet, og »formedelst Nattens Paatrængelse kunde ikke videre fort-sættes med denne Forretning.«

Næste Dag tog man fat igen, og nu gjaldt det det andet for-seglede Lukke i den øverste Stue, hvori bl. a. forefandtes: Broch-manns Huspostil, Møllers do. paa Tydsk, Rehlings Opbyggelses Taler, 3 Linialer, 4 forskellige Kurve, $6\frac{1}{2}$ Pund hvidt Sukker, en Skildpaddes Snustobaksdaase, et Skeejern og en Lyse Profit, 1 Smørsøger, 1 trekantet Hatt i Futteral, en rund Hatt, en Lis-punds Bismer, en 2 Lispunds do., en Tobakskniv. Som i det andet

Skab maa Indholdet anses for at være en Blanding af private Ting og Butiksvarer.

I *Spisekammeret* fandtes bl. a. $\frac{1}{2}$ Skp. Ærter og en Otting Hauregryn, som blev leveret til Husmanden Jens Nielsen til Føde, 1 Fierding med Sæbe, 4 Pund Risengryn, 1 Pund Kaffe-bønner, 1 Pund Skægsæbe. Foruden en hel Del Husholdningsvarer finder man $5\frac{1}{2}$ Aargang Berlingske Aviser, Friderich den 2dens danske Bibel, Den bibelske Kierne, 2 Exemplarer af det nye Testamente, 9 bibelske Kaaberstykker, 8te Kaaberstykker, forestiller Aarets Tider, 4 sammenheftede Stykker, 4 do. forestiller Aarets Tider, 10 sammenheftede Søe- og Landstykker, 6 bibelske Stykker, 6 Jagtstykker, 2 Stykker forestiller Foraaret og Høsten. Alt dette maa formentlig ogsaa anses for Handelsvarer. Af Kobbertøj er der 2 Kedler, 1 Durchslag, 2 Thekedler og en Kaffekande. Af Messing findes der 4 Kedler, 1 Bækken, 1 Lyseplade med 2 Jernsakser, 2 Rivejern, 1 Fiskeske og 1 Fyrbækken. Af Malm er det et Strygejern og 2 Stager. Der er et stort Kron Tinfad, et dybt Tinfad, 2 Asketter, 3 dybe Fade, 1 Skaal, alt-sammen Tin, 17 flade Tintallerkener, 1 Mælkespand, 1 Spølkum, 1 Salthov, 1 Kaffekande, 1 Mælkeøse, 1 Thepotte, alt af Tin, 4 Sigter, 5 Jerngryder og adskilligt andet. Spisekammeret har ligeledes delvis været Lagerrum for Kramboden.

I *Køkkenet* findes bl. a.: 1 gl. Bord og 1 Taburett, 1 Messing Fyhrfad, 1 Vaffeljern, 1 Jydepotte, 1 Jydepande og nogle Leerkar, en Steen Terrin med Laag, 1 Tønde med omtrent 8 Pund Tælle (16 Rdl.), 2 Kaffemøller, 1 Blik Durchschlag. Desuden Gardiner, Sengetøj og en Tin Kammer Potte.

I *Portrummet* findes mange forskellige Ting, bl. a. $\frac{1}{2}$ Trave Koste og omtrent 2 Traver Langhalm. Paa Loftet er ligeledes private Ting og Lagervarer blandet mellem hinanden. Vi nævner: 4 Hegler, 9 blaartærnede Lærreds Lommetørklæder, 14 Hørlærreds Skiorter, 1 Blaarlærreds stortraadet Dug, en Lærreds do., Haandklæder, Lagner, 2de Rulle Pølser, 3de Spege Pølser, en Oxetunge og 2de Stk. røget Kiød i en Tønde. En Kasse med Uld, 16 Fabrik-Rokke, 16 do. Hasper samt adskillige andre Ting, der tilhører Fabriqueur-Inden Madame Clemens i København, for hvem Schrøder altsaa har haft Varer i Kommission.

I *Kramboden* er der ikke særlig mange Ting. Der er Søm, Bor,

Knive og Syle. Der er Sirup, Ærter og forskellige andre Ting, hvoraf vi nævner: et Væve Spield, en Snustobaks Bøtte, et Par Skind Buxer, en Kasse med nogle Kridt Piber, 2 gl. Fyhrstaale, og 3 Tobakspiber med Rør.

I *Brændehuset* findes bl. a.: 2 Bankeskamler, en liden Barnevogn og en Steenvogn, en Trantønde og en Tjære do. Desuden Standtønder, Baljer, og en Del Kommissionslager fra Madame Clemens.

I *Pakhuset* forefandtes bl. a.: 1½ Tønde Norsk Salt, en Tønde Spansk Salt, en Tønde med noget Rug-Mel, en Halvtønde med Tran. I forskellige Kister og Kofferter fandtes der Sengetøj, Skjorter og Lagner, foruden: 22 Al. hiemmegiort Netteldug, et grønt Raskes Omhæng til en Seng, bestaaende af 4 Stk. og en Kappe samt 4 blaae Raskes Vindues Gardiner.

I *Gaarden* var der ikke mere, end vi kan tage det hele med: Et Natskriin med Sten-Potte, en Hund med Hundehus og Jern-Lænke, 4 Høns og 1 Hane, en gl. Egestolpe.

Da hele Boet gøres op, viser det sig, at afdøde bl. a. ifølge en »Vexel Obligation« af 6. December 1799 skylder Begravelses-selskabet i Hillerød 50 Rdl. Boets samlede Indtægter beløber sig til 1099 Rd. 5 Mk. 3½ Sk. og Udgiften til 860 Rd. 5 Mk. 2 Sk., hvorefter Nettoudbyttet bliver 239 Rd. 1½ Sk. Men herfra maa bl. a. regnes Beløbet til et Gavebrev, hvorefter man kommer ned paa mindre end det halve, og da den afdøde Hustru Abel Ruman ingen Arvinger efterlader sig, tilfalder hendes Part, altsaa Halvdelen af Arven, den kongelige Kasse, hvorefter den anden Halvdelen deles mellem Schrøders tre Arvinger, som faar 17 Rd. 5 Mk. 13 ¹¹/₁₂ Sk. hver. Saa lidt kom der altsaa ud af det store Bo.

De to øvrige Skifter omfatter kun lidet, og dem kommer vi snart over. Den 6. December 1797 døde Arbejdsmand *Hans Pedersen* i Hillerød. Han efterlod sig Enke *Ingeborg Christens Datter* og en Søn »navnlig Peter Christian Ludvig, nu næstendel et Aar gammel.« Den 7. December registrerede Skifteretten Boet, der indeholdt følgende: En grønmalet Himmel Seng med blaastrykket Lærrets Omhæng bestaaende af 3 Stykker og en Kappe, en blaastrøbet Digtens Unierdyne, en gulstrøbet Ditto, 2de diverse Hovedpuder, et Par Blaarlærrets Lagen, 2de gamle Stoele og et lidet rødmalet Fyrrebord, en brun Vadmel's Kiortel og en

Ditto Trøye, en Kallemanke's Brystdug, en rød Trøye og en grøn Brystdug samt et Par guule Skindbuxer, 3 gamle Skiorter, 2 Par Uldstrømper og et Par Støvler, en gammel stribet Hue, en Hat og et gammelt Tørklæde, en liden Messing Kiedel og en gammel Træspand, en gammel Rok og 3 Stykker Leerkar samt 2 Hornskeer. Det var alt, hvad der var, og det beløb sig til 12 Rd. 2 Mk. 4 Sk. Boets Gæld viste sig at være 15 Rd., hvilket Beløb Enken lovede at betale. Udgifterne til Skifteretten, 1 Rd. 5 Mk. 12 Sk. betalte hun kontant, hvorefter hun fik Boet overdraget. Ingeborg Christens Datter kunde ikke skrive sit Navn, men underskrev sig med Forbogstaverne I. C. D.

Endnu fattigere var det Bo, der blev indregistreret den 6. Juni 1793. Daglejer *Lars Christensen i Hillerød* var afgaaet ved Døden. Han efterlod sig Enken *Karen Knudsdatter*, Sønnen *Anders*, 12 Aar, og Datteren *Anne Margrethe*, 21 Aar gammel. Boet bestod af følgende: 1 grøn mahlet Himmelseng med blaat Omhæng, 1 gl. Underdyne, 1 gl. Bord, 1 gl. Overdyne, 2 gl. Hovedpuder, 1 gl. Blaarlærrets Lagen, 1 lidet grønt mahlet Hængeskab, 1 gl. Stool med Halm Sæde, 1 gl. Trøye, 1 do. Brystdug, 1 Pr. do. Buxer, 1 do. Skiorte, 1 do. Hue, og 1 Pr. do. Træsko.

»Videre forefandtes ikke, ligesom Enken og erklærede, at der ikke var videre Boet til Indtægt at anføre.« Disse »ringe Efterladenskaber« beløb sig til 3 Rd. 2 Mk. Den 17. Maj 1794 blev der holdt Skiftesamling. »Enken mødte, beklagede sin fattige Tilstand, og at hun maatte sætte sig i Gield for hendes Mands Begravelse, den hun dog selv vilde afbetale...« Hun fik Boet overdraget uden Skifteomkostninger. Hun prenter sine Forbogstaver i Protokollen: K. K. D.

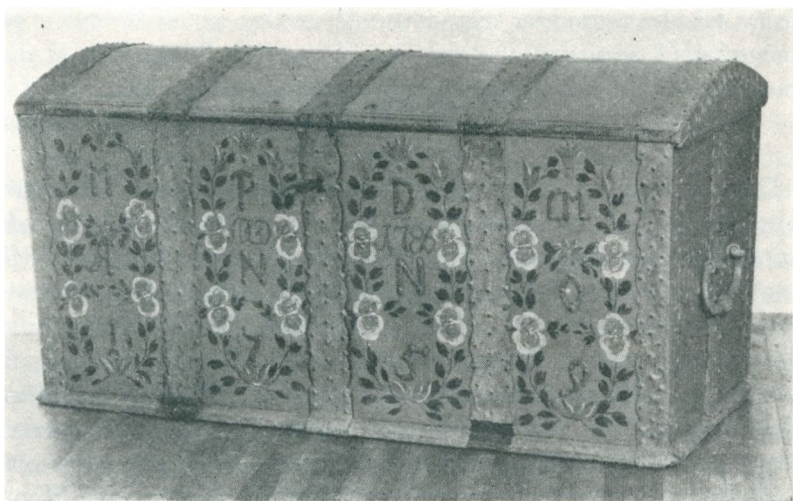
Disse fire Boer giver et ret godt Indtryk af Tiden. Skræddermester Brasch har været en Haandværksmester som saa mange andre i vor By. Han har været velevkiperet — trekantet Hat f. Eks. — nydt en vis Anseelse, han opbevarede Skrædderlaugets Lade, og Forretningen har slet ikke været saa lille. Fra Folketællingen den 1. Februar 1801 ved vi, at da den ældste Søn søger at føre Virksomheden videre, er hans Broder i Skrædderlære hos ham, men desuden har han en Svend. De er altsaa tre paa Værkstedet, men alligevel gik det ikke, hvad nu Aarsagen kan være. I Købmand Schrøders Bo er der ingen Mangel paa noget. En

pæn Samling Sølvtoj findes der ogsaa, mens en Sølvske nok ellers paa de Tider har været en sjælden Ting i almindelige Hjem. I Hans Pedersens og Lars Christensens Hjem er der ikke Tale om Fattigdom, men om Armod. Det kan anbefales Læseren at gaa disse fire Skifter igennem to Gange og langsomt. Han vil da faa et Indtryk af Forholdene i fire forskellige Hillerødhjem fra Tiden omkring Aar 1800.

¹⁾ *Kattun* er glat tætvævet Bomuldstøj, oftest med paatrykt Farvemønstre.

²⁾ *Digtens* kommer af det tyske eller hollandske *dicht*, tæt, betegnende for en Art Lærred.

³⁾ *Nettelug*. Før Bomulden kom til Europa, blev Hedenældens Basttaver benyttet til Garn, der lod sig væve til Stoffer, som gik under Navnet Netteldug. Dette Navn blev bibeholdt for tilsvarende Vævninger, fremstillet af Bomuld og Hørgarn.

Laagkiste.

C. Rathsach fot.

Hillerød gamle Raadhus,
opført 1831 af Muremester Ulriksen, synet og overtaget den 26. September 1831,
takseret den 15. December samme Aar til 12000 Rigsdaler. Nedrevet 1887 og er-
stattet med det nuværende Raadhus.

BORGERLIV

I.

Den 25. August 1916 kunde Blikkenslagermester *J. Andersen* fejre et ikke helt almindeligt Jubilæum, idet han den Dag havde været Borger i Hillerød i 50 Aar. Jens Andersen var født 1840 paa Karlebo Overdrev. Som 7 Aarsdreng kom han i Tjeneste hos Købmand Johan H. Bruhn i Hillerød, formodentlig som Hyrdedreng, mange Borgere havde i de Tider Landbrug og Kvæghold. Da han blev konfirmeret, kom han i Blikkenslagerlære i København. Men saa snart han havde udlært, tog han Ranselen paa Nakken og Staven i Haanden. Han vilde ud at se sig om.

Oldermand Wandrup gav under 6. Marts 1861 den unge Mand følgende Attest med paa Vejen: »Blikkenslagersvend Jens Andersen har lært hêri Staden, og arbejdede 14 Dage som Svend, han agter at rejse herfra Staden og forsøge sin Lykke andetsteds, hans Opførsel har været god, og paa Grund heraf anbefales han til vedkommende.«

Andersen tog nu af Sted »ad rette Landevej«, som Politiets Formaning lød paa. Den unge Blikkenslager var blevet forsynet med en Vandrebog, og igennem dens Optegnelser kan man følge hele Rejsen. Han drog fra Hovedstaden med 5 Rigsdaler i Lommen, men i Roskilde var de svundet ind til 2. Han havde nemlig flottet sig og var taget med Toget dertil. I Ringsted var Pengene sluppet helt op, men heldigvis fik Andersen Arbejde i Slagelse, og med 2 Rigsdaler paa Lommen fortsatte han over Fyn og Sønderjylland. I Sønderborg var der Arbejde, ligesaa i Bremen, hvortil han kom over Lübeck, hvor han iøvrigt var blevet Oldgesell i Svendelaug. I Hamborg var der godt Arbejde, og her blev han et halvt Aars Tid. Men Andersen vilde længere ud i Verden. Han vandrede videre sydpaa til Bayern og Østrig, men herfra blev han sendt tilbage til Grænsen, fordi han ikke havde flere Penge paa Lommen. Men i Fürth ved Nürnberg var der atter Brug for en rask Blikkenslagersvend, og i Vandrebogen fik den unge Dansker det Skudsmaal, at han var »klaglos in Arbeit«. Fra Tyskland gik Turen til Schweiz, hvor der var godt at bestille og meget at se og opleve. Vandrebogen udviser, at Indehaveren har faaet Rejsetilladelse gældende for hele Frankrig. Den kostede 5 Francs, men det gjorde nu ikke saa meget, for Andersen havde samlet sig 500 Francs ved sit Arbejde i Genf.

Næste Maal var Marseille, og derfra tog Andersen Turen over Middelhavet til Algier. Opholdet her var ikke saa let, og Forholdet til de indfødte blev aldrig ligefrem hjerteligt. I Mangel af Arbejde ved Faget blev Andersen beskæftiget ved som eneste hvide Mand sammen med en Flok indfødte Arbejdere at transportere Sand paa Kamelrygge til en ny Havn. Han delte baade Dagens Byrder og Dagens Maaltider med dem og fik ved den Lejlighed saa megen Smag for Peber, at det holdt sig siden. Derimod lærte han aldrig at sove paa arabisk, Selskabet huede ham ikke. Ved Aftenstid gik han uden for Byporten og lagde sig til Ro i Plantagen, hvilket ikke var helt ufarligt, idet Byportene var lukkede om Natten af Frygt for Løverne. Den sovende Blikkenslager gjorde de dog ikke noget.

En skøn Dag tog Andersen, der havde lært sig Fransk, Mod til sig og henvendte sig til en arabisk Blikkenslagermester, der laa og soled sig paa Fortovet uden for sin Bod. Manden kunde

Fransk, og hos ham fik Andersen Arbejde sammen med 8 Kabylere, hvoraf de to kunde Fransk. Andersen arbejdede bedre end de andre, hvad der affødte Gnidninger, der undertiden førte til Slagsmaal. Det Bliktøj, de lavede, blev med Karavaner sendt ind i Afrika.

Fra Algier drog Andersen tilbage til Frankrig og naaede efter forskellige Ophold Paris. Levemaaden var under Rejsen meget enkel. Man købte et Brød, det spiste man af, saa længe man kunde tygge det, og drak Vand til. Naar Brødet var blevet tørt, flækkede man det med en Kniv og opløste Stykkerne i Vand. I Frankrig købte han dog hyppigt en Pot Vin hos Bønderne. Varm Mad vankede der aldrig paa Valsen, men det gik storartet alligevel, sagde Andersen. Logi fandt man i Landevejsgrøfter, Høstakke eller i en Skov. Da Andersen 1889 paa en Fornøjelsesrejse besøgte Pariserudstillingen, var det ham en udsøgt Glæde at vise sit Rejseselskab det Sted i Boulogneskoven, hvor han havde haft Nattelogi — og var blevet jaget op af en Gendarm. I Belgien sov han engang i en Høstak og vaagnede ved, at han saa sig omgivet af Høtyve — Stakken var ved at blive læsset.

Fra Paris gik Turen gennem Belgien, Holland og Tyskland. Ved sin Ankomst til Hamborg i November 1863 hørte han Bladsælgernes Raab: »Kongen af Danmark er død! Krigen staar for Døren!« Det blev betydet ham, at han ikke maatte arbejde i Hamborg, men saa fik han det ordnet saaledes, at en Mester i Altona officielt havde ham i Arbejde, mens han fortsatte paa sin Arbejdsplads i Hamborg. Den 18. September 1864 attesterede Oldermændene i Altona: »Geselle hat hier mit guten Betragen gearbeitet.«

Andersen vendte nu hjem til Fædrelandet efter at have været paa Valsen i 3½ Aar. Den sidste Paategning, Vandrebogen fik, er fra Hillerød, og den lyder saaledes: »Passerer til Karlebo Overdrev under Hørsholms Birk. *Trolle*.« Nu havde Andersen faaet sin Rejselyst styret. Nu vilde han begynde for sig selv. I den første Tid boede han hos sin Fader, men »der maatte køres med smaa Heste«, thi Pengepungen var ikke indrettet paa at gøre store Indkøb, kun nogle faa Plader Blik ad Gangen. Dem forarbejdede Andersen, hvorpaa en eenarmet Mand fik dem til Forhandling omkring paa Landet. Selv tog Andersen til Marked

i Hillerød og Slangerup med sine Bliksager. Det var af den gammeldags Slags, emaillet og fortinnet Tøj kendte man ikke dengang.

Men Andersen vilde ind til Byen. Der var større Muligheder. Den 25. August 1866 var det, at han nedsatte sig som Blikkenslager i Hillerød. Han havde lejet en Lejlighed i Huset ved Siden af Statsskolen. Lejlighed er maaske lidt meget sagt, idet Andersen kun overtog det ene Værelse af en to Værelses Lejlighed. Dette delte han ved Hjælp af en Bræddevæg saaledes, at han i det forreste Rum havde Butik og i det bageste Værksted og Beboelse. Nu behøvede han ikke at tage til Marked i Hillerød, men Markederne i Slangerup vedblev han at besøge med et Læs Blikvarer.

Ved Flid og Sparsommelighed gik det godt fremad, og Andersen fik en større Lejlighed. I 33 Aar boede han i en Ejendom i Slotsgade, men 1902 købte han det gamle Gæstgiveri i Møllestræde og opførte her et nyt Hus. I 1912 rykkede Sønnen Albert Andersen ind i Forretningen, der nu ejes og drives af *Albert Andersens Efterfølger, Aage Larsen*, Møllestræde 6. Blikkenslager, Gas- og Vandmester J. Andersen er forlængst gaaet til sine Fædre. Han døde 1917, men han er værd at mindes som en berejst Haandværker og en vindskibelig Borger i vor By.

II.

Lysegilde — hvad er det for noget? spørger Læseren. Ja, derom fortæller *Olaf Olsen*, der er Billedskærer, Snedkermester m. m., at han efter at have været i Snedkerlære et Par Aar hos sin Fader, Snedkermester *Martin Olsen*, i Nyhuse, i Aaret 1900 kom til København for at lære Billedskærerfaget hos *Schack Andersen Høyer*, der var Oldemand for Billedskærerlauget. Det var paa en Femtesal i Adelgade, Værkstedet fandtes, og der arbejdede et Par Svende og 5—6 Lærlinge. I Værkstedet var der Gasbelysning, og paa den Tid af Aaret, da det blev nødvendigt at have tændt Lys til Arbejdet, blev der holdt et Lysegilde. Det var i September Maaned, og Mester trakterede med Æbleskiver, der var bagt i Smør. Til andre Tider hændte det ogsaa, at Lærlingerne delikaterede sig med Æbleskiver, men de var bagt i Fedt. Til Æbleskiverne fik man Punch og dertil en Cigar. Naar den

egentlige Højtidelighed var forbi, gik Mester hjem, men Folkene fortsatte Gildet endnu en Tid og havde Lov til — inden for rimelige Grænser — at købe lidt mere ind paa Mesters Regning. Undertiden var de ogsaa klædt ud i al Beskedenhed. Olaf Olsen var saaledes engang iført Mesters omvendte Frakke og dertil sværtet i Ansigtet med en sveden Prop. Den senere Fortæring bestod navnlig i vaade Varer, og naar man forlod Værkstedet, var Stemningen ofte en Smule løftet.

Dette var altsaa et Lysegilde, som det i Begyndelsen af Aarhundredet formede sig paa Værksteder i København. I Hillerød holdt man ogsaa Lysegilde, men det foregik under andre Former, ikke paa Værkstederne, men i Byens Haandværkerforening, den, der senere blev sammensluttet med Industriforeningen.

Inden vi gaar videre, bør det noteres, at Byen dengang ejede en habil Visedigter i S. P. Arnø, der skrev under Mærket *Spetria*. Arnø, der var født 1875, gjorde Tjeneste ved Hillerød Postkontor fra 1904 til 1932, først som Assistent, senere som Kontrollør. 1932 blev han udnævnt til Postmester i Fakse, men døde allerede 1933. Arnø, der var et fint og nobelt Menneske, skrev ved festlige Lejligheder kvikke Viser, og det skete ogsaa dengang, hvorom vi nu skal høre.

Den 24. September 1911 holdt Hillerød Haandværkerforening Lysegilde paa Hotel »Leidersdorff«, hvor Foreningen havde indbudt Medlemmerne med Damer til gratis Fællesspisning. Omkring 120 Damer og Herrer var kommet til Stede. Da man var kommet til Bords, bød Foreningens Formand, Snedkermester *Harmsen*, Velkommen, hvorefter man gav sig i Lag med Andestegen. Da den værste Sult var stillet, sang man en Vise af *Spetria* til Melodi »En Sekstur«. Vi anfører det første Vers.

Her sidder vi sammen saa godt vi kan
og leger troskyldig med Snaps og And,
nu Hammer og Høvl
og dagligdags Vrøvl
vi glemmer og fugter vor Drøvl. —
Tænk — gratis Mad og Drikkelse,
jeg kalder det Bestikkelse,
vi pudsed' blev ved Fastelavn,
Bestyrelsen ved den er gnav'n.
Og Skovtur i Sommer??..! Nu spør' jeg blot:

Hvorfor mon at *Harmsen* er blevet saa flot?
Den er tydelig nok, de vil trøste os lidt,
de smør' os om Munden med Andefedt!

Der blev holdt Taler og sunget endnu en Sang, skrevet til Lejligheden. Den var paa samfulde femten Vers. Senere blev der opført et Par Smaating, »Sagt op« og »En Landsbyhistorie«. Man samlede om et fælles Kaffebord, og styrket heraf dansede man til Kl. 2. Saaledes foregik et Lysegilde i Hillerød Haandværkerforening 1911.

III.

Der blev ogsaa i tidligere Tid udført et godt Arbejde i Hillerød By, og der blev arbejdet med Humør. Der var flere Borgere, som aldeles ikke gik af Vejen for lidt Løjer og Langkaal, men derom har vi fortalt i to Bind »Kulturbilleder«, og disse Historier skal ikke gentages her. Vi maa i det hele begrænse os og nævner kun de enkelte Mænd, som Forholdene giver Anledning til.

1910 meddeles det, at Fotograf *C. Rathsach* er død den 28. Marts. Han var født den 4. August 1839 i Middelfart, hvor hans Fader var Toldembedsmand. Den 1. Juni 1865 kom Rathsach her til Byen, hvor han nedsatte sig som Fotograf. Han var en interesseret Mand med selvstændige Meninger. Byens Borger­skab tilhørte dengang overvejende Højre, men da Folketingsmand *C. Berg* 1876 flyttede her til Byen, fulgte Rathsach ham og sluttede sig til Venstre. Han var et interesseret Medlem af *Hillerød Industriforening*, i hvis Bestyrelse han sad i en Aarrække. Da han fyldte halvfjerds, fejrede hans mange Venner ham ved en stor Fest. Varig Gavn har *C. Rathsach* gjort ved i sine unge Aar at fotografere en lang Række Gadepartier og gamle Huse i vor By, hvorved Kendskabet til Byens Udseende i forrige Aarhundrede er blevet forøget paa en uvurderlig Maade. Disse gamle Bybilleder findes i Samlinger baade i *Hillerød Folkebibliotek* og paa *Nordsjællandsk Folkemuseum*, ligesom de har været benyttet som et værdifuldt Illustrationsstof i »Hillerødbogen« og flere andre Værker. To af dem findes som Friser over denne og den foregaaende Artikel. *C. Rathsachs* fotografiske Forretning blev videreført af hans Datter *Betty Rathsach* indtil 1922, da Sønnen *Helge Rathsach*, der i en Aarrække havde opholdt sig i Paris,

vendte hjem og overtog Virksomheden, som han drev til sin Død 1956, hvorefter Forretningen ophørte.

»Hillerød Bys populæreste Embedsmand« Kaptajn C. F. Dencker søger 1909 sin Afsked som Postmester. Han er 72 Aar gammel og blev Ridder af Dannebrog under Krigen i 64. Ved sin Afsked blev han udnævnt til Etatsraad. Foruden sin Embedsgering fortjener Dencker at mindes for sit Arbejde i eller rettere for Banken. Dencker havde i en tidligere Embedsstilling i 23 Aar været Formand for en Sparekasse i Sæby, og nu havde han — ind i Halvfemserne — faaet den Tanke, at der burde oprettes en Bank i Hillerød. Han agiterede ivrigt for Tanken, der fandt Genlyd hos Byens Befolkning, og 1898 aabnedes *Hillerød og Omegns Bank* — den første i Frederiksborg Amt. Postmester Dencker blev Medlem af Direktionen, hvilket Hverv han ogsaa røgtede efter sin Afgang fra Postvæsenet. —

I Januar 1910 forlyder det, at Urmager E. Eriksen Køies Ejendom, Slotsgade 39 — den, som Sejer Olsen nu ejer — skal undergaa en større »Omforandring«. Stueetagen skal bygges om, saa Butikkerne faar en mere moderne Indretning, end de har haft hidtil. Købmand P. Abrahamsen, der i en lang Aarrække har drevet Forretning i Ejendommen, trækker sig tilbage, og med ham mister Byen en af sine mest ejendommelige Købmænd. Han havde handlet med mange Ting: Herreekvipering, Cykler, Harmonikaer, Punge og Tegnebøger, og han besad et tørt Lune, han forstod at tage de unge Mænd fra Landet med sine ejendommelige Indfald. »Her skal du bare se,« sagde han til den unge Mand, der var kommet for at se paa en Cykle, »her er en flot Cykle, den hedder »Svalen« — den kan flyve gennem Luften!«

P. Abrahamsen havde en Broder, der hed Niels Abrahamsen, han var Urmager og Guldsmed og havde ligesom Broderen drevet Forretning i Byen i en lang Aarrække. Først havde han Butik i Helmerhus, ved Siden af Broderens. 1902 købte Eriksen Køie imidlertid Ejendommen, og Abrahamsen flyttede længere op i Gaden. Her var i de senere Aar Kern-Hansen Svend hos ham, indtil han begyndte sin egen Forretning, den, som hans Søn nu fortsætter. 1914 trak Abrahamsen sig tilbage til Privatlivet, men blev boende i Byen, idet han ejede Stedet, hvor Hotel »Postgaarden« findes, og her havde han selv en Lejlighed.

Niels Abrahamsen — eller Niels Ur, som hans Venner kaldte ham — var en Pudsensmager. Naar han færdedes blandt andre Borgere, havde han Hovedet fuldt af Gavtyvestreger. Ikke mindst gjaldt det, naar han var sammen med sin Ven *Julius Larsen*, der drev Forretning i Kælderen Slotsgade 32. Her solgte han Træsko — han havde i sin Tid lært som Tøffelmager — Skotøj og efterhaanden Kalk, Kul, Brænde og Støbegods. Ja, saa stor blev Forretningen, at den senere deltes i to: Kul, Støbegods m. m., der drives af Julius Larsens Sønnesøn *Svend Julius Larsen* under Firma *Julius Larsen & Søn*, samt *Hauge-Sko*, hvis Indehaver er *Carl M. Hauge*.

Niels Ur og Julius Larsen kunde godt slaa et lille Slag sammen, og kunde de lave Løjer med andre — eller med hinanden — saa gjorde de det. Her skal vi berette om et Par Begivenheder, som Niels Abrahamsen ganske vist ikke er Ophavsmand til, men hans Broder, Grosserer *Jens Abrahamsen*.

Mens Niels Abrahamsen havde Butik ved Siden af sin Broder Peter Abrahamsen, var deres Broder Jens i Besøg. De stod alle tre og sludrede inde i P. Abrahamsens Butik. Da der var gaaet en Times Tid, vilde Niels Abrahamsen lige ind og se til sin Forretning, hvor en ung jydsk Forbundter, der var ny paa Stedet og lidet byvant, gjorde Tjeneste. »Har der været nogen?« spurgte Abrahamsen. »Ja, det har der rigtignok. Der har været en Herre for at se paa et Guldur.« — »Købte han noget?« — »Nej, men han fik tre med, hans Kone skulde se paa dem først:« — »Hvad hed han?« — Det vidste Forbundteren ikke. »Hvor bor han?« — »Ja, han sagde, han boede oppe paa Hotellet. Han er lige gaaet!« »Den er gruelig gall! Det er nok en stor Snyder. Vi maa ud og se at finde ham.« Urmageren og Forbundteren travede nu op og ned ad Slotsgade. De saa paa alle de Mænd, de kom forbi. De kiggede ind af Vinduerne ved den ene Side af Gaden og ved den anden Side. Efter en ordentlig Runde vendte de tilbage til deres Udgangspunkt. Da kom Forbundteren til at kigge ind af Vinduet til P. Abrahamsen og udbrød pludselig lettet: »Der staar han!« Og Niels Abrahamsen rev Døren op og for hen til Grosserer-Broderen: »Er det dig, din Tyveknægt, saa skulde da ogsaa . . .« Men Jens slog en høj Latter op. Han havde, mens de to andre Brødre var optaget af et eller andet Emne, set sit Snit

til at forsvinde et Par Minutter og lave Nummeret med den unge Jyde.

Jo, Jens og Niels var Brødre i mere end een Forstand. En Dag sad Jens Abrahamsen i Nordbanetoget, og paa Bænken over for ham stod en stor Rejsekoffert. Da kom Konduktøren: »Maa jeg se Deres Billet.« Det fik han Lov til. »Maa jeg bede Dem flytte den Koffert?« — »Nej,« svarede Abrahamsen paa spids Sjællandsk. »Vil De ikke flytte Kofferten, naar jeg beder Dem om det?« — »Nej.« — »Ja, men De kan da nok forstaa, den kan ikke blive staaende der. Vil De saa være saa venlig at flytte den?« — »Nej,« var det stadige Svar. »Ja, saa bliver jeg nødt til at hente Togføreren,« bemærkede Konduktøren sukkende. Lidt efter kom Konduktøren med Togføreren. »Den Koffert kan ikke staa der. Den staar jo i Vejen for andre Rejsende. Vil De behage at flytte den?« — »Nej.« — »Ja, men hvorfor vil De da ikke det?« — »Fordi jeg har det Princip aldrig at røre ved noget, der ikke er mit!« — »Er det da ikke Deres Koffert?« — »Nej.« Togføreren saa paa Konduktøren, og de forsvandt begge. Saadan noget kunde Jens Abrahamsen hitte paa, men det kunde Niels Abrahamsen ogsaa havde gjort. —

Den 30. April 1914 skete der det, at Landpolitibetjent *K. I. L. Gøtze* blev syg i Toget mellem Hillerød og Skævinge. Nogle faa Minutter efter var han død. Han vil af ældre Mennesker huskes som en hyggelig Mand, der gik med en lille kort Træpibe i Munden og en lille Hund bagefter sig. Hunden var hans uadskillige Ledsager. Man bestemte derfor ogsaa, at den skulde følge ham i Døden. Den blev aflivet, lagt i en Trækasse, og da Gøtzes Kiste var sænket i Graven og Højtideligheden afsluttet, blev Kassen med Hunden anbragt oven paa Kisten og Graven tilkastet. —

Vi har tidligere nævnt, at P. Abrahamsen 1910 ophørte med sin Forretning i Eriksen Køies Ejendom. Efter at Butikken var moderniseret, flyttede P. Børsch ind og drev Herreekvipering. *Peter Børsch* var født i Skive 1860. Han kom i Lære i Nykøbing Sj. i Byens førende Manufakturforretning, og her oplevede han en Dag noget, der var lidt mere end en Pudsighed. En Bondedame kom ind i Forretningen for at købe et Fransksjal. Manufakturhandleren tog et frem, der kostede 25 Rigsdaler. Konen

spurgte, om de ikke havde nogen, der var bedre. Jo, det havde de rigtignok. »Peter, spring ud paa Lageret og hent et af de fineste.« Nu havde de kun den Sort, og Peter kom da ogsaa med et af samme Slags. »Se her, min gode Kone,« sagde Manufakturhandleren, »her er et til 30 Rigsdaler. Det er det fineste, vi har.« Konen saa paa det, og hun følte paa det. Hun kunde egentlig ikke se nogen Forskel, sagde hun. »Jo, der er stor Forskel,« sagde Manufakturhandleren. »Paa det første er der kun Avanceglans paa den ene Side, men paa det andet er der Avanceglans paa begge Sider.« Det kunde Konen jo saa ogsaa nok se, og hun købte Sjalet til 30 Rigsdaler.

Se, det kunde man byde en Gaardmandskone dengang.

1901 kom P. Børsch til Hillerød, hvor han overtog en Forretning, som *Hans Bolt* havde drevet i et lille Hus, Slotsgade 31. Her havde han Herreekvipering og Manufakturhandel, indtil han 1910 flyttede ind i den tidligere nævnte Butik, hvor han begrænsede sig til Herreekvipering samt eget Skrædderi. Hans Bolt solgte sit Hus til *C. W. Grüttner*, hvis Søn senere førte Forretningen videre og købte 1936 Naboejendommen Nr. 33, som Fotograf *Frede Hansen* havde ejet. 1942 byggede han den nuværende Forretningsejendom, som *Svend Martensen* har været Indehaver af siden 1945.

P. Børsch blev ikke nogen gammel Mand, han døde 1916 56 Aar gammel. Forretningen blev ført videre af hans unge Søn *Christian Børsch*, der var 24 Aar gammel. Han opførte 1927—28 den store Bygning, Slotsgade 11, hvor Virksomheden nu har til Huse. Chr. Børsch døde 1958, og tredie Generation leder nu Forretningen.

Den væsentligste trykte Kilde til Afsnit I og II er Nordsjællands Venstreblad.

MARIE MØRK

1861—1961

Da Marie Mørk for 65 år siden grundlagde sin skole i Hillerød, var hun på mange måder forud for sin tid. Hendes pædagogiske ideer, som hun virkeliggjorde gennem oprettelsen af skolen, vakte dengang opsigt viden om, og hun blev, ikke mindst i den første tid, mødt med nogen skepsis. Men det viste sig snart, at Marie Mørk var en fremragende pædagog og en dygtig organisator, og efterhånden begyndte man at tage ved lære af hendes frisindede skoletanker. Frk. Mørks skole i Hillerød blev kendt over hele landet, ja, langt uden for landets grænser, ikke mindst på grund af de mange kostelever, der søgte til skolen fra næsten alle egne af kloden.

Hendes gamle skole, der endnu bærer hendes navn, er i dag stadig en landskendt skole og en anset institution, hvor man bygger videre på hendes fremsynede, pædagogiske ideer.

Marie Mørk oplevede selv at se sin skole vokse sig stor og stærk, inden hun døde i 1944.

Der var i Marie Mørks temperament noget på en gang stærkt og ildfuldt, som hun selv mente stammede fra hendes franskfødte slægt. Hendes tipoldefar, der under Huguenotterkrigene i Frankrig var indvandret til Danmark, havde bosat sig i Fåborg, hvor han virkede som sproglærer. Hans søn — Marie Mørks oldefar — var den kendte københavnske silke- og klædekræmmer *Johan Georg Ponsaing* (1758—1834), der havde en stor, anset forretning på Østergade i København. En af Ponsaings døtre, *Ane Marie Ponsaing* (1795—1888), blev gift med sognepræsten til Dover og Venge (ved Skanderborg) *Christian Nicolai Pingel* (1781—1850). I dette ægteskab var 6 børn; den yngste *Elisabeth Pingel* (1836—

1911), blev 1858 gift med en lærersøn fra Krstrup ved Randers, Niels Peter Severin Mørch (1830—1911). I dette ægteskab fødtes som ældste datter Marie Mørk.

Niels Peter Mørch blev uddannet som møllebygger. Han interesserede sig meget for maskiner og kom efter læreårene til København, hvor han blev ansat hos Burmeister & Wain. Han aftjente sin værnepligt som ingeniørsoldat og begyndte efter »tjenesten« med en kompagnon på en skærvefabrik i Roskilde. I maj 1858 giftede han sig med præstedatteren Elisabeth Pingel. Det blev et langt og meget lykkeligt ægteskab, selvom de første år ikke var lette. Deres første barn, en lille dreng, døde kun et halvt år gammel, virksomheden i Roskilde gik ikke godt, og i 1863 måtte familien flytte til Fredericia, hvor Niels Peter Mørch var indkaldt til ingeniørarbejde på voldene. Familien bestod nu foruden faderen og moderen af bedstemoderen, fru Pingel, samt Marie, der blev født den 14. april 1861, og Erhard, født 1863.

Under krigen 1864 og i begyndelsen af bombardementet af Fredericia blev den lille familie boende i byen, men da belejringen begyndte, rejste bedstemoder Pingel med den lille Marie til Fyn, senere da bombardementet i marts 1864 for alvor satte ind, forlangte N. P. Mørch, at hans hustru sammen med sønnen Erhard skulle forlade den krigsramte by. I kugleregnet ilede hun gennem gaderne med den lille spæde dreng på armen. Faderen blev naturligvis på sin post, til de fik ordre til at forlade voldene.

Efter krigen tog familien ophold i Hillerød, hvor de i et par år boede i Slotsgade, men flyttede derefter til Helsingørsgade 42, hvor de beboede havehuset. Her i de smukke omgivelser med det vedbendhængte havehus tilbragte familien en lang række lykkelige år, og her fødtes de 6 yngste af den store børneflokk, der med årene talte i alt 10, 3 drenge og 7 piger, hvoraf som nævnt Marie Mørk var den ældste.

Da familien kom til Hillerød, var Marie Mørk endnu kun en lille pige, og skønt født i København følte hun altid Hillerød som sin egentlige hjemby. Det var hendes barndoms- og ungdomsby, og her fik hun sit livsvirke.

I hjemmet i Helsingørsgade udfoldede sig et smukt og harmonisk familieliv. Faderen, der var ansat som vejinspektør under Frederiksborg Amts Vejvæsen 1868—80, var en kultiveret og vel-

begavet, men meget stille og fåmælt mand. Han var i en årrække medlem af Hillerød byråd, valgt af venstre. Marie Mørks moder, Elisabeth Mørch, prægede hjemmet stærkt. Hun var en livsglad, munter og åndfuld kvinde, der smittede alle med sit gode humør; hun var dertil en praktisk og dygtig husmoder. Præsten og forfatteren *Morten Pontoppidan*, der var en nær ven af familien Mørch, kalder Elisabeth Mørch »et pragteksemplar på en grundtvigsk kvinde«. Hun havde meget stor betydning for børnene, ikke mindst Marie Mørk, der overførte barndomshjemmets gode ånd og smukke traditioner til sit senere skolehjem.

Blandt familien Mørchs nærmeste omgangsvener var digterpræsten *Hostrup* og politikeren *Chr. Berg*. Særlig mellem familierne *Hostrup* og *Mørch* var knyttet stærke venskabsbånd. De to familier tilbragte mange lykkelige timer sammen, særlig om foråret og sommeren, når Mørch tog familierne med på skovture i den smukke omegn i sin *Char-a-banc*. Også en del højskolefolk kom på besøg i det Mørchske hjem, således højskoleforstanderne *Holger Begtrup*, *Frederiksborg*, *Ernst Trier*, *Vallekilde*, *Ludvig Schrøder*, *Askov*, *Thomas Bredsdorff* m. fl.

Det var festlige stunder, når Elisabeth Mørch satte sig til klaveret og sang for til Grundtvigs og Hostrups sange eller til Hostrups lystige viser.

Når Marie Mørk talte om sin barndom, plejede hun at sige: »Jeg har aldrig rigtig gået i skole.« Og det var rigtigt. Sammen med sin broder Erhard gik hun til undervisning i præstegården sammen med Hostrups børn. Hostrup læste selv med det lille hold elever, og han forstod at fortælle levende historie for dem. Hans venlige og milde sind, hans hjertevarme og hans store kærlighed til fædrelandet og det danske folk gjorde et dybt indtryk på de små elever, og når Marie Mørk senere mindedes sin morsomme skolegang hos Hostrup, lagde hun ikke skjul på, at hun havde lært meget af digterpræsten.

Marie Mørks interesse for pædagogikken var blevet vakt ved moderens og Hostrups påvirkning, og hun kom på frk. Zahles skole, hvorfra hun tog lærerindeeksamen 1885. Hun var allerede fra de unge år stærkt optaget af dansk kunst og litteratur, og 1891 nåede hun accessit for en afhandling om »Natursans og Naturskildring i dansk Litteratur igennem Tiderne.« Guldmedaljen for

Marie Mørk.

den pågældende prisopgave tilfaldt i øvrigt den senere litteraturprofessor *Vilhelm Andersen*, der kom til at stå Marie Mørk nær. Som ganske ung blev hun privatlærerinde hos den kendte præst *Henning Jensen* i Stenmagle. Han var en ivrig grundtvigianer og gjorde et dybt indtryk på den unge lærerinde. Hun besøgte ham mange år senere kort før hans død; han talte om livet efter døden og evigheden, og Marie Mørk glemte ikke hans ord: »Tænk, at nogen kan være bange for ikke at skulle få tiden til at gå i evigheden.« Han regnede med, at han skulle se Dannebrog falde ned fra himmelen og lignende ting, sådan som det engang gik til.

I otte år var hun lærerinde på Vældegård udvidede kvindeskole, en udvidet højskole, sammen med en af sine nære venner, den senere højskoleforstander *Jannik Lindbæk*. Det var her, hendes tanke om en selvstændig skole i Hillerød modnedes.

Mod slutningen af 1800-tallet var der i Hillerød et par små

private pigeskoler. Den største af dem var *Fru M. Lunds Pigeskole*. Denne skole var i 1880 blevet overtaget af skibskaptajn *C. V. T. Lunds* enke, fru *Manna Wesenberg Lund*, moder til æresborger i Hillerød, professor, dr. phil. *Carl Wesenberg Lund*. Det var en fri skole uden noget fast mål eller egentlig eksamen. Senere, da kravet om, at også piger skulle tage eksamen, kom, omdannede fru Manna Lund sin skole til en eksamensskole, hvorfra de unge piger kunne tage almindelig forberedelseseksamen. Da ministeriet senere forlangte, at der til skolen skulle være en gymnastiksal, blev den da 60-årige fru M. Lund betænkelig, fordi hun nu ikke mere kunne være i de hidtidige lokaler, og hun valgte derfor at afhænde skolen. Marie Mørk, der på det tidspunkt netop påtænkte at begynde sin egen skole i Hillerød, hørte om fru Lunds planer, og med en god venindes, frk. Elisabeth Lorentzens, hjælp købte hun fru M. Lunds Pigeskole. Skolen, der på det tidspunkt havde 86 elever, havde lokaler i mellembygningen i muremester Schledermanns ejendom (nuv. Slotsgade 3).

Marie Mørk valgte at flytte sin skole ud i udkanten af byen. På Milnersvej ved Søndre Jernbanevej påbegyndtes opførelsen af en ny skolebygning. Denne del af byen var endnu ret ubebygget, og der lød mange advarende røster, fordi man havde betænkeligheder ved skolens afsides beliggenhed (!). Men frk. Mørk satte sin vilje igennem, og skolen blev opført på Milnersvej. Skolebygningen var tegnet af Frederiksborgmuseets inspektør, arkitekt *Vilhelm Holck*, og bygmester var tømremester *Fritz Milner*, der ejede bygningen til 1901, da frk. Mørk købte den af ham.

Den 2. september 1895 var byggeriet tilendebragt, og skolen blev indviet ved en smuk højtidelighed. Til stede var amtmand, baron *Wedell-Wedellsborg*, slotspræst *Paludan-Müller*, der holdt indvielsestalen, borgmester *Neumann* m. fl. Skolen kunne allerede fra grundlæggelsen glæde sig over stærk støtte ikke mindst fra Hillerød byråd, borgmester *Neumann* og rektor *Iversen*. Skolens officielle navn var Hillerød private Pige-Realskole, men den kom hurtigt til at hedde Marie Mørks Skole. Og med rette. Marie Mørk kom allerede fra den første dag til at præge sin skole overordentlig stærkt.

Skolen begyndte med 60 elever og 3 pensionærer på kost-

Marie Mørk fotograferet i en undervisningstime.

afdelingen, hvor Marie Mørks søster *Eva Mørch* (1867—1942) var en dygtig og trofast husmoder og leder.

Et par år efter oprettelsen, 1897, købte Marie Mørk en nabovilla med tilhørende have, der stødte op til skolen. Her blev indrettet tre værelser til den fællesbørnehave, der hørte til skolen, samt lokaler til de to mindste klasser i forberedelsesskolen. Den pågældende villa hører endnu til skolen; det er den nuværende forstanderbolig. Allerede 1903 måtte skolen udvides igen. Der blev opført en ny fløj til hovedbygningen ud mod Hammersholtsvejen. I 1905 opførtes en ny gymnastiksal, da den gamle gymnastiksal var blevet ombygget til skolekøkken. Skolen, særlig forberedelsesskolen, voksede stadig meget stærkt, og 1907 blev det nødvendigt at opføre endnu en skolebygning. Den blev bygget over for skolen på den anden side Hammersholtsvejen, hvor frk. Mørk havde købt en stor hjørnegrund af landbrugsministeriet. Den nye skole, der var tegnet af Marie Mørks broder, bygmester *Ejvind Mørch*, stod klar til indvielse den 18. oktober 1907.

Hillerøds andre privatskoler, frk. Hemmerts skole og fru Velschows skole, overgik efterhånden til Marie Mørk, og da stats-skolen ophørte med at tage elever ind i sin elementarskole fra 1904, opfordrede Hillerød byråd frk. Mørk til at omdanne sin forberedelsesskole til en fællesskole ved at optage drenge til forberedelse til 1. mellemskoleklasse. Frk. Mørk gik ind på dette, selv om hun måtte gå med til, at der i forberedelsesskolen skulle ansættes en mandlig medbestyrer (1). Byen frafaldt dog senere kravet om den mandlige medleder, og Marie Mørks søster, *Gudrun Mørch* (1877—1960), der også underviste ved skolen, indtrådte i stedet for.

Marie Mørks skole i Hillerød opnåede hurtigt stor anseelse. Selv langt uden for landets grænser. Fra udlandet kom mange elever til hendes skole. Hun plejede at sige, at hun havde haft elever på sin kostskole fra alle jordens egne — undtagen Australien! Og kostskoleafdelingen stod hendes hjerte nær. Hun omfattede sine »pensionærer« med en rørende omhu og kærlighed. Hendes mål var at skabe det bedst tænkelige hjem for dem alle. Morgen efter morgen året rundt kunne man, inden skolegangen begyndte, se hende gå i spidsen for sine piger på morgentur omkring Teglgårdssøen. Om aftenen samlede hun dem i dagligstuen til hyggetimer med underholdning og oplæsning. Medens pigerne sad rundt omkring med deres håndarbejder, læste frk. Mørk højt for dem, enten af vor nationale litteratur eller af et af verdenslitteraturens mesterværker. Om vinteren arrangerede hun »kaffebal« eller hyggelige »lørdagsaftener« med underholdning, oplæsning eller foredrag af kendte personer som *P. A. Rosenberg*, *Vilhelm Andersen* o. a. Hun lærte de unge piger, at det ikke blot var værdifuldt at kunne arbejde sammen, men også at man kunne feste sammen.

Som lærerinde og pædagog var Marie Mørk af et ganske usædvanligt format. Hun lærte sine elever at elske god kunst og litteratur, og hun lærte dem den største respekt for fædrelandet, dets natur, flaget og vor nationale historie. På særlige mærkedage samlede hun eleverne til tale og sang. I klasseværelserne og på væggene på skolens gange hang minder og billeder fra betydningsfulde begivenheder i historien, først og fremmest danmarkshistorien. Hun udgav en lille bog med historiske sange, og selv

Marie Mørk og Eva Mørch fotograferet i skolens have 1920.

var hun en levende og inciterende historiefortæller. Som et symbol havde hun ved indgangen til den nye skole ladet opsætte en afstøbning af Lucca delle Robbias »Syngende børn«. Og der blev sunget meget på Marie Mørks skole. Hun ville, at hendes skole skulle være et »sangens bo«, og hun elskede sangen som »det levende ord, der kommer fra hjertet og går til hjertet.«

Marie Mørk blev engang spurgt, hvordan hun bar sig ad med at holde disciplin blandt så mange børn, ikke mindst på en kostskole. »Disciplin«, svarede frk. Mørk, »hvordan jeg har holdt disciplin? Det har jeg aldrig tænkt særlig over. Det kommer vist af sig selv. Jeg kender i alt fald ikke noget disciplinært problem. Børnene kommer her ind under en regelbundet levevis, der, uden at de ved det, virker meget beroligende på dem. Dagen går i det væsentlige den ene som den anden med regelmæssige arbejdstider, måltider, undervisningstimer, leg og søvn og alt sammen i stadigt samliv med jævnaldrende. Jeg vil nærmest sige, at der skal genialitet til at bryde ud af dette fællesskab og pludselig gøre

noget andet end alle de andre. Børn i almindelighed kan nemlig godt lide, at det går »ordentligt til«.

På mange områder udførte Marie Mørk et banebrydende pædagogisk arbejde. Hun indførte et hvileår for de unge piger, der trængte til det, et skoleår med fri, praktisk betonet undervisning. Hun så klart betydningen af de manuelle fags plads i undervisningen, og hvad det betød for børnenes udvikling, at de blev beskæftigede også med deres hænder. Hun var en af de allerførste herhjemme, der indførte skolekøkkenundervisning i skolen. Det var endda så nyt, at hun ingen lærerinde kunne finde til faget, men måtte hente en i Norge. Før nogen anden drog hun på skovtur med eleverne. Den dag bøgen sprang ud, gik hele skolen med fanen i spidsen ud i Præstevangen, hvor man samledes under de lysegrønne trækroner og lod sangen klinge. En skoleskovtur er i dag en ganske naturlig foreteelse, der helt selvfølgeligt hører med i en skoles liv; men dengang var det noget ganske usædvanligt, at lærerne gik med eleverne i skoven — og tilmed i skoletiden! Allerede 1903 drog Marie Mørk på skolerejse med sine elever. Turen gik til Kullen, hvor man opholdt sig nogle dage. »Rejser«, sagde frk. Mørk, »giver friskhed over undervisningen.« Selv elskede hun at rejse, og hun kunne fra sine rejser fortælle om fremmede landes kultur og kunst, så eleverne aldrig glemte det. »Jeg har skildret Kejser Friedrich Museet sådan, at mine elever ikke vover at rejse gennem Berlin uden at have set det. I St. Marco fik jeg pludselig et par arme om halsen. Det var en gammel elev, der udbød: »Hvis De ikke havde fortalt mig om alt dette, ville jeg ikke have forstået et muk!«

Marie Mørk byggede sin skole på de grundtvigske livsanskuelser. Hendes efterfølger, forstander *W. Stenberdt*, har sagt om hende: »Hun førte en del af højskolen og friskolen ind i eksamensskolens rammer.« Det var hendes mål at gøre eleverne til gode, sande mennesker. Hun søgte at give dem sans for, hvad det er, der betyder noget her i livet og få dem væk fra det overfladiske, der ikke skaber de rene livsværdier.

Kulminationen i det årlige skolearbejde var de efterhånden traditionelle afslutninger i skolens gård. Elever, lærere, forældre og skolens mange venner samledes under det store, skyggefulde valnøddetræ, som Marie Mørk i øvrigt selv engang have plantet.

Sangen lød fuldtonigt fra den store forsamling, og så stod Marie Mørk på talerstolen. Med sin statelige skikkelse, sin ranke holdning, den karakteristiske profil og det smukke hvide hår virkede hun næsten majestætisk. Og hun kunne tale: Hun havde gennem sine taler en sjælden evne til at kunne begejstres, og hun formåede at rive tilhørerne med og smitte dem med sin begejstring og ildhu. Hendes mærke var de tre M-er. I en afslutningstale (1919) fortalte hun, hvorfor hun havde valgt dette mærke: »Da jeg var meget ung — som en af jer — sad jeg en dag i en have på Fyn ved siden af en yndig, gammel mand. Han ridsede med sin stok i jorden, og jeg stak med min parasol (det gik de unge piger med den gang), og så sagde han til mig: »Hvad skriver De nu?« Jeg antager, jeg sagde: »M. M.« (for det har jeg ridset, fra jeg var så lille, at det sagde: »M. M. Marie Mørk er en sød pige). »Nå,« sagde han, »det gør jeg også, men jeg sætter et M til, for det betyder: *Mads Melbye, Middelfart*; og sådan hedder jeg. Men det siger også: *Modig, Munter, Mild*.« Og jeg bestemte straks i mit hjerte der på bænken, og det ord skulle stå i mit skjold. Og jeg forærer dem herved til jer og til hele skolen! *Modig* er ungdommen vel af naturen og *munter* i reglen også. Det tredje M er nok det sværeste at vinde —«.

Et andet mærke, der også kunne stå i Marie Mørks skjold, var ordene: »Jeg og mit hus vil tjene Herren!« Hun brugte ofte dette udtryk, og det gik som en klar linie gennem hele hendes opdragelse — rodfæstet som hun var i sin kristendom. Taknemlighed mod Gud var et grundtema i mange af hendes taler.

En af sine lykkeligste dage oplevede Marie Mørk, da hendes skole den 2. sept. 1920 kunne fejre 25 års jubilæum. Det var en stor festdag. Ved en smuk højtidelighed om morgenen i skolegården fik hun af sine elever — nuværende og tidligere — overrakt et silkebanner med hendes valgsprog: *Modig, Munter, Mild* samt billedet af en sædemand — et symbol på hendes arbejde. Banneret var tegnet af hendes slægtning, kunstnerinden *Gudrun Trier-Mørch*, og udført af frk. *Mathilde Andersen*. Ved samme lejlighed blev afsløret en buste af hende, udført af en af hendes tidligere elever, billedhuggerinden *Thyra Boldsen*. Om aftenen blev hun fejret ved en stor fest på Slotspavillonen. Hovedtalen blev holdt af indenrigsminister *Sigurd Berg*, der bragte en tak fra

slægten Berg til slægten Mørch; derefter talte han i spøgefulde vendinger og omtalte, at han i grunden havde været en af Marie Mørks første elever, idet hun havde undervist ham, da hun var ganske ung pige: »Frk. Mørk var min lærer, da jeg endnu var dreng, og hun en dejlighed på 16-17 år.« Ministeren blev derefter alvorlig, bragte en hilsen fra undervisningsministeren og sagde derpå: »I dag kommer jeg fra Hans Majestæt Kongen, der har bedt mig overrække frk. Mørk fortjenstmedaillen i guld — Og du har fortjent den, Marie Mørk.«

Til festen var skrevet en mængde sange; størst lykke gjorde postkontrollør S. P. Arnøes fortræffelige sang »M.M.M.«, hvis to første vers lyder

M. M. M.

Mel. Forgangen nat.

Hver morgen klokken syv tre kvart
en klokke klemter: klar til start!
Bim-bam ud over tagene
i morgnens luft runger slagene.
Fra havregrød og fra kryddere
den kalder små hillerøddere —
Klip-klap, om kap med rygsækken på
om lidt vil du se dem til skole gå!

Se blot — fra alle retninger:
små piger — store fletninger
og drenge, som udtrykkelig
tror, fletninger er til at rykke i.
Og strømmen går ud ad Banevej
— en bred og betrådt karavanevej —
kameler små i lærdommens ørk
på vej til oasen hos frøken Mørk!

Da Marie Mørk året efter jubilæet fyldte 60 år, ønskede hun at unddrage sig enhver form for hyldest, og derfor arrangerede hun for 20 tidligere elever og ganske enkelte gæster en syv ugers rejse til Italien, hvor selskabet bl. a. tilbragte 18 dage i Rom. Det blev for alle en uforglemmelig oplevelse, takket være Marie Mørks ledelse. Overalt hvor selskabet kom, var hun en kyndig fører og vejleder, der øste gavmildt ud af sin omfattende viden om Italiens kunst og kultur.

Marie Mørk sammen med lærerkollegiet ved skolen, fotograferet i haven i anledning af Mørks skoles 40 års jubilæum 1935. På billedet ses i forreste række fra venstre: Frk. Brodersen (død), frk. M. Hautowitz (pensioneret), frk. Eva Mørch (død), fru Stenberdt, forstander W. Stenberdt, frk. Marie Mørk (død), frk. Gudrun Mørch (død), hr. Sv. Ulander (overlærer ved skolen), hr. E. Banskler (nu skolens forstander), frk. Mathiesen (lærerinde i Asaa).

Bageste række fra venstre: hr. B. Saxe (rektor for Danmarks brevscole), frk. A. Overgaard (overlærer ved skolen), frk. Lautrup (lærerinde ved Sorø husholdningsskole), frk. A. Andersen (pensioneret), frk. E. Rodskjær (pensioneret), hr. Svend Hageltorn (lærer i Hvidovre), hr. Krogh (skolebestyrer i Dronninglund), frk. E. Lauritzen (pensioneret), fru Ross (lærerinde ved Fredrikssund Realskole) fru E. Krohn (død), frk. Hagens (død).

I 1930, da Marie Mørk var over 69 år, gav hun ved skoleafslutningen meddelelse om, at hun nu trak sig tilbage fra ledelsen af skolen. Hun holdt en ualmindelig smuk tale, hvori hun takkede for de lykkelige 35 år, hun havde virket som skoleleder i sin barndomsby. Hun sluttede med at sige: »De 35 år, jeg har arbejdet her, har været lykkelige år. Da professor *Vilhelm Andersen*, min jævnaldrende, forleden sluttede sin universitetsgerning, sagde han: Jeg har altid elsket mit arbejde — og altid arbejdet med det, jeg elskede!« Disse ord ville frk. Mørk gerne gøre til sine, og hun meddelte, at hun ikke trak sig tilbage, fordi hun var træt, eller fordi hun følte sig aflægs, men fordi hun mente, at øjeblikket var det rette. Tiden var inde, at nye kræfter skulle til.

Det var rigtigt, at frk. Mørk endnu ikke var træt. I øvrigt sagde man om hende, at træthed var noget, hun ikke kendte! Allerede dagen efter sin afsked med skolen drog den energiske og ukuelige Marie Mørk med en flok elever på skolerejse til Norge!

Ledelsen af skolen havde Marie Mørk overdraget til forstander *W. Stenberdt*, der havde været realskolelærer i Frederikssund. Skolen fik navnet *M. Mørks skole* og blev helt omdannet til fællesskole, ligesom børnehaven blev nedlagt. Kostafdelingen, der stadig kun var for piger, ledede Marie Mørk sammen med sin søster Eva lige til 1937.

Ved afskeden med sin skole fik frk. Mørk af sine elever overrakt et sølvbæger med guldpenge, der skulle bruges til en udenlandsrejse. Da hun næste forår fyldte 70 år, unddrog hun sig igen al personlig hyldest og rejste sydpå. Hun opholdt sig først en tid alene i Rom, hvor hun var gæst hos en tidligere elevs moder, den kendte danske pensionatsværtinde fru *Dinesen*, derefter drog hun med et lille selskab bestående af lærerinde, frk. *E. Rodskjær*, fru *Gad* og hendes unge slægtning *Niels Peter Feilberg* til Grækenland, hvor man boede 14 dage i Athen. Marie Mørk havde altid længtes efter at se Athen og Akropolis. Nu gik ønsket i opfyldelse. 70 års dagen blev fejret på Akropolis.

Ved sin hjemkomst fik hun overrakt en stor pengegave samt en smuk adresse fra tidligere elever. Med gaven fulgte ønsket om, at hun lod sig male af en kunstner efter eget valg. Hun valgte *Herman Vedel*, der udførte et vellignende portræt af hende.

Marie Mørks største og bedste støtte var gennem alle årene,

medens hun ledede skolen, hendes søster, *Eva Mørch* (1867—1942). Hun var den praktiske husmoder, der ledede kostskolen, og hun tog sig særlig af de små i børnehaven og forberedelsesskolen. Hun var en flittig »digter«, der skrev en mængde sange til skolens fester og årsafslutninger. Allerede til en af de allerførste afslutninger skrev hun den sang, der blev skolens sang: »Som sædekorn i sorten jord.«

En anden søster, *Guðrun Mørch* (1877—1960), den milde og venlige »frk. Guðrun«, var også i en årrække lærerinde ved skolen. Sammen med lærerinde fru *E. Krohn* ledede hun et skolehjem i deres store villa i Slotsvænget.

Marie Mørks ældste broder, *Erhard Mørch* (1863—1944), var oberstløjtnant. Han virkede efter sin afsked med hæren som kantor i Hillerød fra 1925.

Broderen *Ejvind Mørch* (f. 1873) virkede som bygmester og var en tid forvalter på Sindssygehospitalet i Nykøbing S. Han var gift med højskoleforstander Ernst Triers datter, *Guðrun Trier-Mørch*. En af børnene i dette ægteskab er narkosespecialisten, prof., dr. med. *Ernst Trier-Mørch*, Chicago.

Den yngste broder, *Erik Mørch* (1874—1946), var ingeniør. Han var bosiddende i Paris.

Den ældste søster, *Julie* (1865—1953), blev gift med præsten og folkemindeforskeren *H. F. Feilbergs søn Ditlev Feilberg*. De udvandrede til Canada, hvorfra Julie Feilberg regelmæssigt sendte breve hjem om deres liv og genvordigheder. Hendes livfulde breve har H. F. Feilberg udgivet i bøgerne »De derovre« og »Hjemliv paa Prærien«. En datter, *Anna Viggo-Pedersen*, er gift med hillerødmaleren Viggo Pedersens søn, organist *Johs. Viggo-Pedersen*. En søn er kunstmaler *Niels Peter Feilberg*.

Søsteren *Elisabeth* (1869—1935) var gift med sognepræsten *Henrik Kemp*, der var kapellan i Hillerød 1881—87. To af sønnerne i dette ægteskab er kammeradvokat, hrs. *Arne Kemp* og prof., dr. med. *Tage Kemp*.

En ugift søster, *Inger Mørch* (1871—1942), var asylmoder ved Frederiksborg slotssogns børneasyl.

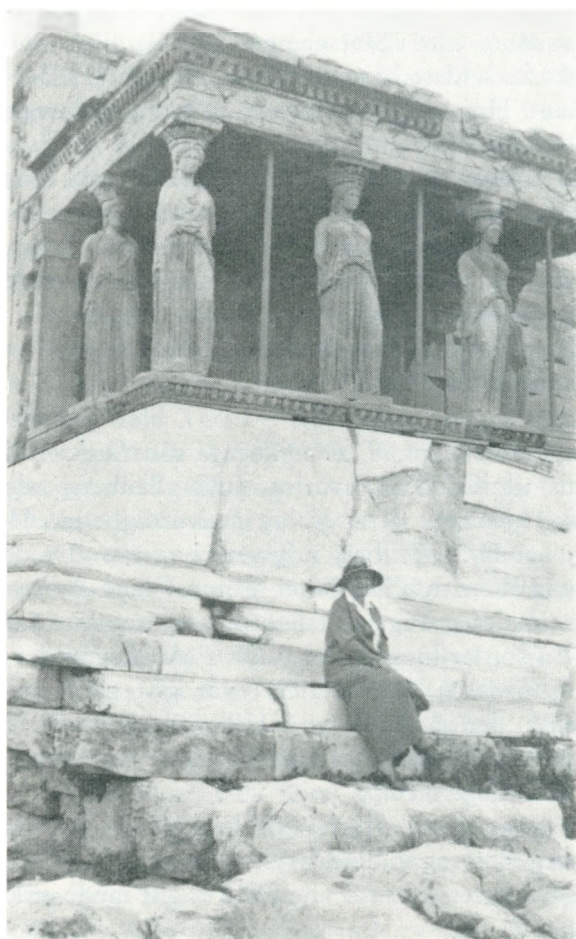
Den yngste søster *Johanne* (f. 1880) er gift med værkstedsleder *Knud Rygaard*.

Efter sin endelige afsked med skolen boede Marie Mørk sam-

men med søsteren Eva Mørch nogle år i København, men efter søsterens død flyttede hun tilbage til Hillerød, hvor hun de sidste år blev kærligt plejet af en af sine tidligere lærerinder, frk. *Elisabeth Lauritzen*.

Marie Mørk døde 30. maj 1944, 84 år gammel. Hun ligger begravet over for det store familiegravsted på Hillerød kirkegård.

Nils Gustafsson.

Marie Mørk på Akropolis.

MINDESTØTTEN FOR C. D. F. REVENTLOW

Spredte Træk i forbindelse med dens rejsning.

»Aldrig dør eftermælet, hvor det er vel vundet.« Sådan siger det gamle Havamål fra omkring år 1000. Denne ældgamle sandhed, formet af slægters erfaring gennem tidernes gang, gælder ikke mindst den betydelige personlighed, for hvem den smukke mindestøtte i Frederiksborg slotshave er rejst, greve Christian Ditlev Frederik Reventlow (1748—1827) til Christianssæde på Lolland. Han hørte til den kreds af danske stormænd, som i medmenneskelig indstilling havde lighed med Herluf Trolle (1516—1565) deri, at »han ikke saa holdt af den ene Stand, at han forsmåede den anden . . ., men var dennem alle tilfællig med al Retfærdighed, Medlidenhed og Belevenhed.« (Niels Hemmingsen i ligprædiken over Herluf Trolle). Chr. Reventlows opofrende gerning for sine undertrykte landsmænd er saa betydelig, at enhver dansk bondemand i ærbødighed har grund til at bøje sit hoved, når han nærmer sig dette monument.

I sin ungdom var Chr. Reventlow under rejser i udlandet blevet stærkt påvirket og dybt grebet af de nye tanker og kulturelle livsformer, der var ved at bryde frem blandt folkene i europæiske lande. Derude førte de ofte til voldsomme revolutioner og til bitre blodige kampe. Men Danmark blev sparet for blod mellem stænderne (klasserne), fordi det var retsindige, ansvarsbevidste mænd som Chr. Reventlow og A. P. Bernstorff m. fl., der gennemførte de store samfundsomvæltninger her.

Da Chr. Reventlow i 1775 havde overtaget godserne Christianssæde og Pederstrup, afløste han straks på hovedgårdene det gamle »Trevangsbrug« med »Kobbelbruget«, der arbejdede med flere skifter. Jorden blev brakket, kløvermarker blev udlagt, og

forbedrede agerbrugsredskaber blev taget i brug. Derefter kom turen til almindelige bøndergårde, som blev udskiftet og udflyttet fra landsbyerne. Hoveriets afløsning blev påbegyndt, børneskoler blev oprettet rundt på hans godser, og snart erfarede man, at disse foranstaltninger havde en heldig indflydelse på bøndernes fremgang og velstand.

Reventlow var deltager i den sammenslutning, der forberedte og planlagde statskuppet 14. april 1784. Han mente selv, at han den dag havde været modig som en løve, og man påstod da også, at det ligefrem var kommet til håndgribeligheder mellem ham og den magtkære enkedronning, Juliane Marie, der voldsomt stred for at bevare magten for sin svage og ubetydelige søn, arveprins Frederik.

Efter dette regeringsskifte fik Reventlow en udstrakt magtstilling i statens tjeneste, og kort efter blev han den ihærdige og dygtige leder i »Den lille landbokommission«, der var nedsat i februar 1785 for at finde midler til at forbedre bondestandens kår i Frederiksborg og Kronborg amter. Her blev ca. 1300 gårde udskiftet, og af disse fik man over 300 udflyttet. Hoveriarbejde og kongetiende blev afløst mod vederlag i penge. Resultatet af disse forsøg var så lovende, at »Den store Landbokommission« blev nedsat året efter med opgave i samme retning for hele landet. Allerede i det følgende år lykkedes det ham at få halsjern, hundehul og træhest forbudt, og 20. juni 1788 kom forordningen om stavnsbåndets løsning. Om Reventlows virke i landbokommissionen siger historikeren Edvard Holm, at »det er ubestrideligt, at R. har arbejdet mere i den end nogen anden.« Han mødte nok megen modstand og mistænksomhed, men alt prellede af på hans stærke tro, og hans tanker og meninger vandt sejr.

Ved en fest på Frederiksborg slot 15. august 1788 uddelte Reventlow arvefæsteskøder til de første 15 frie bønder her fra amtet. I en tale til dem søgte han at se ind i fremtiden, og her tegnede han folkets lykkelige kår under de nye forhold. Han overdrev ikke, og eftertiden kan kun godkende og bekræfte rigtigheden i hans syn. Senere virkede han ivrigt for at få skoleloven af 1814 gennemført, og lige til sin død var han utrættelig i sin iver for at gavne og glæde andre. Bl. a. var han en betydelig og værdifuld støtte for Berthel Thorvaldsen i hans trange år.

Han var en from natur, der søgte kraft og styrke gennem bøn og bibellæsning. Han levede i et lykkeligt ægteskab, og ved ægtefællens død udtalte han ønske om, at Gud ville finde ham værdig til »at være hende nær i de Saliges Boeliger.«

Ved hans død gav en samtidig ham dette vidnesbyrd: »Han var en fuldendt Hædersmand, utilgængelig for Smiger, ikke altid fri for at forvekle det ringe med de betydningsfulde, men aldrig vigende fra Rettens og Ærens Vej.« (J. G. Rist).

I et mindediget blev der givet dette løfte: »Ei glemmes skal Grev Reventlow, saalænge Bonde gaaer bag Plov...« (Kjøbenhavns nyeste Skilderie 1827), og da hundredåret for stavnsbåndets ophævelse nærmede sig, opstod der blandt danske bønder stærkt støttet af landsbylærere, et ønske om at rejse Grev Reventlow en mindesten. For at træffe forberedelser til løsning af denne opgave trådte et udvalg sammen i 1884, og man enedes om at opfordre landets sogneråd og sognefogeder til at foretage indsamlinger til dette formål. Opråbet var underskrevet af 45 personer, deraf 22 landbrugere og 12 skolemænd. Blandt landskendte underskrivere kan nævnes forfatterne Ingvor Bondesen (1844—1911) og Zakarias Nielsen (1844—1922), højskoleforstander Chr. Nielsen (1835—91), Hindholm, og lærer Mads Abrahamsen (1837—87), Kildebrønde, der havde et anset navn i alle lærerkredse landet over.

Indsamlingen blev mødt med velvilje og indbragte ialt 10235,10 kr. Frederiksborg amt var den egn, der ydede det største beløb. Udvalget modtog tre forslag til mindestenen, og det antog næsten enstemmigt et udkast fra billedhuggeren Axel Fr. Pacht (1847—98), der bl. a. havde skabt busten af H. C. Lumbye i Tivoli 1874. Monumentet blev udført i svensk granit og i bronze og kom til at koste 9000 kr. På forsiden findes et portræt af Reventlow i basrelief, og foran fodstykket står som oplysningens sindbillede en vinget menneskeskikkelse med en løftet fakkelt i højre hånd. Ved dennes fod ligger et knækket åg som symbol for trældommens ophør og frihedens komme. På bagsiden blev sat følgende indskrift: »Statsminister Christian Ditlev Frederik, Greve af Reventlow, gennemførte, støttet af højsindede Fæller, Bondens Fri-gjørelse for Stavnsbåndet i Aaret 1788.«

På sokkelens to sider blev indhugget et par fyndord, der siden

da ofte ses gengivet i skrifter om denne frihedens vågnende tid, velsagtens fordi de så smukt betoner to grundlæggende moralbud om glemsel og tilgivelse, at man vil glemme det onde og bevare mindet om det gode:

»Vi vil skrive i Sand,
hvad de gamle led,
men i Sten hans Navn,
som for Frihed sted.«

Og

»Frihedstræets unge Stamme
gav han kraftig Rod,
sand Oplysnings dybe Kilde
grov han ved dets Fod.«

Der var indkommet flere forslag til en inskription, og blandt dem valgte man disse sætninger, der var formet af lærer Søren Abrahamsen (1852—1912), Rødovre. Udtrykket »Vi vil skrive i Sand...« havde han hentet fra den gamle, fattige skole, hvor børnene fik den første skriveundervisning ved at tegne bogstaver i vådt sand med en spids pind.

Søren Abrahamsen stammede fra et lille landbohjem i Greve. Han havde bestået lærereksamen i 1871, og efter nogle års skolegerning i Jersie kom han til Rødovre, hvor han virkede til sin død i 1912. Han var en begavet, ligevægtig og retlinet personlighed med evne til at fremsætte sine tanker i klar og smuk form. Iøvrigt var han en venlig og munter natur med vid og dyb alvor bag. Dertil kom, at han var en dygtig, interesseret og meget anset lærer, der bl. a. udarbejdede flere meget benyttede undervisningsmidler for folkeskolen. Han forberedte en snes unge mænd til seminariet og var ved sin død medlem af hovedstyrelsen for Danmarks lærerforening. I sit liv og i sin skolegerning fulgte han den enkle, pædagogiske læresætning, der var anerkendt helt fra Peder Syvs (1631—1702) tid: »Et godt eksempel er bedre end tyve regler.« Hans evne til at skabe rammende udtryk i smuk poetisk form kan man også danne sig et skøn over ved at læse nogle sætninger, han skrev på bagsiden af sin faders portræt, da denne var død.

Han nytted Dagen med Bøn og Flid,
og Herren velsigned hans Møje,
gav ham en Aften rolig og blid,
tog ham ved Haand i den sidste Strid,
lukkede saa kærligt hans Øje.

Få sønner havde givet deres fader smukkere vidnesbyrd, og færre har formået med få linier at tegne et klart og meget sigende billede af deres faders personlighed og virke. Om hans to brødre, Niels og Peter Abrahamsen, har Anders Uhrskov fortalt i »Fra Land og By«, side 176 ff. og i »Nye Kulturbilleder«, side 118 ff.

Den 15. august 1888 blev mindesmærket afsløret i slotshaven med mange gode taler, men den, der måske nok vakte mest lydhørhed og især faldt i god jord hos deltagerne ude fra landet, blev holdt af den stoute, veltalende, nordsjællandske bonde, møller Lars Pedersen, Strøllille, der af egen erfaring vidste, at »Bondebrug er ikke Barneleg.« Han nævnede tidens tunge tryk. Det var jo i provisorietiden (1877—94) og i det tidsafsnit, da den danske bonde under knappe økonomiske kår måtte omlægge sin drift fra kornsalg til forædlede varer og sætte sin lid til den nye endnu uprøvede andelstanke. Han mindede om Reventlows ord: »Bliv flittig og brav Borger«, og han følte sig sikker på, at denne nu hundrede år efter vilde sige: . . . »jeg er tilfreds, min Tro blev ikke til Skamme.« Han gentog stenens indskrift: »Vi vil skrive i Sand . . .« og sluttede med ønsket om at »denne Statue altid må knejse ud til et lykkeligt Folk.« Talen hilstes med stærkt bifald og ikke mindst af de mange landboere, som den dag var stævnet til Frederiksborg.

Til denne fest havde Søren Abrahamsen skrevet en sang, hvori han betoner fredens og forsonlighedens opbyggende værdi, men hvori man også aner hentydning til tidens hårde, politiske strid, der ofte havde slået dybe kløfter mellem søskende, mellem naboer ja mellem hele egne. Sangen slutter med disse gode ønsker for vort folk:

»Saa staa da der du Bavtasten med Ære.
Spred skønne Minder vide over Land.
Freds og Forsonings gode Aand du bære
fra Borg til Hytte, mellem Mand og Mand.«

H. L. Sørensen.

Litteratur:

Mindesmærket i Frederiksborg Slotshave, udgivet af Forretningsudvalget, 1888.

Louis Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, 1895.

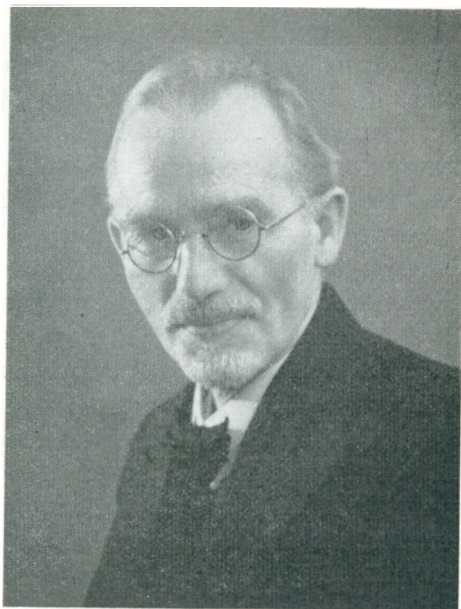
Arthur Petersen: Greve Chr. D. F. Reventlow til Christianssæde, 1948.

JENS R. HEDEGAARD

Det var ikke nogen helt almindelig Mand, der døde den 21. Juni 1948. Jens R. Hedegaard var Lærer og Kunstner, men først og fremmest Menneske. Alene det at møde ham paa Vejen, eller under Forbifarten at se ham pusle i sin Have, var der en Opmuntring i. Man følte sig bedre tilpas bagefter end før. Kom man i Samtale med ham, opdagede man snart, at han besad et særpræget Tankeliv, at han ejede et rigt Indre. —

Jens Rasmussen Hedegaard var Vestjyde, født den 2. Juli 1866, paa Melhedegaard i Vemb. Efter Gaarden havde han sit Efternavn. Hans Fader, der var Fynbo, døde tidligt, men hans Moder, der senere giftede sig igen, fik stor Indflydelse paa ham. Der var tre Ting, Hedegaard fik i Arv fra dette Hjem, det var Arbejdssomhed, Nøjsomhed og Guds frygt. Han kunde takke sin Moder for alle disse Ting. At han har gjort det, vidnede et af hans bedste Billeder om. Det er et større Lærred med Titelen »En stille Time«. Man ser her en ældre Kone sidde en Søndag Eftermiddag ved Bordet i sin tarvelige Stue og læse i sin Bibel. Konen er Hedegaards Mor. Der er megen Følelse i det Billede, en egen sønlig Æmhed. —

Jens var en opvakt Dreng; han vilde gerne læse, men Kaarene var smaa, og i de Aar, han blev voksen — i Firserne — havde Landbruget tilmed svære Kaar, saa nogen videre Hjælp fra Hjemmet var ikke at vente. 16 Aar gammel kom han paa Staby Højskole, hvor der uddannedes Vinterlærere, og her traf han *Jeppe Aakjær*. Efter to Vintres Ophold her var han kommet saa vidt, at han som saa mange andre velbegavede vestjydske Knøse kunde bestride et Vinterlærerembede. Dermed gik et Par Aar, men de gik ikke smertefrit. Hedegaard fik Benedder i en Finger, men

Jens R. Hedegaard.

fandt Støtte i et Præstehjem, hvor Præstefruen forbandt hans syge Finger, mens Præsten læste med ham og bragte ham saa vidt, at han kunde rejse til København og bestaa Præliminær-eksamen ved Universitetet.

Herefter kom han til Nordsjælland, hvor der flere Steder var oprettet Friskoler. De uddøde dog alle efter kortere eller længere Tids Forløb. Hedegaard blev Lærer ved Tjæreby Friskole ved Hillerød. Her virkede han fra 1887 til 1894, og her vandt han sig Venner for Livet. Han var meget optaget af Højskoletanken, og han fik bl. a. den allerede dengang landskendte Foredrags-holder, *Holger Begtrup*, der var Lærer paa Askov Højskole, til at holde Foredrag i Friskolen.

Indtægten var ikke stor i de Aar. Det var den iøvrigt aldrig for Hedegaards Vedkommende. Men han kunde leve af lidt, og han led ikke derved. Nøjsomhed — den yderste Nøjsomhed, som Folk slet ikke kender nu om Dage — var ikke for ham en Anstrengelse, det var noget helt naturligt. Man *skulde* spare, og alle havde godt af at leve af lidt, mente han. Deri var jeg nu ikke

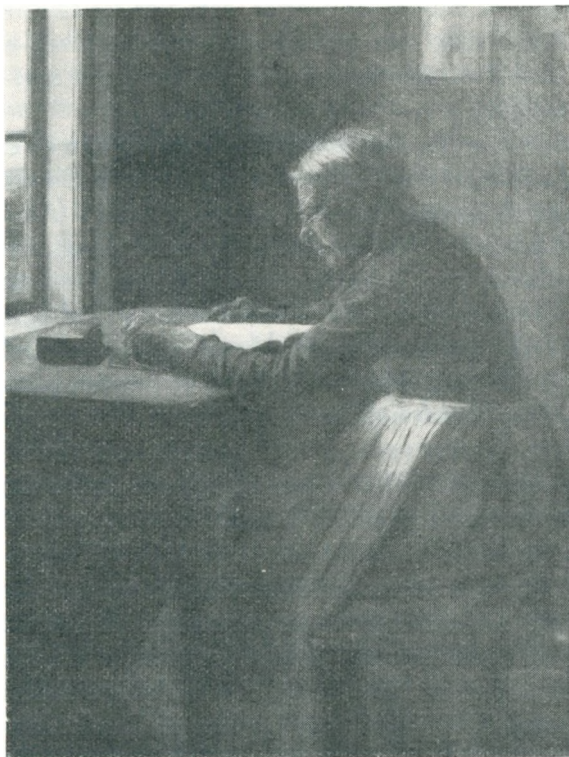
helt enig med ham, og det gav senere i Livet Anledning til visse Diskussioner os imellem. Men rent personlig havde Hedegaard Ret, thi for ham var Sparsommelighed en Ide. Han forstod blot ikke, at alle ikke var skaaret over den samme Læst

I Efteraaret 1894 forlod Hedegaard Tjæreby og tog paa Askov Højskole, hvor han tilbragte Vinteren. Her blev Forbindelsen med Begtrup yderligere uddybet. Hedegaards Hu stod til Ungdomsarbejdet, og efter Askovopholdet blev han Lærer hos *Jens Nielsen* paa Klank Højskole. Men den Trang, han ejede til at skaffe sig flere Kundskaber og mere Uddannelse i det hele, drev ham et Par Aar efter til København, hvor han gik paa Statens eetaarige Kursus og samtidig uddannede sig som Maler.

Allerede i Tjærebytiden havde Hedegaard følt Trang til at syse med Malerpenslen, og Virksomheden med Farverne blev ham efterhaanden en Livsbetingelse. Da Hedegaard engang blev spurgt, hvilken Kunstner han skyldte mest, svarede han: »*Irminger*. Maaske har han ikke sat Spor i min Malemaade, men han saa mine første Billeder, kritiserede og vejledede, og han raadede mig til at søge Krøyers Malerskole. Der gik jeg saa i fire Vintre, to med Krøyer som Lærer, halvandet med *Tuxen* og en halv med *Julius Paulsen*. Tuxen og Krøyer udfyldte hinanden godt. Tuxen lagde Vægten paa Nøjagtigheden, Krøyer paa, at man fik fat i Karakteren.«

Efter Københavnstiden drog Hedegaard tilbage til Klank Højskole, hvor han var Lærer i en Aarrække. Men 1901 flyttede han atter sine Teltpæle til Nordsjælland, hvor han blev Lærer paa Frederiksborg Højskole, som Holger Begtrup havde oprettet i 1895, og her var han i mange Aar. Han underviste i Dansk, Tegning og flerstemmig Sang — han var meget musikalsk — og han fortalte Kunsthistorie. Der var intet blændende ved Hedegaard, men han ejede en dyb Menneskelighed, en Tro paa det godes bærende Kraft i det enkelte Menneske. Man kan godt sige, at hans Menneskelighed var usædvanlig.

I disse Aar kom en Kvinde ind i hans Liv. Det var Skolens Sygeplejerske, *Andrea Margrethe Pedersen*. Hun var Fynbo, født 16. Marts 1873 i en lille Gaard paa Ullerslev Mark. I Efteraaret 1902 blev Margrethe Pedersen Sygeplejerske paa Frederiksborg Højskole. I Løbet af nogle Aar begyndte den stilfærdige Vest-

En stille Time.
Maleri af Jens R. Hedegaard.

gyde og Margrethe at se venligt til hinanden, og 1906 blev de gift. De byggede sig et Hus, »Solbrink«, der laa mellem Højskolen og Ullerød Brugsforening. De fik efterhaanden fire Børn, hvoraf de senere havde den Sorg at miste det ene, en 17-aarig Søn, der gik paa Frederiksborg Statsskole.

Hedegaard underviste om Vinteren og malede om Sommeren, ligesom han med Talent og Energi passede deres Have. (Endnu den sidste Aften, han levede, havde han været ude at vande Blomster). Som Maler tilhørte han den naturalistiske Skole. Han malede Naturen, som han saa den, og som andre genkendte den. Men nogen Publikumsmaler var han ikke. Hans Billeder var stilfærdige, men redeligt malt, og ofte aandede der en dyb Kærlighed til Naturen ud af dem. Men hvis Hedegaard havde Valget

mellem at male et Billede af Slottet, som var let sælgeligt, og af en eller anden Grøft, som morede ham mere, ja, saa valgte han Grøften. I den Retning var han — man kan godt sige — baade ærlig og stædig.

Han naede den Anerkendelse, som laa i, at han et Par Gange fik et Billede optaget paa Foraarsudstillingen paa Charlottenborg. Et Par Smaaustillinger havde han ogsaa haft i Aarenes Løb, men i Paaskedagene 1917 slog han det store Slag, kan vi godt sige. Han afholdt paa Teknisk Skole i Hillerød en retrospektiv Udstilling, der rummede 155 Oliemalerier og Kultegninger. En Del Billeder, der fandtes paa Højskoler, i Forsamlingshuse eller i privat Eje, var dog ikke til Stede. Det samme gjaldt et Billede paa Aarhus Kunstmuseum. En Kritiker, der omtalte Udstillingen fyldigt, fremhævede især Figurbillederne fremfor Landskaberne. Udstillingen blev velbesøgt, og den første Dag solgtes der 21 Billeder, senere en hel Del flere.

Aaret før havde de tre Hillerødmalere, *Jakob Hansen*, *Theodor Kjølnér* og *Aksel Simonsen*, i Fællesskab holdt en Udstilling paa Teknisk Skole. Senere formede det sig saadan, at Aksel Simonsen trak sig ud af Selskabet og i Stedet for udstillede i København, mens Hedegaard blev Trediemand. I adskillige Aar udstillede Jakob Hansen, Hedegaard og Kjølnér i Paaskedagene deres Malerier paa Teknisk Skole til Glæde for Byens og Egnens Befolkning. Adskillige Billeder blev da ogsaa solgt. —

I 1943 ramtes Hedegaard af et haardt Slag, idet han den 3. September mistede sin Hustru. Hun havde trofast staaet ved hans Side og selv om hun var en hel anden Natur — mere festglad end sin spartanske Mand — fandt hun dog Lykken i at dele Kaar med ham. Flittig, stræbsom, gudfrygtig og hjælpsom var Margrethe Hedegaard.

Tabet ramte den ellers saa ligevægtige Mand haardt, men Livet skulde jo leves. I flere Aar boede han alene i sit Hus, men Hjertet blev efterhaanden svagt, og han maatte en Tur paa Sygehuset. Her tilbragte han — det lyder maaske mærkeligt, men det er sandt — lykkelige Dage. Sangglad som han var, overtalte han de andre Patienter paa den 8 Sengsstue til at synge Aftensang, og det gjorde de hver Aften, saa længe han var der. Hedegaards Aandsliv var aktivt. Siden dette Sygehusophold havde han Hus-

bestyrerinde, i de sidste tre Aar den trofaste *Karen Mathiesen*.

Hedegaard havde altid travlt. Der var hele Tiden mere, han skulde have gjort, end han kunde overkomme. Men hvor travlt han end havde, saa blev Morgen- og Aftenandagt med Sang og Læsning aldrig forsømt, selv om han nu og da var ene om det. Jeg har set den Bog, han læste i den sidste Aften, han levede, det var V. J. Hoff »Fra Kirken og Lønkammeret«, og i den stod der et Navn: A. M. Pedersen 1902. Det var et kært Minde, Bogen havde tilhørt hans Hustru.

Hedegaard havde i alle de Aar siden 1909 været Kirkesanger i Frederiksborg Frimenighedskirke. Fra denne Kirke blev han begravet, og Pastor emer. *Johs. Christiansen*, tidligere Tjæreby, talte smukt om ham som en af de stille i Landet, der er Menighedens Støtter.

Den myreflottige Mand, der nu havde lukket sine Øjne, efterlod sig et stort Antal Malerier og Skitser, hvoraf de tre Børn fik hver sin Part, men der var endnu ca. 300 tilovers. Arvingerne fik da den smukke Tanke at skænke alle disse Billeder til en Legatkapital til Fordel for flittige og stræbsomme mandlige Vinterelever paa Grundtvigs Højskole. Der blev ved Efteraarsmødet 1948, ved Elevmødet 1949 og endnu to Gange senere afholdt Mindeudstillinger, hvorved alle de 300 Billeder efterhaanden blev afhændet. En Række Hjem i Nordsjælland erhvervede fra eet til en hel Samling af disse Billeder, som nu er til daglig Glæde for disse Hjems Beboere. Legatkapitalen er naaet op til noget over 10.000 Kr.

Da en Kunstanmelder for en Del Aar siden i en Kronik omtalte en Udstilling, som en Række Malere afholdt paa *Den fri* i København, gav han Artiklen Overskriften *Hverdagskunst*. Dette Ord kunde man ogsaa sætte over Hedegaards Billeder, men vi er da nogle Stykker, som i vore Hjem daglig finder Begrielse ved Synet af disse skønne Lærreder. —

Skulde man anbringe et Motto over Hedegaards Liv og Virke, kunde det passende være de Linjer, der findes i et af Henrik Ibsens Dramaer:

Det er Viljen, som det gælder,
Viljen frigør eller fælder.

Viljen havde Jens R. Hedegaard.

A. U.

GAMMELDAGS SKÆMT

III.

I *Kultur og Folkeminder* Aargang VII og IX bragte vi en Del gamle Remser, som Anders Uhrskov havde indsamlet fra Landets forskellige Egne. Den første Samling stammede fra Sjælland, den anden fra Jylland. Vi fortsætter her med en tredje Samling, hvoraf nogle er fra Møn, men de fleste fra Sjælland, idet en enkelt af disse dog har sin Oprindelse i Jylland.

Fra Møn.

1.

»God Aften, Per!« — »Tak, Per!« — »Har du set noget til vore Faar, Per?« — »Ja, Per!« — »Hvor, Per?« — »Omme bag vor Gaard, Per!« — »Hvor mange var der, Per?« — »To røde og et rødt, to døde og et dødt, to jøssede og et graat, to gump-rumpede, to stumprumpede og to, som ingen Rumpede havde.«

2.

Der boede en Mand i Vester Ore,
han havde fire Faar saa store.
Saa kom der en Ulv ind i hans Gaard
og bed alle hans fede Faar
saa nær som en gammel Vædder.
Den satte han paa sin Lo,
og der skal du tjene mig huld og tro
for Pølse og for Penge,
indtil dine Øjne bliver røde som Streng.
Deraf blev tolv kulhovede Dreng.

3.

Der opstod en Kælling i Tunnerup Mose, hun gjorde tre forgyldte Æg. Deraf blev tre brunryggede Dreng. Da de blev

store, fik de hver en Pose og gik ud i Korselitse Skov og sankede Nødder.

4.

Sidsel Hvids og Ole Skindpels det var ogsaa et Par Folk. De gik ud paa en Mands Bygager og sankede Hvedeaks. Saa kom Konen, som ejede Hampen, og sagde: »Hvad, gaar I her og luger min Grønkaal?« Og hun tog to Kirsebær og stak fire Pærer efter dem. Og de skabede dem tossede op ad Sankt Hans Toft, indtil de naaede Læbusken. Der hittede de en Falk, som malkede atten Stager Mælk paa sytten Potter nær. Og det er bekræftet af Rasmus Jokumsen, som døde for tre Aar siden og blev begravet ovre i Idestrup Præstegaardshave og opstod under Øltønden, der hvor Præstens Kusk plejede at lægge sin Svøbe.

5.

Nedenstaaende Remse blev meget brugt paa Møn i min Barn-dom. Det har tidt ærgret mig, naar jeg som Barn kom og spurgte Mor: »Ved du hvad?« og saa fik til Svar:

Ved du hvad?

Pottemageren laver Fad.

Ved du mer?

Han laver dem af Ler.

Ved du lidt?

Han smør' dem med Fedt.

Ved du meget?

Han sælger dem i Stege.

Ved du mindre?

Han laver dem, saa de kan klingre (gaa itu).

Denne og de følgende Remser rimer alle, naar de siges paa mønsk Dialekt.

6.

Naar det saa ud til Regn, sagde de gamle altid:

»Vi faar Regn,« sa' Per Degn.

»Gør vi det?« sa' Per Smed.

»Ja, vi gør,« sa' Per Smør.

»Kryb i Hul,« sa' Per Kul.

»Nej, jeg vil ikke,« sa' Per Nellike.

»Jo, du skal,« sa' Per Skrald.

»Kryb i Lun,« sa' Per Dun.

»Kryb under Gærdet,« sa' Per Vædder.

7.

Hvis man mødte en med Hul paa Hosen, sagde man:

Skal jeg sige dig en Glose?

Du har Hul paa din Hose.

Skal jeg sige dig et Raad?

Du kan stoppe det med Naal og Traad.

Skal jeg sige dig en Ting?

Du maa ikke tage for lange Sting.

8.

Det er en Skam at bide Hovedet af et Lam og la' det leve.

Fra Sjælland.

9.

Vindekilde er en stor Stad,

i Støbberup faar de ingen Mad.

Faarevejle ligger i en Hule,

i Veddinge faar de aldrig en Smule.

Høve ligger paa en Bakke,

i Aasens (Asnæs) kan de ikke snakke,

i Tolsager har de ingen Nakke,

og i Ovstovte (Aarstofte) har de ingen Frakke.

10.

Ubberup, Tømmerup ligger paa Rad,

Kaastrup er den store Stad.

Andas (Asnæs?) ligger oppe paa en Banke

og gnaver alle de fede Skanke',

og Istebjerg ligger nede i en Hule

og faar aldrig en Smule.

11.

Stavreby er en stor Stad,

i Bønsvig faar de ingen Mad,

i Fuglsang kvidrer de alle,

i Roneklint skyder de Skud paa Skud,

i Ambæk tror de alle paa Gud.

Smedstrup er en Hule,

i Steenstrup ejer de ikke en Smule.

(Fra Jungshovedegnen).

12.

Himmelev, Veddelev, Hvarby (?),
 Øm, Glim, Gøderup,
 Roskilde er en stor Stad,
 Jyllinge ligger i en Hule,
 I Gundsømagle faar de aldrig en Smule.

13.

Ane Katrine Trolle hun havde saa mange Blommer. Jeg bad om en, hun gav mig en Sten, Stenen gav jeg Bonden, Bonden gav mig Høet, Høet gav jeg Koen, Koen gav mig Mælken, Mælken gav jeg Bageren, Bageren gav mig Kringelen, Kringelen gav jeg Jomfruen, Jomfruen gav mig Stegen, Stegen gav jeg Mor, Mor gav mig Patten, Patten gav jeg Katten, for at den skulde fange Rotter og Mus om Natten.

14.

»Go'daw, Per, har du set noget til vor' Faar, Per?« — »Ja, Per.«
 — »Hvor, Per?« — »Henne bag vor Gaard, Per.« — »Hvor mange var der i Flokken, Per?« — »Fire hvide og fem graa, Per, alle havde de Klokker paa, Per, uden eet, og det var mit,« og det tog Per og putted i sin Lomme.

Kan du stave til Rasmus Møllers Enkes Mand uden Bogstaver?

15.

To Straa i et Glas
 det siger Ras,
 to Rotter i et Krus
 det siger Mus — Rasmus.
 Tappen i en Tønde
 det siger Mølle,
 en Hund i en Lænke
 det siger Enke,
 en Streppe i en Spand
 det siger Mand —
 Rasmus Møllers Enkes Mand.

16.

Marie, Marie, Marulle, hun havde saa mange gule Blommer. Jeg bad hende om en, hun gav mig en Stilk, Stilken gav jeg Bonden, Bonden gav mig Hø, Høet gav jeg Koen, Koen gav

mig Mælk, Mælken gav jeg Katten, for at den skulde tage
Mus og Rotter hele Natten.

17.

Det nyeste nye.

Okker, gokker, Gummiklokker,
nu kan vi faa de nye Sokker.
Erle, perle, pif, paf, puf,
vi maa ta' dem i en ruf.
(Tilegnet Forsyningsministeren).

18.

Vrøvleremse.

En Snaps til Frokost sjælden er,
to er Sundhed ej for nær,
tre er passe maadelig,
fire kan ej skade mig,
fem har ogsaa fundet Sted,
seks kan ogsaa nok gaa med,
de første syv de værste er,
den ottende har jeg ogsaa kær,
ni gi'r mange kloge Raad,
ti er lidt til Overdaad,
har jeg først den elvte faaet,
saa gaar nok den tolvte godt.

19.

En blikstille stormfuld Juninat midt i September kom en ung
Olding farende ganske langsomt hen ad den støvede Landevej.
Støvet stod om ham i det pjaskende Regnvejr. Han sprang ind
i en Bøgeskov, hvor der ikke voksede andet end Egetræer. En
stor Gran styrtede, men den ramte ham ikke. Halvdød, som han
var af Slaget, myldrede han forsigtigt videre, til han af Stormen
blev drevet ud paa det aabne Hav, hvor han kom i Havsnød.
Resolut knækkede han Nøden og sejlede i Land paa en Staal-
stang. Hans Liv hang i en Traad, men han kravlede op ad Traa-
den og kunde se, at hans Far laa paa sit Yderste. Han tog straks
hjem og lagde ham længere ind. Efter Faderens Død arvede
han Herregaarden »Sultenborg« med tilhørende Avlsgaard 4½
Td. Land godt gødet med Blikkenslageraffald og Skærver. Iført
ingenting og et Par bundløse Træsko uden Overlæder rejste

han ligesom Kain til et fremmed Land og giftede sig. Da Brudekareten kom, og Hestene saa ham, stejlede de, saa han maatte tage dem i Halerne og holde dem oppe. . . . (Der var meget mere, men det kan Meddeleren ikke huske).

20.

Gammel Indbydelse til en Barnedaab.

Jeg skal hilse fra min Far paa Mandag og min Mor paa Tirsdag og den lille paa Onsdag, om I vilde paa Torsdag komme paa Fredag, spise til Middag paa Lørdag, for den lille skal i Kirke paa Søndag. Der er syv beskidte Mil fra Dørtærskelen til Bordendsbænken. Ske maa I selv tage med, Kniv og Gaffel har vi ikke. Saa har vi en Gaas i et Hummer, hun gør noget Plummer, det kan I slabre i jer, naar I kommer. Saa kan I sætte Jer paa Pyllen og kigge op paa Hylden, og hvis der er noget, I kan naa, maa I gerne lade det staa.

NOTER

1—4 er optegnet af P. Rasmussen, Elmelunde, 1920. 5—8 optegnet af Fru Ingeborg Pedersen, P. Rørdamsvej 32, Kongens Lyngby.

9. Optegnet af Højskolelærer Ole Jensen, Frederiksborg Højskole, født i Asnæs 1861.

10. Fra Ubberup. Optegnet af J. Jensen, Teglgårdslund, Hillerød.

11. Meddelt af Købmand Viggo Andersen, Hillerød, der er født i Roneklint Skole i Fuglsang 1882.

12—14. Optegnet af Karen Andersen, Borsholm, Saunte, der har lært Remserne af sin Farbroder, der var født 1849 i Gundsømagle.

15—16. Optegnet af Ole Jensen, født i Asnæs 1861.

17. Optegnet af Haandgerningsinspektør Fru Anna Næsgaard, København, 1949.

18. Optegnet af Vicevært J. P. Petersen, Frederiksværk, efter Meddelelse af tidligere Sognefoged i Torup L. N. Amossen.

19. Optegnet af Direktør J. K. Kierkegaard, Øbakkegaard, Ballerup, 1947. Hørte Remsen o. 1925 af en Mand fra Aarhusegnen.

20. Optegnet af Fru Martha Sørensen, Bjeverskov.

Nordsjællandsk Folkemuseum. Udstillingsbygningen.

FORSKELLIGT

Nordsjællandsk Museumsforenings Bestyrelse består af følgende: Sparekassedirektør *O. Blinkenberg Nielsen* (Kasserer), Forstander *Nils Gustafsson*, Malermester *Nicolaj Jensen*, Holløse, Forstander *Oluf Jensen*, Førstelærer *S. Jørgensen*, Slingerup, Museumsdirektør *Jørgen Paulsen*, Amtmand *J. Saurbrey* (Næstformand), Dr. phil. *Jan Steenberg*, Borgmester *W. Stenberdt* og Overbibliotekar *Anders Uhrskov* (Formand).

Kredsformænd. Museumsforeningen er inddelt i 18 Kredse, nemlig: *Amminstrup* (Kredsformand: *Parcellist Magnus Andersen*), *Farum* (Overlærer *E. Ougaard*), *Fredensborg* (Overlærer *Fru Else Sørensen*), *Frersvang* og *Harløse* (Muremester *Vilh. Nielsen*), *Helsinge* og *Højbjerg* (Uddeler *Robert Woidemann*), *Holløse* (Malermester *Nicolaj Jensen*), *Humblebæk* (Overlærer *J. Rosenkilde*), *Jægerspris* (Overlærer *Sveegård*), *Lavø* (Parcellist *Alfred Christensen*), *Præstevang* (Forfatter *Georg Nordkild*), *Ramløse* (fhv. Gaardejer *Hans Larsen*), *Skærød*, *Aagerup* og

Taagerup (Gaardejer Chr. Sørensen), Slangerup (Førstelærer S. Jørgensen), Tjæreby og Æbelholtsvang (Gaardejer A. Andersen), Store- og Lille Lyngby (Gaardejer Knud Hansen), Store Rørbæk og Svedstrup (Parcellist Axel Jacobsen), Sundbylille (Gaardejer Anders Hansen), samt Hillerød og Nyhuse.

I Tilskud til Museumsforeningens Arbejde har man for Finansåret 1960—61 modtaget følgende Beløb: Fra Staten 3576,03 Kr. Frederiksborg Amt 500 Kr., Hillerød Kommune 500 Kr., Asminderød-Grønholt Sogneraad 20 Kr., Farum Kommune 25 Kr., Frederiksborg Slotssogn 50 Kr., Lillerød Kommune 50 Kr., Slagslunde-Ganløse Kommune 30 Kr., Esbønderup-Nødebo Kommune 50 Kr., Uvelse Sogneraad 10 Kr., Frederiksborg Spare- og Laanekasse 500 Kr., Sparekassen for Frederiksværk og Omegn 100 Kr., Sparekassen for Kronborg vestre Birk 100 Kr., Nordsjællands Bank, Helsingør, 100 Kr., Frederikssund & Omegns Bank 100 Kr., Hillerød og Omegns Bank 100 Kr. og Frederikssund Andelsslagteri 100 Kr.

Bestyrelsen for Nordsjællandsk Museumsforening bringer sin bedste Tak for de nævnte Tilskud, uden hvilke det ikke var muligt at udsende vor righoldige Aarbog og udføre Museets øvrige Arbejde.

Kultur og Folkeminder XIII koster i Bogladen 9 Kr., medens Medlemmerne modtager Bogen for Kontingentet, som er 3 Kr. Af tidligere Aargange er I, II, IV og VI udsolgte, medens de øvrige af Foreningens Medlemmer kan købes for 3 Kr. pr. Stk. ved Henvendelse til Formanden. Vi søger Aargang I til Universitetsbiblioteket i Oslo og til Centralbiblioteket i Nykøbing F.

Vi fik i Fjor adskillige nye Medlemmer. Kredsformanden i Fredensborg skaffede os 6 og en Dame i Hillerød 12. Vi opfordrer indtrængende Museumsforeningens Medlemmer til at arbejde for øget Tilgang. Vi skulde gerne have 100 nye Medlemmer i Aar. Hjælp os at skaffe dem!

INDHOLD

	Side
Lars Larsen fra Vejby.....	3
Fra Slagslunde Sogn. Af Redaktør, Dr. phil. <i>Jan Steenberg</i>	52
En Kongejagt. Af Museumsinspektør <i>H. D. Schepele</i>	62
Fire Hillerødhjem omkring 1800	73
Borgerliv	84
Marie Mørk. Af Forstander <i>Nils Gustafsson</i>	94
Mindestøtten for C. D. F. Reventlow. Af Lærer <i>H. L. Sørensen</i>	109
Jens R. Hedegaard	114
Gammeldags Skæmt III	120
Forskelligt	126

Hvor intet andet er angivet, er Bidragene skrevet eller tilrettelagt af Anders Uhrskov.

BILLEDER

	Side
Vejby Kirke	13
Den gamle Stubmølle i Holløse	17
To Bondekoner	23
Line ved Spinderokken	33
Skt. Helene Kilde	37
Skt. Helene Grav.....	41
Tibirke Kirke	45
Lars Larsen	49
Christian IV's Kongevej gennem Krogenlund Skov	55 og 57
Kort over Egnen Nord for Slagslunde By.....	59
Stue i Husmandsstedet	61
Paradepladsen i Grønholt Vang efter Kongejagt	67
En Vingestol (Folkemuseet).....	72
Hillerød gamle Tinghus.....	73
En Laagkiste (Folkemuseet)	83
Hillerød gamle Raadhus	84
Marie Mørk	97
Marie Mørk fotograferet i en Undervisningstime	99
Marie Mørk og Eva Mørch	101
Marie Mørk sammen med Lærerkollegiet	105
Marie Mørk paa Akropolis	108
Jens R. Hedegaard	115
En stille Time	117
Nordsjællandsk Folkemuseum. Udstillingsbygningen.....	126

Teksterne til Billederne S. 73 og 84 skyldes I. Blomberg.